

2019. szeptember

VI. évfolyam 3. szám

BIZTOSÍTÁS

ÉS KOCKÁZAT

A BIZTOSÍTÁSI SZAKMA
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Lambert Gábor interjúja Dr. Pandurics Anett-tel

Lambert Gábor

Fordulat a halandóságban?

Horváth Gyula

Az állam és a magánbiztosítási szektor szerepe a környezeti felelősségi károk rendezésében

Kerekes Sándor - Salamon Károly

A kiberkockázat biztosíthatósága vállalati szinten

Balogh Márk

Nyugdíjat érintő javaslatok a Magyar Nemzeti Bank Versenyképességi Programjában

Szalai Péter

Múltunk emlékei rovat

Horváth Gyula - Tamás Gábor

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!

A munka nyáron sem állt le szerkesztőségünkben, eredményével most találkozhatnak a Biztosítás és Kockázat legfrissebb száma iránt érdeklődők. Szokásos interjúnk ezúttal a MABISZ elnökével, Pandurics Anett-tel készült. A beszélgetésből megtudhatjuk, hogy milyen trendek határozzák meg napjaink hazai és európai biztosítási piacát, illetve milyen kihívásokkal kell szembenéznük az iparág szereplőinek.

Első cikkünk rendkívül érdekes témával foglalkozik. Az elmúlt évtizedekben hajlamosak voltunk evidenciaként kezelni azt, hogy a halandóság folyamatosan javul, párhuzamosan a javuló életkörülményekkel. Az utóbbi időszakban ugyanakkor egyre nagyobb figyelmet kap a túlélési trendek dinamikájának megtorpanása, amiről még nem bizonyítható, hogy trendfordulónak tekinthető-e. Mindenképpen indokolt azonban elkezdni a lehetséges okok vizsgálatát, amihez a mostani írás is szeretne hozzájárulni.

A hosszú távú fenntarthatóság logikája mentén indul el a következő tanulmány is, amely a környezeti károk kezelésével foglalkozik. Célként fogalmazódik meg egy olyan rendszer létrehozása, amely a vállalkozások számára még elviselhető, hosszabb távon csökkenő költségek mellett javuló környezetminőséget eredményez. A szerzők által javasolt kétpilléres megoldás a környezet védelmét és a harmadik félnek okozott károk fedezését a magánbiztosító szerepének fokozatos növelésével szeretné létrehozni, ahol az átmeneti időszakban az állam szerepvállalása sem elhanyagolható.

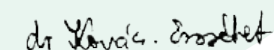
A 21. században egyre nagyobb szerepe van a számítógépeknek és az internetnek, a digitalizáció egyik legnagyobb veszélye pedig a kiberkockázatnak való kitettség. A harmadik cikk arra keresi a választ, hogyan biztosítható a vállalatok kiberkockázata, melyek a hatékony biztosítás akadályai, illetve ezek hogyan csökkenthetők.

Az MNB közelmúltban megjelent Versenyképességi Programjának célja Magyarország versenyképességének növelése. A mostani számban olvasható írás a program általános bemutatásán túlmenően elsősorban azokra az elemekre koncentrál, melyek a nyugdíjrendszert érintik. Habár a Versenyképességi Program jellege miatt nem vállalhatja ezt fel, a cikk szerzője elengedhetetlennek tartja a nyugdíjrendszer alapos, minden nagyobb részrendszerre kiterjedő átgondolását a nyugdíjügy társadalmi jelentősége miatt.

A szeptemberi számot szokás szerint a „Múltunk emlékei” rovattal zárjuk, mely az éppen 100 évvel ezelőtt alakult Biztosító Intézetek Országos Szövetségének történetét mutatja be.

Jó olvasást kívánunk mindenkinek!

Dr. Kovács Erzsébet
főszerkesztő

Dr. Pandurics Anett
MABISZ elnök

IMPRESSZUM

A Biztosítás és Kockázat folyóirat kiadója a Magyar Biztosítók Szövetsége. A lap negyedévente jelenik meg, s elsősorban olyan cikkeket közöl, amelyek a biztosítási szakma számára releváns, aktuális témát dolgoznak fel elméleti szempontból vagy empirikus alapon. A kiadvány bármely részének másolásával és terjesztésével kapcsolatos minden jog fenntartva. A kiadó mindent elkövet az adatok és információk megjelenés előtti ellenőrzéséért, mindemellett a MABISZ az esetleges valótlanból, pontatlanságból eredő károkért a felelősségét kizárja.

SZERKESZTŐSÉG

Dr. Pandurics Anett - *elnök*
Dr. Kovács Erzsébet - *főszerkesztő*
Lencsés Katalin - *szerkesztő*

Szerkesztőbizottsági tagok:

Balogh László	Nagy Koppány
Erdős Mihály	Papp Lajos
Gordos József	Püski András
Heit Gábor	Szalai Péter
Horváth Gyula	
Dr. Kovács Levente	
Dr. Molnos Dániel	

TANÁCSADÓ TESTÜLET

Dr. Baji Petra PhD
Dr. Barabás Béla CSc
Dr. Bélyácz Iván DSc
Dr. Farkas Szilveszter PhD
Dr. Forgó Ferenc DSc
Dr. Gáll József PhD
Dr. Hajdu Ottó Dsc
Dr. Kovács Antal CSc
Dr. Takáts Péter PhD
Dr. Tókey Balázs PhD

TARTALOM-ELŐÁLLÍTÁS

Budapesti Corvinus Egyetem Biztosítási Oktató és Kutató Csoport (BOKCS)

1093 Fővám tér 8.
Intézményi azonosító: FI43814
Adószám: 15329743-2-43

KIADÓ

Magyar Biztosítók Szövetsége
1062 Budapest, Andrásy út 93.
Telefon: (+36 1) 802-8400
Fax: (+36 1) 802-8499
Levélcím: 1381 Budapest 62., Pf. 1297

TARTALOM

Lambert Gábor interjúja Dr. Pandurics Anett-tel	6
<i>Lambert Gábor</i>	
Fordulat a halandóságban?	18
<i>Horváth Gyula</i>	
Az állam és a magánbiztosítási szektor szerepe a környezeti felelősségi károk rendezésében. ..	34
<i>Kerekes Sándor - Salamon Károly</i>	
A kiberkockázat biztosíthatósága vállalati szinten	58
<i>Balogh Márk</i>	
Nyugdíjat érintő javaslatok a Magyar Nemzeti Bank Versenyképességi Programjában	74
<i>Szalai Péter</i>	
Múltunk emlékei rovat	96
<i>Horváth Gyula - Tamás Gábor</i>	

A BIZTOSÍTÁSI SZEKTOR AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

INTERJÚ DR. PANDURICS ANETT-TEL

Lambert Gábor (Magyar Biztosítók Szövetsége) gabor.lambert@mabisz.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Dr. Pandurics Anett a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdálkodástudományi Karán végzett közgazdászként, majd 2018-ban ugyanitt (Budapesti Corvinus Egyetem) szerzett PhD-fokozatot stratégiai menedzsment témakörben. Korábban ösztöndíjasként az USA-ban és Németországban tanult. Kutatási és oktatási tevékenységét Pro Universitate, Heller Farkas és Pro Scientia díjjal ismerték el. Pályáját tanácsadóként kezdte, majd 2001-től 2005-ig a Magyar Posta Zrt. stratégiai igazgatói pozícióját töltötte be, 2002-től a Posta Biztosító igazgatósági tagja. 2005-től a Magyar Posta Életbiztosító Zrt. és a Magyar Posta Biztosító Zrt. igazgatóságának elnöke és első számú vezetője. 2013-tól a MABISZ ügyvezető elnökségének elnöke.

SUMMARY

Dr. Anett Pandurics graduated from Budapest University of Economic Sciences at the Faculty of Business Administration. She earned her PhD-degree at the same university (Corvinus University of Budapest) in 2018 on the topic of strategic management. Previously she studied in the US and in Germany as scholarship student. Her research and educational activity was honoured with the „Pro Universitate”, „Heller Farkas” and „Pro Scientia” awards. She began her professional career as consultant, thereafter between 2001 and 2005 she acted as Director of Strategy at Magyar Posta Zrt. and since 2002 she is Member of the Board of Directors of Posta Biztosító. Since 2005 she is the President and CEO of Magyar Posta Életbiztosító Zrt. and Magyar Posta Biztosító Zrt. Dr. Anett Pandurics is also the President of Executive Board of MABISZ (Association of Hungarian Insurance Companies) since 2013.

Kulcsszavak: biztosítás, trendek a biztosításban, szabályozás

Key words: insurance, trends in the insurance industry, regulation

JEL: G22, G28, E58

DOI: 10.18530/BK.2019.3.6

<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2019.3.6>

Hat évvel ezelőtt választották meg először a MABISZ elnökének (majd most tavasszal már egymást követő harmadik alkalommal), az azt követő évben, hogy a biztosítási díjbevételek elérték a válság utáni mélypontjukat. A magára találó gazdasággal párhuzamosan a szektorban is beindult a növekedés, ami azóta is tart. Miben más ez a mostani ágazati fellendülés, mint a kétezres évek eleji boom volt?

Akár korábbra is visszamehetnénk, hiszen a rendszerváltás után induló történet a biztosítás újjászületéséről szól. Megjelentek olyan új termékek, amelyek az Állami Biztosító időszakában még nem is léteztek, létrejöttek jól képzett ügynökhálózatok, a gazdaság növekedett. Egy prosperáló környezetben nyert egyre nagyobb teret egy újjászülető szektor. Nagy szerepet játszott ebben például a unit-linked biztosítások térnyerése, a jelenleginél sokkal magasabb inflációs környezetben törve előre. Ennek a helyzetnek most pont az ellenkezőjét éljük meg. Van a válság utáni stabil gazdasági növekedés, alacsony inflációval, a biztosítók munkaerő-állománya szempontjából a korábbinál kedvezőtlenebb munkaerőpiaci helyzettel. És van egy, a korábbinál pozitívabb környezet az ügyfelek edukáltsága és fizetőképes kereslete szempontjából, miközben a termékpaletta is jelentősen szélesedett az elmúlt évtizedben. Ilyen szempontból most kiegyensúlyozottabb növekedést látunk a piacon, és szerintem a szektoron belül is egészségesebb irányba változott az egyes termékcsoportok megoszlása. Ugyan a nyugat-európai szinttől még jelentősen le vagyunk maradva, de a magyar gazdaság teljesítményének és a környező országok gyakorlatának megfelelő szinten áll a biztosítási penetráció és a biztosítási kultúra Magyarországon. Egyrészt illeszkedünk a nemzetközi trendekbe, másrészt az adatok jól jelzik, hogy van fejlődési potenciál, és még teendők is van jócskán.

Az MNB szerint viszont más hullámgörbét ír le a hazai szektor, legalábbis nyereségesség szempontjából, mint a környezetünk. Amikor visszaesés volt, mélyebben esett vissza a hazai biztosítási szakma, amikor felfutás van, akkor viszont nagyobb a nyereség.

Egyrészt ha hosszabb idősort nézünk, akkor is azt látjuk, hogy a GDP változását mindig is túlreagálta a biztosítási szakma. Ha rossz időszak volt, azt a biztosítók sokkal jobban megszenvedték, mint más ágazatok. Ez részben a biztosítás természetéből fakad. Amikor nagy a baj, az ügyfelek sokan könnyebben lemondanak a biztonsági igényeket kielégítő termékekről, a hosszú távú céljaikról, és átcsoportosítják a költségstruktúrájukat. Ráadásul, ha nem nő a gazdaság, nem keletkeznek újabb javak, nincs mit biztosítani. A szektorszintű profitabilitási mutatók értékelésekor pedig figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a magyar biztosítási szektor ugyan sokszereplős és versenyző piac, de profitabilitás szempontjából sokkal jobban koncentrált, mint bevételi szempontból. Nyilvánvaló, hogy az „idősebb”, tőkeerősebb, ilyen szempontból stabilabb üzleti modellel rendelkező társaságok jobban ki tudják használni a konjunktúrát, és ez látszik a profitabilitási számokon is. Ezzel lehet indokolni, hogy az MNB miért tűzte ki azt a

célt, hogy a versenyt fokozza, mert az érvelése szerint ezáltal a profitabilitási mutatókat kiegyenlítené. De azért a szektoron belüli profitabilitási különbségeknek nagyon sok objektív oka is van, ami a struktúrából, historikus, múltbeli adatokból, útfüggőségből, tulajdonosi szándékból, a választott stratégiából, a menedzsment talpraesettségéből és csomó egyéb tényezőtől áll össze. Az, hogy milyen intenzív a verseny, és milyen termékkörben intenzív, csak egy, bár kétségtelenül fontos tényező ebben a halmazban. A nemzetközi kutatások is azt mutatják, hogy a szektoron belüli profitabilitási különbségek nagyobbak, mint a szektorok közöttiek. Éppen ezért szektoron belüli kisimulás ritkán fordul elő a sokszereplős iparágakban.

Az eredményeket másfelől nézve viszont csak 2017-ben haladta meg a szektor a 2007-es díjbevételi mutatót, és reálértéken még mindig elmarad az akkori szinttől, miként a penetrációt illetően sincs minden területen ok az elégedettségre. Mitől, milyen intézkedésektől remélhető az, hogy a jegybank által vizionált, tíz év alatti bevételduplázódás megvalósuljon?

Ha csak kis mértékben tudjuk meghaladni a GDP növekedését, akkor nem érünk oda a duplázáshoz, úgyhogy ehhez plusz dolgok is kellenének, és jó néhány terület, ahol markáns növekedést tudunk felmutatni. Három-négy területet tudnék kiemelni, ami részben az MNB anyagában is megjelent, ahol viszonylag alacsony a penetráció, és óriási a fejlődési potenciál. Ilyen például a felelősségbiztosítások területe. A vagyonbiztosítások területén is van tér, nemcsak a gazdaság növekedésének köszönhetően, hanem az új típusú kockázatok megjelenése miatt is – gondoljunk csak a kiberbiztosításra vagy a digitalizáció tovagyűrűző hatásaira. Ha például közép- vagy hosszú távon elterjed idehaza is a smart home, ez izgalmas történet lehet biztosítási szempontból is. Továbbá ott van az egészségbiztosítás, ahol részben a mindenkori kormányzat által választott működési modell függvénye, hogy mekkora tér nyílik a kiegészítő egészségbiztosítások számára. Azt már most is látjuk, hogy alacsony bázisról indulva két számjegyű növekedést lehet tartósan elérni, mert van fizetőképes kereslet, és vannak megoldandó feladatok, a kialakult piaci réseket a kiegészítő egészségbiztosítások kiválóan be tudják tölteni. Ezen a területen is van tehát növekedési potenciál. Az utóbbi években nagyon jól teljesítettek a nyugdíjbiztosítások, de még mindig van tér akár a jelenlegi több mint kétszázéves kötvényszám duplázására is. És akkor még nem beszéltünk a kockázati életbiztosításokról, amelyeknek a szektor díjbevételeiben még mindig kicsi a súlyuk.

Ez utóbbi terület is felveti a kérdést, hogy hol várhat leginkább segítséget a szakma a szabályozói környezet változásától?

Két szintre bontanám a választ. Először is a mi életünket egyre inkább befolyásoló jogszabályi környezet jelentős részben már Brüsszelben formálódik. Nagyon sok esetben oda jutunk, hogy tudjuk, mi a probléma, milyen irányba kellene menni, de a megoldás már nincs a magyar törvényhozás vagy szabályozó kezében. Kínzó kérdés, hogy ha egy ame-

rikai vagy kínai szereplő be akarna jönni erre a piacra, vajon versenyképesek tudnánk-e lenni? A szabályozó rendszer okozta versenyhátrány miatt ez igen kétséges már most is, és az irány sem a pozitív elmozdulás felé mutat. Ebben nagyon komolyan szerepet kellene és lehetne is vállalni, szisztematikusan dolgozni azon, hogy az Európai Unióban ne csak újabb és újabb szabályok szülessenek, és újabb és újabb aláírásokat követeljenek meg, de legyen egy deregulációs irány is. Ehhez sok munka kell és erős lobbierő európai szinten. A magyar szintéren pedig azt látjuk, hogy a hosszú távú öngondoskodás fejlődése szempontjából az állami ösztönzőknek kiemelt jelentőségük van.

Nagyon komolyan szerepet kellene vállalni abban, hogy az Európai Unióban ne csak újabb és újabb szabályok szülessenek, de legyen egy deregulációs irány is.

Nagyon fontos, hogy ezek stabilak maradjanak hosszú távon, mert ezekben a kérdésekben az emberek nehezen hoznak döntést, és minden, ami elbizonytalanítja a hosszú távú elkötelezettséget, az triplán és hosszú távon hátrányos. Nagyon jó lenne az is, ha az egészségügyben eldőlné, hogy milyen irányba szeretnénk haladni. Azt hiszem, odáig már mindenki eljutott, hogy az a rendszer, ahol sok mindent a szőnyeg alá söprünk, fenntarthatatlan, viszont a jövőt illetően még nem látunk tisztán. Mindenki reménykedik, hogy lesz elmozdulás – de hát húsz éve reménykedünk ebben. Az új területeket illetően pedig egyenlő versenyfeltételek biztosítása mellett egyszerűen hagyni kell a piacot innoválni, dolgozni.

Mondhatjuk azt, hogy az egészségbiztosítások területén van a szakma számára a legnagyobb potenciál, nemzetközi összehasonlításban is?

Megkockáztatom. Az egészségbiztosítás és a felelősségbiztosítás is benne van a top háromban. Nagyon alacsony a bázis, és ha nemzetközi összehasonlításban nézzük, maga a lemaradásunk mind a kettőben.

Közben az elmúlt évek növekedésének leginkább a gépjármű-biztosítások piaca adta az alapját. Mi a várakozás: hasonló ütemben növekszik továbbra is ez a szegmens, avagy az új biztonsági technológiák előtérbe kerülésének köszönhetően lassulni fog a tempó?

Most szerencsére van egy stabil kgfb-piac, ami minden szempontból egészségesnek tűnik. Nem volt ez mindig így, a szakmának több komoly csődhelyzetet kellett kezelnie, amit sikeresen meg is tett. Most ilyen veszélyt nem látunk. Ám erre a piacra ellentétes erők hatnak. Az egyik részük a díjszint növekedésének irányába hat. Például a munkaerőpiaci helyzetnek a begyűrűző hatása, ami a szerviz óradíjakban jelentkez, továbbá az alkatrészdíjak, az egyre drágább gépkocsik, általában a gépkocsik árak bekerülési összegei vagy a változó bírósági gyakorlat felhajtó erővel bírnak a díjszintre.

Közben a beépített biztonsági technológiák fejlődése – a kárgyakorisági mutatókon keresztül – negatív irányba befolyásolja azt. Nagy kérdés az önzetű autók jövője és annak felforgató hatása a jelenlegi üzleti modellre is. Hogy hosszú távon melyik milyen hatást fog kifejteni, azt aligha lehet ma megjósolni. Mindenesetre azt hiszem, hogy az elmúlt hat év dinamikája aligha tartható, a jövőben alacsonyabb növekedésre számítok.

Főleg a gépkocsi-biztosítási piac lendületének tudható be, hogy az elmúlt három évben a nem-életági díjbevételek megelőzték az életágiakat, és egyre jobban nyílik az olló. Visszafordíthatatlan-e ez a trend?

A nemzetközi példák alapján nem. Valójában a piac fejlettségének éppen az felel meg, ha az életágnak – ezen belül a nyugdíjbiztosításnak – és az egészségbiztosításnak lenne kulcsszerepe. Minél fejlettebb egy piac, annál nagyobb az életág részaránya. Tízéves időtávon mindenképpen az életág visszakapaszkodására számítok.

Milyen jellegű termékekkel? Hiszen például az elmúlt években a lakossági megtakarítások körében a befektetésekkel kombinált életbiztosítások behatárolt részesedést értek csak el. Már olyan dilemmákat is hallani, hogy nem kellene-e a társaságoknak visszatérniük a gyökerekhez, és a kockázati biztosításokra koncentrálni?

Kizárólag kockázati biztosításokkal nem lehetne elérni a kívánt növekedési szintet. A nemzetközi tapasztalatok sem azt mutatják, hogy tisztán kockázati biztosításokból érdemi díjnövekedést lehetne szektorszinten elérni. Azzal az iránnyal viszont maximálisan egyetértek, hogy a hosszú távú öngondoskodási termékek kielégítő kockázati elemeket tartalmazzanak. Ennek érdekében dolgozott is a piac az elmúlt időszakban. Ez egyértelmű versenyelőny tud lenni más megtakarítási termékekkel szemben. Minket a stabilitás, a hosszú táv és ezek a kockázati elemek tudnak differenciálni a versenytársakhoz képest, plusz azok a folyamatok, amelyekkel elérjük azt, hogy az ügyfelek kitartsanak a kezdeti elkötelezettségük mellett. Az állományápolás, a felszólítási folyamat ugyan pénzbe kerül, ám az ügyfelek jelentős része nem annyira felkészült és edukált, hogy ha elkötelezte magát húsz-negyven évre, akkor mindenféle segítség és támogatás nélkül ki is tartson az elhatározása mellett.

A jelenlegi hozamkörnyezetben vonzó megtérülést ígérő új konkurensok, mint például a „szuperállamkötvény” mellett is marad terük az életbiztosítási befektetési termékeknek?

Ötéves időtávon, pláne kockázatmentes termékkörben persze nagyon nehéz versenyképes ajánlatot tenni. Korábban is azt gondoltam – amikor először megjelent, hogy mire készül a kormányzat –, hogy ennek nagyon jelentős kiszorító hatása lesz más termékekre. Ez meg is történt, és nemcsak a biztosítókra hatott, de a bankokra, befektetési szolgáltatókra, sőt még az állampapírok korábbi generációira is. Jelentős átrendeződés történt a lakossági ügyfélkörben a befektetési formák között. De a hosszú

távú öngondoskodásnak nem öt év az időtávja. Tíz-plusz évről, nyugdíjbiztosítás esetében húsz-pluszról beszélünk. Itt van a differenciáló tényező, és itt a kockázati tényezőknek fontos szerepük lehet.

Úgy tűnik, a nyugdíjbiztosítások is kapnak újabb versenytársakat, mind hazai állami, mind európai uniós részvétellel. Megtörhetik ezek az elmúlt évek biztosítási slágertermékének a diadalmenetét?

Európai szintéren már néhány éve tart a munka a bizonyos PEPP (pan-European personal pension product)-projekttel. Én nemcsak a biztosítók, de az ügyfelek szempontjából is veszélyesnek érzem azt az európai koncepció mögött fellelhető erős szándékot, ami szerintem már az előkészítés során is a nyugdíjpénzek nemzeti piacokról való „kiszervezésének” és az alapkezelői lobbizásnak az irányába hatott. A végleges termékkoncepció pedig egyértelműen efelé mutat. Igaz, hogy biztosítók is részt vehetnek majd a versenyben, de valójában nem egy klasszikus nyugdíj-megtakarítási termék képe rajzolódik ki. Nem hiszem, hogy a PEPP-nek jelentős hatása lesz a magyar piacra, hacsak az Európai Unió nem tudja „kikényszeríteni”, hogy itt nagyobb ösztönzők jelenjenek meg, mint a normál nyugdíjtermékekénél (miközben az adókérdések nemzeti hatáskörben vannak!). Ez viszont az egyes nemzetállamoknak nem érdekük, tehát remélem, hogy ilyen szempontból ez a termék kis hatást fog gyakorolni a magyar piacra. (A PEPP szabályozással a Biztosítási Kockázat V. évfolyamának 3. száma 4 cikkben is foglalkozott. – a szerk.) Jelenleg a hazai nyugdíjcélú megtakarítási termékkör nagyon színes, a biztosítási palettán belül is van klasszikus kínálat és unit-linked is, egyszeri és folyamatos díjas is, és mindezek nagyon különböző csatornákon érhetőek el, szinte mindenki választhat magának megfelelő terméket. Ebben van növekedési potenciál. Nyilván bizonytalansági tényező, hogy az állam, ha végül belép ebbe a szegmensbe, milyen termékkel jelenik meg. Most, az interjú elkészítésének pillanatában (július vége – a szerk.) még keveset tudunk ahhoz, hogy ezt meg lehessen ítélni.

A profitabilitás kapcsán már érintettük, hogy a jegybank a kis és közepes biztosítók erősödését preferálja. Ugyanakkor az egész pénzügyi szektorban (különösen a bank-szektorban) hallani olyan várakozásokról, amelyek szerint inkább konszolidálódás fog bekövetkezni az elkövetkező években. Melyik tendenciát tartja valószínűbbnek?

Ha visszatekintünk a biztosítási szektor elmúlt tíz évére, az látszik, hogy már lezajlott egy lassú, fokozatos konszolidáció. Lassan, lépésről lépésre. Szinte évről évre kevesebb szereplő van a piacon, a közepes szereplők valóban teret nyertek, bár talán nem olyan mértékben és sebességgel, mint az MNB szeretné. A két trend nem is feltétlenül üti egymást. Előfordulhat, hogy együtt érvényesül majd a két jelenség. A legvalószínűbb scenárió az, hogy folytatódik a konszolidáció, tíz év múlva kevesebb szereplő lesz a piacon, és a közepes szereplők is erősödni fognak. Eddig is azt láttuk, hogy a legkisebb szereplők estek ki a piacról, vagy állományátruházással, vagy felvásárlással,

vagy egyszerűen kivonultak. Alulról történik a konszolidáció, a maradók között pedig átrendeződés volt a közepes szereplők javára.

Jelentős mértékben nőttek a fix költségek, alapvetően a szabályozói környezet elképesztő komplexitásának növekedése miatt.

Ez a tendencia szerintem folytatódni fog, az igazán kis szereplőknek, különösen, ha a nemzeti piacon vannak csak jelen, iszonyatosan nehéz dolguk lesz, mert jelentős mértékben nőttek (és tendenciáit illetően azt látom, hogy továbbra is nőni fognak) a fix költségek, alapvetően a szabályozói környezet elképesztő komplexitásának növekedése miatt.

A válságot követően elindult egy fióktelepesedési folyamat, ami a külföldi tulajdonú biztosítók magyarországi leányvállalatainak fiókteleppé alakulását jelenti. Mi lehet ennek a kifutása?

Időről időre felröppennek olyan hírek, hogy egészen komoly szereplők tulajdonosai is elgondolkodnak a fióktelepesedésen, ami az ő szempontjukból teljesen logikus. Pontosan azért, mert a szabályozói elvárásokat, a prudenciális megfelelési követelményeket sokkal egyszerűbb és rugalmasabb fióktelepi struktúrában teljesíteni, tehát egyértelmű gazdasági okok is szólnak a fióktelepesedés mellett. Ugyanakkor a fióktelepesedés során egyre több döntés csúszik ki nemzeti hatáskörből, és egyre messzebb születnek meg a döntések, egyre távolabb kerülve a magyar érdekektől. Nem véletlen, hogy Közép- és Kelet-Európában szinte az összes felügyelő hatóság kifejezte nemtetszését ezzel az iránnyal kapcsolatban, amit helyesnek is tartok. Azt látjuk, hogy a nagyobb szereplők kétszer is meggondolják, hogy amikor a felügyelő hatóság a nemtetszését fejezi ki a fióktelepesedés kapcsán, akkor belevágjanak-e egy ilyen projektbe. A helyi menedzsment, a felügyelő hatóság és az ügyfelek közös érdeke, hogy a fióktelepesedés ne gyorsuljon fel, annak ellenére sem, hogy a tulajdonosok szemszögéből racionális indokok szólnak mellette. Az a törekvés, hogy a fogyasztóvédelem nemzeti hatáskörben maradjon, szerintem szintén helyes irány.

A már többször emlegetett, egyre összetettebb szabályozói környezet megkerülésében egyelőre a szakmai startupok, az insurtech cégek is előnyt élveznek. Okoz ez érzékelhető problémákat?

Elvben egyetértek a versenysemleges környezet kialakításával, vagyis azzal, hogy akik erre a piacra szeretnének betörni, azok egyenlő feltételek mellett tehessék ezt meg. Amennyiben ugyanis valóban ügyfélérdek egy adott szabályozás, az nem változik aszerint, hogy valaki egy startuptól vagy egy már régóta a piacon lévő szolgáltatótól veszi igénybe a terméket. Ha a digitalizáció kapcsán kiderül, hogy bizonyos szabályok akadályozzák a fejlődést, akkor azokat meg kell változtatni, hogy mind az inkumbensek,

mind a startupok számára egyenlő versenyfeltételeket biztosítsanak. Ugyanakkor látjuk, hogy Európában a startupok egyelőre nem fejlődnek teljes tevékenységi körrel rendelkező biztosítói társaságokká, hanem a biztosítási üzem egyes folyamatainak a támogatása irányába mozdultak el. Így viszont partnerek lettek és nem versenytársak, és ebből szerencsére az ügyfelek is nagyon sokat profitáltak. Azt gondolom, hogy ezek a partneri alapon születő folyamatinnovációk fel fognak gyorsulni az elkövetkező időszakban.

Ausztriában a biztosításközvetítói szakma gyakran a családon belül öröklődik, talán ezért is viszonylag gyenge a digitalizáció az értékesítések területén. Magyarországon nincs ilyen tradíció – ez segíti a gyorsabb ütemű digitalizációt?

Igen, a személyes értékesítők presztízse nálunk sajnos valóban alacsonyabb, mint Ausztriában. Ennek jelentős részben történelmi okai vannak, amit utólag nehéz kompenzálni. Küzdünk is azzal, hogyan csábítsunk fiatalokat a biztosítási szektorba. Nem véletlen, hogy a MABISZ számos kezdeményezést indított el annak érdekében, hogyan tegyük „szexivé” a fiatalok számára a szakmát. Ebben a digitalizáció sokat segíthet: az, hogy tablettel értékesíthet, videóval vehet fel károkat, nyilván sokkal vonzóbb egy fiatal számára, mint a régi, papíralapú folyamatok üzemeltetése. Ez a dolgok egyik oldala. A másik, hogy nálunk – Európában úttörő módon – épp a kgfb-piacon indult el egy olyan digitalizációs folyamat, az összehasonlító alkuszok megjelenésével, ami akkoriban egyedülálló volt. Tehát a digitalizáció nagyon korán és alapjaiban írta át a játékszabályokat a hazai kgfb-piacon. Rengeteg innováció történt az elmúlt időszakban, az elektronikus ügyintézési lehetőségektől, az appon keresztüli kárszemléltől, a drónok bevetésétől kezdve a MABISZ saját applikációjáig, az e-kárbejelentőig, amelynek kidolgozása érdekében a piac minden szereplője összefogott. Ezt az appot 6 hónap alatt több mint kétszáz ezer ember töltötte le, ami bizonyítja, hogy az ilyen típusú kényelmi szolgáltatásokat az ügyfelek is értékelik. Amennyire tudom, ma is minden társaság folyamatosan dolgozik a, az ügyfelek kényelmét szolgáló további innovációkon.

A válságot követően a szakma társadalmi megítélése csak lassan stabilizálódott. Hogyan hat erre a folyamatra, ha az értékesítés a digitalizációval egyre inkább személytelenné válik?

Nem véletlen, hogy eddig az értékesítésben a digitalizáció az egyszerű tömegtermékeknél tudott a leginkább érvényesülni, és egy standard kgfb-termék volt az első ilyen fecske. Most az utasbiztosítások terén van ilyen jellegű felfutás, ott, ahol kisebb a félreértékesítés kockázata, az ügyfelek tudják, hogy mit vesznek, a termékek egyszerűek, érthetőek. Az sem véletlen, hogy az életbiztosításoknál gyerekcipőben jár a digitális értékesítés. A nyugdíjbiztosítás digitalizációjával már sokan kísérleteztek az elmúlt időszakban, de nem sikerült tömegeket megmozgatni. Továbbra is szükség van a személyes kapcsolatra, a tanácsadó munkájára. Szerintem ez a közeljövőben is így fog maradni.

Az Európai Unió is elkezdett foglalkozni azzal, hogyan lehet azt a dilemmát feloldani, hogy a neten mindenki gyors döntéseket akar, amihez pedig egyszerű tömegtermékek kellene. Ugyanakkor biztosítani kellene azt is, hogy valóban azt a terméket kapja meg a fogyasztó, amelyre ténylegesen szüksége van. Ez egyrészt technológia kérdése (lesz-e megfelelő chatbot a termék mögött, lesz-e mesterséges intelligencia, ami segíti a döntéshozatalt), másrészt azonban meg kell oldani, hogy közben korrekten kezeljük az ügyfél adatait. Például ne profilírozzunk az ügyfél engedélye nélkül, hiába tudnánk személyre szabott ajánlatot tenni. Kényes egyensúlyt kell tehát megtalálni a digitális térben, ahol ma mindenki csak a kísérletező fázisban van még.

Az ilyen dilemmák szakmai kibeszélésének már hagyományosan jó fóruma a Biztosítás és Kockázat folyóirat. Öt évvel ezelőtt ugye éppen ez volt a célja a kiadvány elindításának.

Valóban, aktuális, releváns témák tudományos igényű feldolgozásának kívántunk felületet biztosítani, ahol a biztosításügy fiatal kutatói is szép számmal publikálhatnak. 2014 novemberében jelent meg az első szám, s az elmúlt évekre visszatekintve talán nem túlzás kijelenteni, hogy az induláskor megfogalmazott célokat sikerült elérnünk. Nagyon örültem, hogy – miként a kezdeteknél bízunk is benne – a kezdeményezés mögé állt a szakma. Kiemelt köszönet illeti mindezt Kovács Erzsébet főszerkesztőt és Lencsés Katalin szerkesztőt.

A fiatal kutatók menedzselése azért is fontos lehet, mert mint utalt is rá, a biztosítási területekre nem könnyű fiatalokat vonzani. Összefügghet ez azon felmérések eredményeivel is, amelyek szerint a pénzügyi területek egészében, ezen belül pedig különösen a biztosítóknál nem követték a gazdaság növekedésével párhuzamosan végbemenő bérszínvonal-emelés ütemét. Közben szinte minden társaságnál hallani arról, hogy erősödik a tulajdonosi, részvényesi nyomás a további költségcsökkenésre. Milyen stratégiákat sajtolhat ki ez a kettős prés?

Szektorszinten nehéz lenne erre válaszolni, mert mindenkinek más az üzleti modellje. De szerintem sok területen a személyes közreműködők kiváltása, tehát az automatizáció a megoldás, mert bizonyos munkakörökre vagy nem találunk embert, vagy csak olyan bérszinten tölthető be egy feladatkör, hogy már megéri automatizálni az adott folyamatot. Vagyis a reálbérek növekedése elősegíti azt, hogy a standardizálható folyamatokat korábban automatizálják a társaságok, mint esetleg eredetileg tervezték. Ez különösen a backoffice folyamatoknál lehet egyértelmű irány. A másik oldalon pedig valóban van bérfelhajtó ereje a munkaerőpiaci helyzetnek. Ezzel mindenki küzd, vagyis a hatékonyságot kell javítani, a nagyobb termelékenység irányába kell elmozdulni. Ennek kapcsán nehéz lenne egyetlen olyan mutatót kiragadni, mint a bankoknál, ahol megnézhetjük a fiókszámok változását az elmúlt tíz évben, és megmondhatjuk, mi volt az egyértelmű tendencia. De tény, hogy a biztosításban a

közvetítők száma csökkent, az egy közvetítőre jutó szerződéses érték nőtt. Az irány egyértelműen az volt és az is lesz, hogy a közvetítőrendszer hatékonysága javuljon. Ráadásul még a szabályozó pluszterheit is ki kell gazdálkodnia minden piaci szereplőnek. Nem véletlenül mondtam, hogy az összköltségek növekednek.

Az irány egyértelműen az, hogy a közvetítőrendszer hatékonysága javuljon.

Ez még egy pótlólagos nyomást rak a társaságokra, amelyek akkor tudják kigazdálkodni ebből a háromszögből a tulajdonosok által jogosan elvárt profitrátát is, ha folyamatosan fejlesztenek, automatizálnak és termelékenységet javítanak.

Az elmúlt években a biztosítóknál az IT-fejlesztések zöme az uniós és a hazai szabályozóknak való megfelelésre koncentrált. Enyhül ez a nyomás az elkövetkező időszakban?

Mindig abban bízunk, hogy lesz egy nyugodt év, de mindig jött valami újabb megfelelési kényszer. Nem is említve az olyan „kisebb” témákat, mint a GDPR vagy a pénzmosás elleni törvény lekötése, csak a Szolvencia 2, az IDD vagy a PRIIPS óriási erőforrásokat kötött le, és szinte már mindegyik témának elkezdődött az európai szintű revíziója, ami újabb feladatokat fog generálni. Nem gondolom tehát, hogy ez a kerék meg fog állni, nem ilyen a bürokratikus szervezetek logikája, ezért is mondtam, hogy ezzel egy időben az asztalra kellene tenni európai szinten egy masszív deregulációs feladatot, különben egy idő után az ügyféligenyek össze fognak ütközni a szabályozói elvárásokkal. Sőt, már most is gyakran összeütköznek. Személyes példa: most járt le egy tízéves biztosítási szerződésem, amit egyetlen aláírással, egyetlen A4-es oldalon kötöttem 2009-ben (és persze kézbe kaptam a szerződési feltételeket). Ugyanezt a típusú szerződést ma tonnányi iratköteggel (kb. kétszer olyan hosszú szerződési feltételekkel) és közel tíz aláírással tudnám megkötni. Vajon mi indokolja ezt a bürokráciánövekedést és túlbonyolítást? Amikor visszamérjük, akkor látszik, hogy az ügyfelek nem érzik magukat jobban informáltak vagy nagyobb biztonságban ezek hatására, miközben az elvárás az lenne részükről, hogy egyre költséghatékonyabban nyújtsuk nekik a szolgáltatásokat.

Pedig a válság óta az összes szabályozási kezdeményezés az ügyfelek védelmére, tájékoztatására hivatkozik. Az újabb tervezett garanciák – garanciaalapok – növelik majd a befektetők biztonságérzetét?

A válság után sokan valóban úgy érezték, hogy az alulszabályozottság hozzájárult a válság természetéhez és nagyságához, tehát avatkozunk be. Ilyenkor mindig megvan a veszélye annak, hogy megkésve, túlreagálják a helyzetet. Szerintem néhány esetben ez történt uniós szinten is. Voltak okos és jó irányok. Én például az egységes

nem-életbiztosítási terméktájékoztatót, a PID-et (Product Information Document) ilyen lépésnek tartottam: legyen egy összefoglaló dokumentum, ami tényleg érthető. Annyi elvárható, hogy legalább azt az egy oldalt tényleg elolvassa az ügyfél. Ám ez is pluszként jelent meg, nem töröltünk el mellette semmit, és ez a természete az egész szabályozási úthengernek.

Magyarországon a garanciaalap a kötelező gépjármű-biztosítások piacán létezik és jól is működik, bizonyított is az elmúlt időszakban. A többi biztosítási termékre ma nincs ilyen alap. Itt az a szakma álláspontja, hogy egy általános garanciaalap kialakításánál ügyelni kell arra, hogy az legyen összhangban az európai irányokkal, az alap semmiképpen ne okozzon versenyhátrányt a magyar szereplőknek, és ne generáljon olyan többletterhet a szolgáltatóknak, ami miatt a termékek indokolatlanul megrágulnának. Azt gondoljuk – személy szerint én is –, hogy a szektor jelenleg is biztonságosan és jól működik. Számos prudenciális szabály és védőháló van jelenleg is érvényben, és a Szolvencia 2-es rendszer alatt olyan esemény még nem történt, amely aggodalomra adna okot. A téma immár három éve van az asztalon, és azt gondolom, hogy a szektor mára elfogadta azt, hogy egy általános garanciaalap egy plusz védelem, ami jól kommunikálható, indokolt, de ezekkel a kitételekkel: legyen versenysemleges, ne okozzon aránytalanul magas többletterhet, a tartalma pedig legyen összhangban az európai uniós törekvésekkel. A célok elérése érdekében a szektor a kgfb-hez hasonlóan szerepet vállalhat akár az alap működtetésében is.

Ennyi külső védelmi háló mellett hogyan látja a szakma saját felelősségét abban, hogy az ügyfél számára valóban a neki legjobb befektetési terméket kínálják?

Ez most már tényleg nagyon jól körül van bástyázva jogszabályi szempontból, ebben már nem látok hiátust. Úgyhogy valóban a társaságok és az értékesítők felelőssége, hogy elkerüljük a tudatos félrevezetéseket és a tévedéseket, vagy ha mégis előfordul ilyen, akkor korrekten kezeljük az ügyfelek felvetéseit, panaszait. Minden társaság komoly erőfeszítéseket tett az ügyfél-elégedettség javítására, az ügyfélélmény mérésére, annak javítására. Merem állítani, hogy nincs olyan szereplő a magyar piacon, aki rövid távú haszonszerzés reményében feláldozná a bizalmat a társaság iránt. Leginkább talán a határon átnyúló és az új szereplők tevékenységére kell kiemelten figyelni, és az MNB ezt örvendetes módon meg is teszi.

FORDULAT A HALANDÓSÁGBAN?

Horváth Gyula (Aegon Magyarország – pénzügyi vezérigazgató-helyettes, az IAA Mortality Working Group tagja)

ÖSSZEFOGLALÓ

A nemzetközi aktuáriusi és demográfusi szakmát az elmúlt években erősen foglalkoztatja a halandóság javulásának lassulása. Az Egyesült Államok férfi népessége körében egyenesen romlást látunk. A jelenség kevés kivételtől eltekintve a fejlett világ egészét jellemzi, ugyanakkor a megfigyelési időszak meglehetősen rövid ahhoz, hogy határozott véleményt formáljunk. Mégis érdekes lehet elkezdni a lehetséges okok vizsgálatát. Jelen cikk elsősorban a Nemzetközi Aktuárius Társaság Halandósági Munkacsoportjában, illetve a berlini aktuárius világkongresszuson elhangzott előadásokra, illetve némi saját számításra támaszkodik.

SUMMARY

There is an ongoing interest in the international actuarial and demographic profession around the slowing down of the improvement of mortality. In case of the US male population the mortality is even getting worst. The phenomenon exists throughout the developed world, with only few exceptions, although the observation period is too short to form a firm opinion. However, it may be interesting to begin examining some possible causes. This article is based on the presentations made in the Mortality Working Group of the International Actuarial Society and during the International Congress of Actuaries (Berlin) and some own calculations.

Kulcsszavak: demográfiai trendek, halandóság, várható élettartam

Keywords: demographic trends, mortality, life expectancy

JEL: J11

DOI: 10.18530/BK.2019.3.18

<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2019.3.18>

Bevezetés

A halandósággal foglalkozó nemzetközi aktuáriusi körökben mind fontosabb téma a halandóság javulásának lassulása, helyenként leállása. Vajon egy látszólagos jelenséggel állunk szemben, ami belefér a véletlen folyamatokat jellemző ingadozásokba, esetleg az elmúlt évek egyszeri eseményei adják a magyarázatot, vagy valóban trendforduló zajlik? Mivel viszonylag rövid időszak megfigyeléseiből kell kiindulnunk, az idősorelemzés eszköztára nem alkalmazható.

Jelen cikk három célt tűzött maga elé. Bemutatni néhány tényt és az ezzel kapcsolatos nemzetközi elemzéseket, illetve néhány kiválasztott ország példáján keresztül hozzájárulni a jelenség mélyebb elemzéséhez.

A nemzetközi kitekintés az International Actuarial Association (IAA) keretében elhangzó előadásokra koncentrál, így az International Congress of Actuaries (ICA – Berlin, 2018), illetve az IAA Mortality Working Group (MWG) félévenkénti ülésein ismertetett anyagokra.

Fontos hangsúlyozni, hogy a jelenséget csak a fejlett világban detektálták és elemezték (ún. nyugati kultúrkör és Japán), ezért ez a cikk is erre a területre koncentrál.

A mortalitás fejlődése a II. világháború után

A második világháború után a halandóság az egész világon látványosan javult. Míg az 1950–1955 közötti időszakban a születéskor várható élettartam 47 év volt, ez a 2015–2020-as időszakra 25,3 évvel 72,3 évre nőtt. A fejlődés mindkét nem esetében hasonló, a nőknél 26,2 év (48,5 → 74,7) a férfiaknál 24,5 (45,5 → 70), ami természetesen azt is jelenti, hogy a nemek közötti különbség tovább nőtt.¹

Ez a fejlődés sok okra vezethető vissza, orvosi technikák, higiénés viszonyok fejlődése stb., de ennek tárgyalása nem része a témánknak.

A fejlődés – ahogy ezt a melléklet 1. és 2. táblájában láthatjuk – összességében minden régióra igaz, bár jelentősen különböző mértékben. Ami érdekes (és valószínűleg ritka az emberiség járványokkal és háborúkkal tarkított történetében), hogy az egyes 5 éves időszakokat összehasonlítva szinte minden esetben fejlődést tapasztalunk. Ez alól csak néhány kivétel van.

1990–95 között a Szaharától délre fekvő Afrikában mind a nők, mind a férfiak esetében csökkenést látunk, ami részben a polgárháborúk (Ruanda, Burundi, Sierra Leone), részben az Afrika déli részén végigsöprő HIV járvány következménye volt.² A másik negatív teljesítményű régió Kelet-Európa a rendszerváltás előtt a férfiaknál 1970–1985 között. A jelenség a magyar olvasók számára sem ismeretlen, általában „demográfiai katasztrófa” néven szoktunk hivatkozni rá. Az 1985–2000-es időszakban ugyan regionálisan javult a helyzet, de ez szinte csak a Szovjetunió szláv köztársaságainak köszönhető, valószínűleg a сухой закон, a száraz-törvény hatása.³ A rendszerváltás után ismét negatív a régió teljesítménye, a férfiaknál 2005-ig, a nőknél 2000-ig. Ez azonban két ellenkező hatás eredője, a Szovjetunió kívüli kelet-európai országok elkezdtek kilábalni a demográfiai

válságból, a volt Szovjetunió viszont még mélyebbre süllyedt. Mindennek következményeképpen sem a nők, sem a férfiak esetében nem sikerült lényegében csökkenteni Kelet-Európa örökölt hátrányát.

Még két helyen látunk a férfiaknál regionális csökkenést: egy kismértékűt a hatvanas évek második felében Ausztráliában, illetve a 2010-es évek második felében az Egyesült Államokban. Az utóbbi azért is keltett feltűnést, mert a fejlett világban ilyenfajta visszaesésre (még ha csak csekély mértékben is) nincs példa az 1960-as évek óta.

A javulás ütemének lassulása 2000 után

Bár az előző fejezet végén említett USA-adat árnyalja az általánosan pozitív képet, a fejlődés egyébként folyamatos. A kutatók ebből időnként radikális, időnként „csak” a trendeket kivetítő következtetéseket vontak le. Például 2015-ben egy csapat arra a következtetésre jutott, hogy mivel 1981 és 2012 között Angliában és Walesben a születéskor várható élettartam 8,2 évet nött a férfiakra és 6 évet a nőkre (0,26, illetve 0,19 év évente), 2030-ig a növekedés 0,34, illetve 0,24 év/év ütemre gyorsul.⁴ Mások már a kvázi-örök életről írnak, pl. Ray Kurzweil a SENS alapítványtól Fantastic Voyage című könyvében. Szerinte már megszületett az az ember, aki 1000 évig fog élni.

Az utóbbi években viszont a fejlődés lassulása keltette fel a kutatók érdeklődését. Az 1. táblázat 10 éves lépésközönként mutatja az e_0 (születéskor várható élettartam) változását. Ahol ez a lassulás megfigyelhető, az részben éppen a fejlett világ (Európa Kelet-Európa nélkül, Észak-Amerika és a nagyobb csendes-óceáni államok). Hasonló jelenséget mutatnak más térségek is, de ezekkel részben területi okokból, nagyobb részben ismerethiány miatt nem foglalkozunk.

1. táblázat: Születéskor várható élettartam növekedése 10 éves összehasonlításban

Régió	Férfiak			Nők		
	(2005-2010)- (1995-2000) (1)	(2015-2020)- (2005-2010) (2)	(2)/(1)	(2005-2010)- (1995-2000) (3)	(2015-2020)- (2005-2010) (4)	(4)/(3)
Világ	3,4	3,3	97%	3,2	3,5	109%
Afrika (Szaharától délre)	4,9	6,2	127%	4,4	6,8	154%
Észak-Afrika és Nyugat-Ázsia	3,3	2,5	75%	3,2	2,2	71%
Közép- és Dél-Ázsia	3,8	3,3	88%	4,1	3,8	92%
Kelet- és Délkelet-Ázsia	3,1	2,6	84%	3,0	3,1	103%
Latin-Amerika és a karibi térség	2,7	1,8	67%	2,8	1,7	62%
Ausztrália és Új-Zéland	3,2	2,0	63%	2,1	1,5	69%
Óceánia	2,4	2,6	107%	2,3	2,6	110%
Európa és Észak-Amerika	2,4	2,8	118%	1,8	1,9	105%
Kelet-Európa	1,6	4,8	300%	1,7	3,3	194%

Észak-Európa	2,9	2,3	79%	2,1	1,5	70%
Dél-Európa	2,9	2,4	84%	2,2	1,6	75%
Nyugat-Európa	2,9	1,9	64%	2,0	1,2	60%
Észak-Amerika	2,2	0,8	35%	1,4	0,7	54%

Forrás: UN: World Population Prospects, saját számítás (2019)

Természetesen nemcsak régiókra, hanem országokra lebontva is vizsgálták a lassulást, amit a 2. táblázat mutat.

2. táblázat: A születéskor várható élettartam éves növekedése

Ország	Utolsó év	Férfi		Nő		Csökkenés az éves növekedésben	
		Előző 5 év	Utolsó 5 év	Előző 5 év	Utolsó 5 év	Férfi	Nő
Franciaország	2016	0,240	0,200	0,160	0,080	0,040	0,080
Németország	2013/14	0,260	0,134	0,162	0,094	0,126	0,068
Olaszország	2015	0,239	0,172	0,153	0,061	0,067	0,092
Hollandia	2015	0,320	0,180	0,220	0,080	0,140	0,140
Spanyolország	2015	0,406	0,175	0,299	0,076	0,231	0,223
Svédország	2016	0,218	0,154	0,152	0,084	0,064	0,068
Egyesült Királyság	2015	0,304	0,132	0,230	0,072	0,172	0,158
Magyarország	2015	0,400	0,320	0,280	0,080	0,040	0,200

Forrás: Ridsdale, Brian: Is mortality still improving? ⁵

A halandóság korcsoportos változása

A születéskor várható élettartam ugyan hasznos indikátora a halandóság vizsgálatának, de legalább három szempontból nem tudjuk vele kielégítő módon elemezni tárgyunkat:

1. Keresztmetszeti jellegéből fakadóan nem mutathatja meg, hogy egy adott évben született korosztály valóságosan milyen halandósági pályát fut majd be.
2. Változása mögött az okspecifikus halandóság változása áll, ezért előrejelzése csak idősorelemzési eszközökkel nagyon nehéz, hiszen a különböző halálokok jövőző fejlődését és azok egymás közötti összefüggését is elemeznünk kellene. Példaként: a kardiovaszkuláris halandóság csökkenése magával hoz(hat)ja más halálokok növekedését, összességében mégis pozitív hatású a halandóságra.
3. A születéskor várható élettartam változásában a különböző korcsoportok halandóságának változása van „elrejtve”, ami előrejelzési/elemzési szempontból szintén

fontos. Ez utóbbit kívánják előrejelzési szempontból kezelni az olyan módszerek, mint például a Lee-Carter modell.

A következőkben öt ország korcsoportos halandóságát vizsgálom az 1997–2017-es időszakban. A cél a lassulás jelenségét korcsoportosan is elemezni. Az országokat úgy választottam ki, hogy négyen a fejlett világot reprezentálják földrajzilag diverzifikált módon (Egyesült Államok (USA), Japán (JAP), Németország (GER), Ausztria (AUS)). Az ötödik ország Magyarország (HU).

A népességet 5 korcsoportba osztottam: csecsemők (0 évesek), fiatalok (1-18), fiatal felnőttek (19-40), idősebb felnőttek (41-65) és idősek (65+).

Az alkalmazott módszertan a korfüggő halandósági valószínűségek lépésenkénti cseréjén alapszik. Példaként: ha azt akarjuk mérni, hogy 1997 és 2007 között a csecsemőhalandóság változása hogyan hatott a születéskor várható élettartam növekedésére, akkor az 1997-es táblában a 0 éves kori halandóságot kicseréljük a 2007-es adatra, és így újra számoljuk a várható élettartamot. A következő lépésben kicseréljük az 1-18 éves halandóságot, stb. Képletekkel:

Legyen

$q_{x,t}$ az x éves kori halálozási valószínűség a t , évi halandósági tábla szerint
 $l_0 = 1$ a halandósági tábla nyitó értéke

$l_x = l_{x-1} (1 - q_x)$ ($x=1, \dots, \omega$) a halandósági tábla további elemei, ahol q_x a megfelelő halandósági táblából származik

t_0 és t_1 a vizsgált időszak eleje és vége
 ω az emberi életkor végső határa.

Ekkor

$$(1) \quad e_{0,t_0} = \sum_0^\omega l_{i,t_0} - 0,5 \text{ a } t_0 \text{ évi halandósági tábla szerinti születéskor várható élettartam.}$$

Hasonlóképpen

$$(2) \quad e_{0,t_1} = \sum_0^\omega l_{i,t_1} - 0,5 \text{ a } t_1 \text{ évi tábla szerinti születéskor várható élettartam.}$$

Célunk a

$$(3) \quad \Delta e_0 = e_{0,t_1} - e_{0,t_0} \text{ különbség elemzése.}$$

Amennyiben azt kívánjuk meghatározni, hogy a k , életév és az r , életév közötti halandósági változás mennyiben járult hozzá Δe_0 -hoz, akkor előállítunk két halandósági táblát. Az elsőben az első k év q_{x,t_0} értékeit cseréljük le q_{x,t_1} -re és így számolunk (1) szerint születéskor várható élettartamot, majd a cserét r évre hajtjuk végre. A két születéskor várható élettartam különbsége adja az adott korévek hozzájárulását a változáshoz.

Az adatok a Human Mortality Database-ből⁶ származnak, a főbb eredményeket nemenként a 3. és 4. táblázat tartalmazza.

3. táblázat: Hozzájárulás a születéskor várható élettartam változásához korcsoportonként, férfiak

	Magyarország		Ausztria		Németország		Egyesült Államok		Japán	
	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017
Csecsemő	0,3-	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Fiatalkorú	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
Fiatal felnőtt	0,6	0,4	0,4	0,3	0,4	0,2	0,1	0,5	0,1	0,2
Idősebb felnőtt	1,0	2,0	1,0	0,7	0,9	0,6	0,5	-0,6	0,5	0,7
Idős	0,6	0,7	1,8	0,8	1,5	0,8	1,3	0,7	1,2	1,0
Összesen	2,6	3,3	3,3	2,0	3,0	1,6	2,0	0,8	1,9	2,0

Forrás: HMD, saját számítás

4. táblázat: Hozzájárulás a születéskor várható élettartam változásához korcsoportonként, nők

	Magyarország		Ausztria		Németország		Egyesült Államok		Japán	
	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017
Csecsemő	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Fiatalkorú	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0
Fiatal felnőtt	0,3	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,1
Idősebb felnőtt	0,5	0,7	0,4	0,3	0,4	0,2	0,3	0,1	0,3	0,3
Idős	1,1	0,6	1,6	0,6	1,4	0,6	0,8	0,7	1,7	0,9
Összesen	2,1	1,7	2,3	1,1	2,1	0,9	1,2	0,8	2,2	1,4

Forrás: HMD, saját számítás

A magyar és a japán férfiak adatain kívül minden vizsgált esetben megfigyelhetjük a lassulás jelenségét.

Mint látható, a csecsemőhalandóság élettartam-növelő hatása már csak az e tekintetben az időszak kezdetén a többi négy országtól elmaradt Magyarország esetében volt számottevő. A 5. táblázat igazolja is ezt, egyben sikeres felzárkózást is mutat. A japán adat azonban azt mutatja, hogy van hova fejlődni. Hosszú távon már nem várhatjuk, hogy a csecsemőhalandóság csökkenése lényegesen javítsa az élettartamot.

Csak összehasonlításképpen: 1950–1960 között a magyar férfiak esetében ez a hozzájárulás még 2,7 év volt.

5. táblázat: Csecsemőhalandóság alakulása

	Magyarország		Ausztria		Németország		Egyesült Államok		Japán	
	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017	1997-2007	2007-2017
Férfiak	1,07%	0,39%	0,45%	0,30%	0,54%	0,35%	0,82%	0,62%	0,39%	0,19%
Nők	0,84%	0,31%	0,46%	0,28%	0,43%	0,30%	0,67%	0,51%	0,34%	0,18%

Forrás: HMD

A fiatalok halandósága már sehol sem mutat lényeges potenciált. A vizsgált öt országban a férfiak esetében 20 év alatt 0,14-0,16 évvel járult hozzá a születéskor várható élettartam javulásához, a nőknél ez az adat 0,08-0,1 év. Érdekes, hogy e tekintetben nincs lényeges különbség az országok között. Ez az adat 1950–1960 között még 1 év volt a magyar fiúk esetében. Mindez érthető, hiszen e korosztályban nagyon közel kerültünk a 100%-os túlélési valószínűséghez (99,6%-99,8% nemtől és országtól függően).

A magyar idősebb felnőttek esetében a demográfiai katasztrófából való kilábalás miatt még tart a gyorsuló javulás.

A fiatal felnőttek (18-40 évesek) esetében az Egyesült Államokban fordulat történt, az elmúlt évtizedben mindkét nem esetében romlott a halandóság. Ennek eredményeképpen az amerikai adat messze rosszabb, mint a többi országé: férfiaknál a halálozási valószínűség 3,8% (a többiekénél 1,9-1,3%), a nőknél 1,7% (a többi esetben 0,9-0,6%). Érdemes megjegyezni, hogy bár a magyar adat a legrosszabb a négy ország közül, de nem áll tőlük távol.

Az idősebb felnőttek esetében a kép nem ilyen egyértelmű. A halandósági viszonyok mindenütt javultak, kivéve az amerikai férfiakat. A magyar idősebb felnőttek esetében a demográfiai katasztrófából való kilábalás miatt még tart a gyorsuló javulás, a többi három országot a lassuló javulás jellemzi. Maguk a halálozási valószínűségek is rendkívül szórta. Míg egy magyar férfi esetében 25,1% százalék a valószínűsége annak, hogy meghal ezekben a korévekben, egy átlagos japán esetében ez csak 9,9%. Nőknél ugyanezek a számok 12,1% és 4,6%.

Az idősök (65+) körében a halandóság javulásának lassulása a magyar férfiak kivételével mindenütt megfigyelhető. Ugyanakkor a magyar helyzet messze a legrosszabb a vizsgált országok között: a 65 éves korban várható élettartam nálunk a férfiakra 14,4 év, a nőkre 18,3 2017-ben, míg a többiekénél 17,9-19,6 a férfiakra és 20,9-24,5 a nőkre. „Természetesen” mindenütt a japán adat a legmagasabb.

Magyarázatok

Mint már említettem, a magyarázatok forrásai nagyrészt az IAA keretében előhangzott előadások vagy az ott hivatkozott elemzések. Ezeket néhány főbb csoportba soroltam, és ezek mentén mutatom be.

Az első csoport a jelenség átmeneti voltát sugallja, és a jelenséget a véletlen ingadozás kategóriájába sorolja: volt néhány rossz évünk, de ez még nem jelent komoly változást.

A második azt mutatja be, hogy a halandóságot befolyásoló egyes tényezők körében sikerült ugyan előrelépünk (pl. dohányzás), de más területeken rosszabbodott a helyzet.

A harmadik magyarázat a jelenséget – a másodikhoz hasonlóan – nem látta átmenetinek, és a magyarázatot a nyugati társadalmak változásában látja. Fontos megjegyezni, hogy a második és a harmadik magyarázat között lehet/van összefüggés: a kilátástalanság, a szegénység önpusztító magatartásokat szülhet.

Végül van olyan álláspont is, hogy kimerülőben vannak a további javulás lehetőségei, ezért ez természetes folyamat.

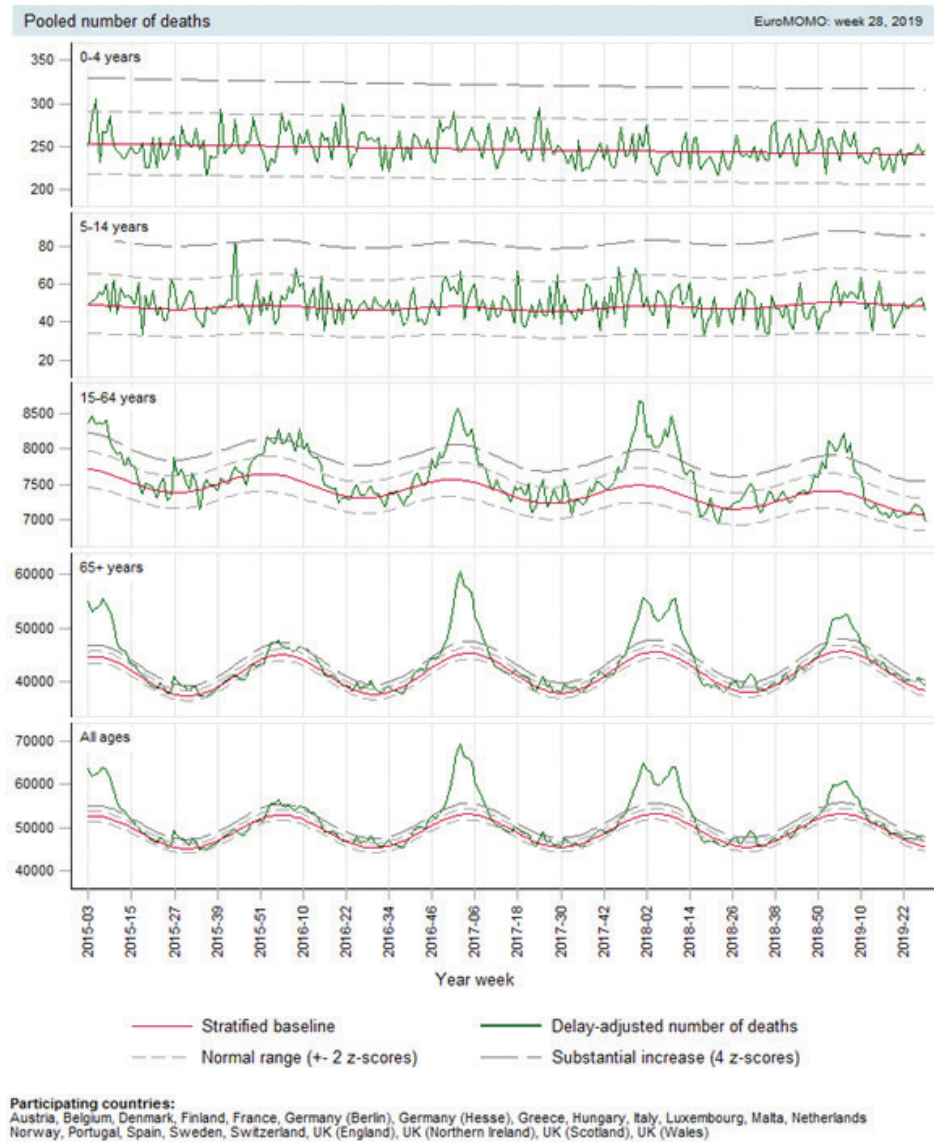
A jelenség pusztán átmeneti, mivel „pechünk van/volt”

E magyarázatok egyrészt a véletlen ingadozást említik, és azt, hogy a jelenség túl rövid távú ahhoz, hogy statisztikailag elemezhető legyen. Ez az érvelés szinte minden előadásban megjelent mint lehetséges magyarázat.

A „pechünk volt” érvelést használók hivatkozhatnak az EuroMOMO adataira. Az EuroMOMO 24 európai ország heti mortalitási adatait mutatja be. Az 1. ábrán korcsoportos bontásban és összességében mutatják be az adatokat, összehasonlítva őket a szokásos ingadozással. Mint láthatjuk 2015, 2017, 2018 és 2019 esetében is a téli-kora tavaszi halandóság lényegesen meghaladta a szokásost. Ez a szokásos szintet meghaladó halandóság nem érintette a gyerekeket, kismértékben sújtotta a felnőtteket, viszont súlyos hatása volt az idősök esetében.

Amennyiben ezt a(z) influenza) járványok rovására írjuk, akkor már csak az a kérdés marad nyitva, hogy ideiglenes-e a jelenség, vagy olyan új járványokkal találkozunk, amelyek ellen még nem tudunk védekezni. Véleményem szerint, ha öt évből négy mutat hasonló tendenciát, akkor ezt nem intézhetjük el balszerencsére hivatkozva.

1. ábra: Heti haladósági adatok alakulása 28 európai országban

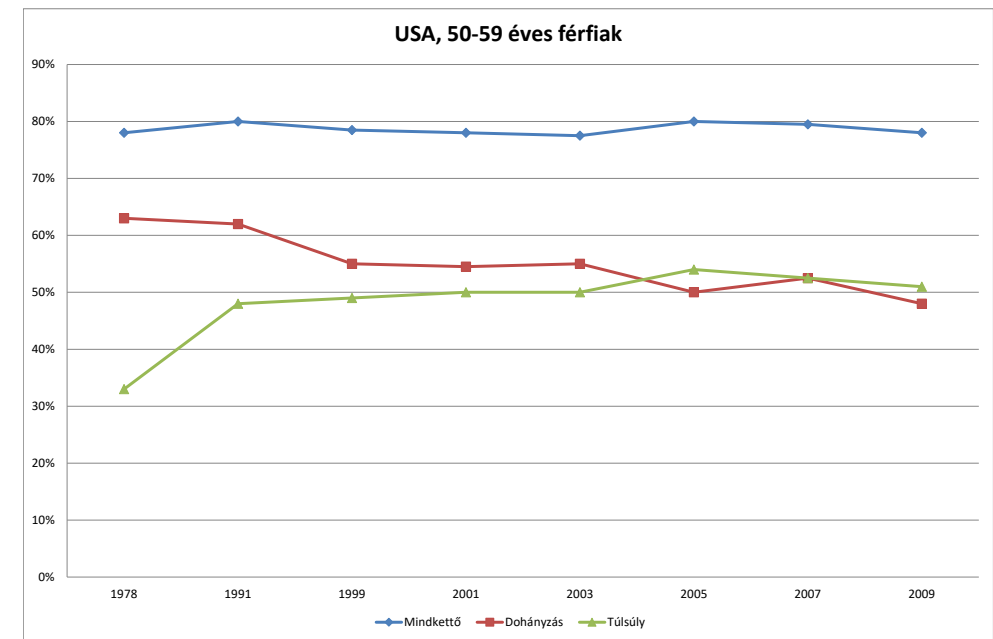
Forrás: EuroMOMO⁷

Az önpusztítás új módjai

A halandóság alakulására nemcsak az általános egészségügyi és higiéniai viszonyok vannak hatással, hanem az egyéni viselkedés is. Az elmúlt évtizedekben elsőként a dohányzás visszaszorítására történtek lépések. Ezek jelentős sikerekhez is vezettek, pl. az Egyesült Államokban a dohányzók aránya 2004 és 2014 között 20,9%-ról 16,8%-ra csökkent, ezen belül a 18-24 évesek körében 24,4%-ról 16,4%-ra. Becslések szerint ennek hatása a 35 éves kohorsz várható élettartamára majdnem 1 év.⁸ Ugyanakkor a túlsúly válik ott (is) az egyik legsúlyosabb problémává. A 30 feletti BMI-indexszel⁹ rendelkezők aránya a 90-es évek elejétől 2014-ig 25%-ról 40%-ra nőtt.¹⁰ Gutterman számításai szerint ez több mint 1 évvel csökkenti a 35 éves korban várható élettartamot. Tehát a két hatás nagyjából kioltja egymást.

Hasonló következtetést vonhatunk le a 2. ábrából is. Úgy tűnik, hogy amint sikereket érünk el egy rossz szokás legyőzésében, egy másik lép a helyébe.

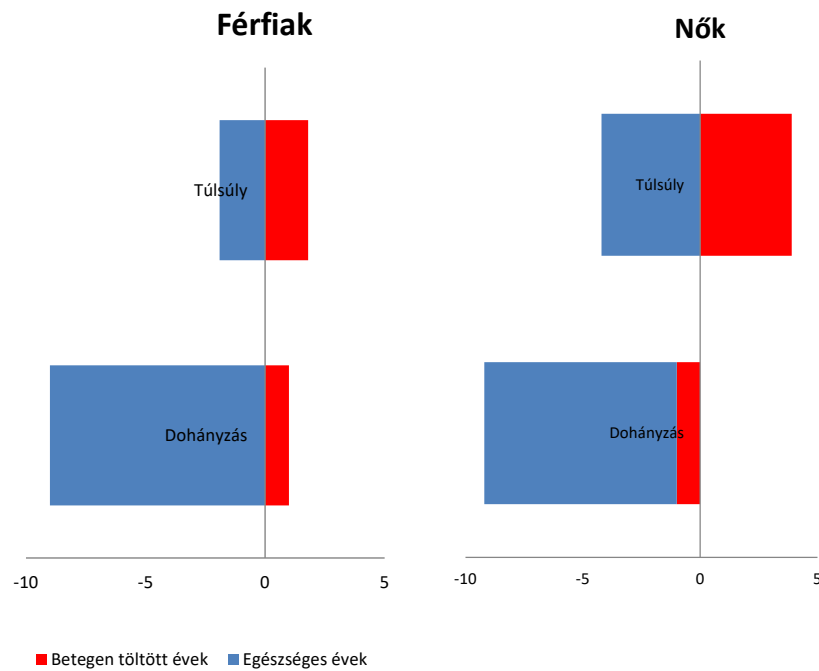
2. ábra: Azok aránya, akik valaha is dohányoztak, vagy valaha is túlsúlyosak voltak

Forrás: Mehta-Myrskylä¹¹

Természetesen a túlsúly és a dohányzás nem azonos módon hat a mortalitás alakulására, amint azt a 3. ábra szemléletesen összefoglalja.

3. ábra: A dohányzás és a túlsúly hatása az egészségben és betegségben töltött évekre

Forrás: Mehta-Myrskylä

Míg a dohányzás jelentősen csökkenti a várható élettartamot, viszont alig növeli a nem-egészségesen töltött évek számát, addig a túlsúly kevésbé csökkenti az életkilátásokat, viszont jelentősen megnöveli a betegen töltött éveket. Ez komoly új kihívások elé állítja az egészségügyi ellátórendszereket. Emellett arra is rámutat, hogy nem elég a halandósági folyamatok elemzése, hanem arra is figyelemmel kell lennünk, hogy a megnövekedett életeveket egészségben vagy betegségben töltjük-e el. Ez a fajta elemzés azonban messze túlmutat e cikk keretein.

Más önpusztító jelenségek is megfigyelhetők. Az egyik ilyen az opioid tartalmú nyugtatószerek túlzott használata. Az Egyesült Államokban az ebből fakadó halandóság 1999 és 2016 között 0,3%-ról 1,3%-re nőtt.¹²

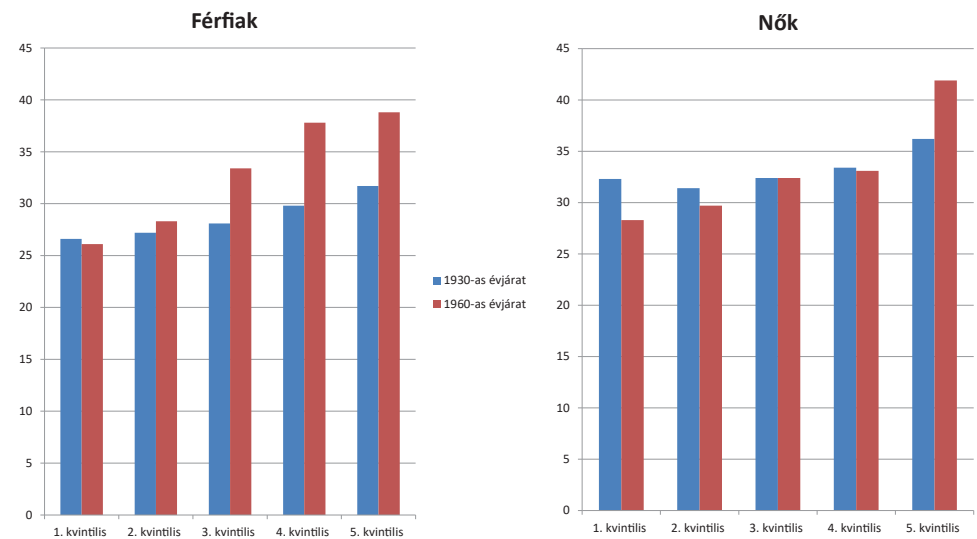
Piketty¹³ nyomán

A társadalmi egyenlőtlenségek halandóságot befolyásoló volta jó ideje ismert volt az aktuáriusok előtt, hiszen – a kockázatbírálási tevékenység mellett – ez az oka annak, hogy a biztosított halandóság tendenciájában kisebb, mint a néphalandóság. Magyarországon

Marosi Judit több tanulmányban mutatta meg, hogy a nyugdíjasok körében nagyobb nyugdíjhoz alacsonyabb halandóságok tartoznak (természetesen statisztikailag).¹⁴ Hasonlóképpen egy, az Egyesült Királyság adataira támaszkodó kutatás kimutatta, hogy az iskolai végzettség, illetve a társadalmi státusz komoly befolyásoló tényező a halandóságban.¹⁵ A kérdés témánk szempontjából természetesen az, hogy az egyenlőtlenségek sok kutató által kimutatott növekedése hogyan hat a halandóságra, illetve annak társadalmi szerkezetére?

Egy amerikai akadémiai¹⁶ kutatás azt mutatta meg, hogy a különböző jövedelmi csoportokban hogyan alakult az 50 éves korban várható élettartam változása az 1930-ban, illetve 1960-ban született kohorszok esetében. Mint a 4. ábrán láthatjuk, a várható élettartam a legsó társadalmi ötödben nemhogy nőtt volna, hanem inkább csökkent, a férfiak esetében növekedést csak a felső 60%-nál látunk, a nők esetében pedig csak a legfelső 20%-nál. Tehát a halandóság javulása (legalábbis az Egyesült Államokban) csak a magasabb társadalmi csoportok esetében figyelhető meg. Amennyiben kevés gazdagot és sok szegényt tartalmazó társadalom felé haladunk, ez óhatatlanul lassítja, sőt meg is állíthatja a halandóság javulását.

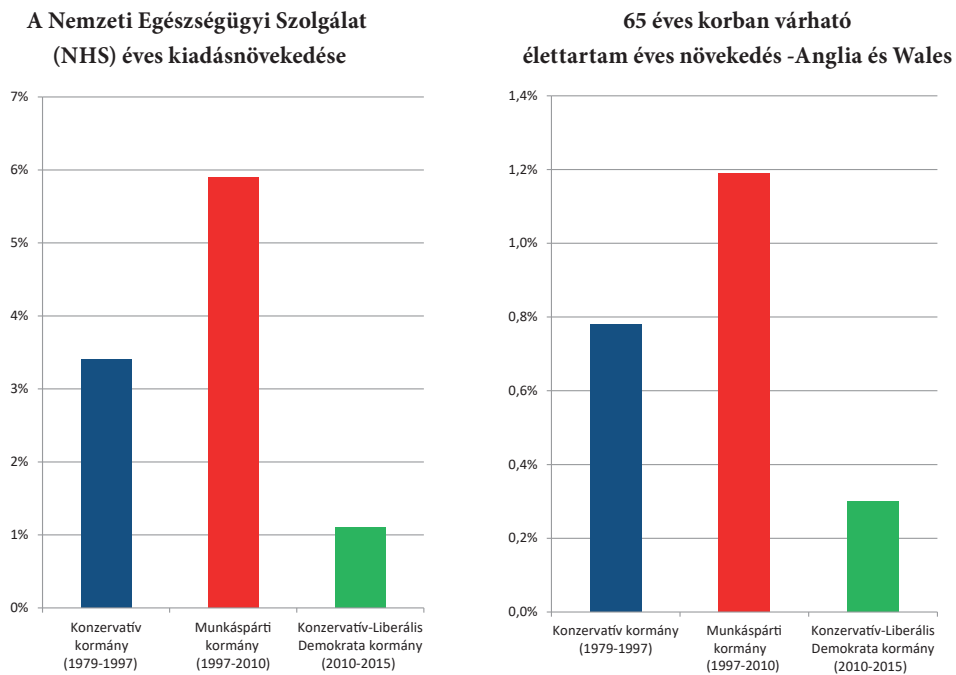
4. ábra: Várható élettartam 50 éves korban jövedelmi kvintilisenként, USA

Forrás: The Growing Gap in Life Expectancy by Income

Mindezt erősítheti, ha a jóléti állam már nem tudja finanszírozni a növekvő egészségügyi költségeket, és a magas szintű ellátás egy szűkülő réteg privilégiuma lesz. (5. ábra)

5. ábra: Egészségügyi kiadások növekedése és a várható élettartam változása – Anglia és Wales

Forrás: Ridsdale, Brian (2017)

Nem átmeneti jelenség

Léteznek olyan adatok, amelyek mintha azt mutatnák, hogy nem átmeneti a jelenség, hanem a javulás forrásai szűkültek be. Angol és walesi adatok alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy a halandóság javulása (legalábbis e két országrészben) elsősorban a kardiovaszkuláris halandóság javulása miatt következett be az időskori népesség esetében. Ennek további jelentős javulására már nem számíthatunk, ezért a javulás lassul, vagy megáll. Természetesen e nézet igazolásához sok országra kiterjedő részletes halálhálókészítésekre lenne szükség.¹⁷

Következtetések

A halandóság javulásának lassulása tényleges jelenség. Ugyanakkor túlságosan rövid ideje tart ahhoz, hogy megbízható állításokat tehesünk vele kapcsolatban. A lehetséges magyarázatok köre is rendkívül szerteágazó. A jelenség már Magyarországot is elérte, így fontos, hogy megfelelő hazai elemzések is szülessenek róla, illetve kövessük a nemzetközi irodalmat. Az életbiztosítók számára is fontos lehet, hogy előre becsüljük termékeink profitabilitását. Az azonban már most is biztos, hogy hagyományos modelljeinket, amelyek a múltbeli tendenciákat terjesztik ki a jövőre, mostanában csak nagy óvatossággal használhatjuk.

HIVATKOZÁSOK

- ¹United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019, Online Edition. <https://population.un.org/wpp/> 2019.07.04.
- ²Ruandában a születéskor várható élettartam ebben az időszakban a férfiaknál 20 évre csökkent!
- ³A Szovjetunióban 1985 májusában bevezetett alkoholizmusselless intézkedéscsomag népi neve.
- ⁴Bennett et al.: The future of life expectancy and life expectancy inequalities in England and Wales: Bayesian spatiotemporal forecasting, The Lancet. July 2015
- ⁵Ridsdale, Brian: Is mortality still improving? Előadás az MVG 2017. április 19-i ülésén.
- ⁶The Human Mortality Database <https://mortality.org/> 2019.07.01.
- ⁷EuroMOMO: <http://www.euromomo.eu/> 2019.07.20.
- ⁸Sam Gutterman: To what extent will human behavior affect mortality projections? Előadás az MWG 2019. április 21-i ülésén, Budapest.
- ⁹BMI index = testsúly (kg)/testmagasság² (cm)²
- ¹⁰Guttermann i.m.
- ¹¹Mehta, Neil-Myrskylä, Mikko: The Population Health Benefits Of A Healthy Lifestyle: Life Expectancy Increased And Onset Of Disability Delayed. HealthAffairs 2017. augusztus
- ¹²Ridsdale, Brian: Recent development in longevity, internationally. Webcast 2018. július 13.
- ¹³Thomas Piketty francia közgazdász, az egyenlőtlenségek talán legismertebb kutatója. Fő műve a Tőke a 21. században.
- ¹⁴Legutóbb: Marosi J. – Molnár D. L. (2018): Öregségi nyugdíjasok halandósága 2015-ben. Statisztikai Szemle, 96. évf. 1. szám, pp. 5–26.
- ¹⁵Andrew J. G. Cairns: IFoA International Research in Mortality. Előadás az MWG 2017. április 19-i ülésén, Budapesten.
- ¹⁶The Growing Gap in Life Expectancy by Income. The National Academy Press 2015. p. 52.
- ¹⁷Ridsdale, Brian: (2017)
- ¹⁸United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019. Online Edition.
- ¹⁹United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019. Online Edition.17)

IRODALOMJEGYZÉK

- Bennett et al.: The future of life expectancy and life expectancy inequalities in England and Wales: Bayesian spatiotemporal forecasting, The Lancet, July 2015 [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(15\)60296-3](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(15)60296-3)
- Cairns, Andrew J.G.: IFoA International Research in Mortality. Előadás az MWG 2017. április 19-i ülésén, Budapesten https://www.actuaries.org/CTTEES_TFM/Documents/Budapest_April2017/5_Cairns_Budapest2017B_final.pdf Letöltés ideje 2019.07.20.
- EuroMOMO: <http://www.euromomo.eu/> Letöltés ideje 2019.07.20.
- The Growing Gap in Life Expectancy by Income, The National Academy Press 2015 <https://doi.org/10.17226/19015>
- Gutterman, Sam: To what extent will human behavior affect mortality projections? Előadás az MWG 2019. április 21-i ülésén, Budapest https://www.actuaries.org/CTTEES_TFM/Documents/Budapest_April2017/24_Smoking_and_obesity_SamGutterman.pdf Letöltés ideje 2019.07.20.
- The Human Mortality Database <https://mortality.org/> Letöltés ideje 2019.07.01.
- Marosi J., Molnár D. L. (2018): Öregségi nyugdíjasok halandósága 2015-ben. Statisztikai Szemle, 96. évf. 1. szám, pp. 5–26. <https://doi.org/10.20311/stat2018.01.hu0005>
- Mehta, Neil-Myrskylä, Mikko: The Population Health Benefits Of A Healthy Lifestyle: Life Expectancy Increased And Onset Of Disability Delayed, HealthAffairs. 2017. augusztus <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2016.1569>
- Mikko Myrskylä: Bad behaviors and disabled ageing. Előadás ICA 2018. június 4-én
- Ridsdale, Brian: Is mortality still improving? Előadás az MVG 2017. április 19-i ülésén
- Ridsdale, Brian: Recent development in longevity internationally. Webcast 2018. július 13.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019, Online Edition, <https://population.un.org/wpp/> Letöltés ideje 2019.07.04

MELLÉKLETEK

1. melléklet:

Születéskor várható élettartam (férfiak)

Régió	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1990-1995	1995-2000	2000-2005	2005-2010	2010-2015	2015-2020
Afrika (Szaharától délre)	35,0	37,3	39,5	41,5	43,5	45,5	47,1	48,0	47,4	47,7	49,1	52,6	56,2	58,8
Észak-Afrika és Nyugat-Ázsia	41,0	44,3	47,4	50,5	53,0	56,2	58,6	61,8	63,6	65,5	67,3	68,8	70,1	71,3
Közép- és Dél-Ázsia	38,3	41,5	44,6	47,5	50,0	52,9	54,5	56,7	59,1	61,1	63,0	64,8	66,8	68,2
Kelet- és Délkelet-Ázsia	43,7	45,3	46,3	54,3	59,2	62,2	64,8	66,3	66,9	68,0	69,8	71,1	72,3	73,7
Latin-Amerika és a karibi térség	49,7	52,4	54,7	56,7	58,8	60,7	62,4	64,1	65,8	67,5	69,0	70,2	71,2	72,0
Ausztrália és Új-Zéland	66,9	67,7	67,9	67,7	68,5	70,0	71,6	72,8	74,5	75,8	77,6	79,0	80,2	81,1
Oceánia	37,6	41,5	44,3	47,6	50,7	53,7	55,9	57,3	58,7	59,8	61,0	62,3	63,5	64,9
Európa és Észak-Amerika	62,3	64,9	66,3	66,7	67,1	67,7	68,4	69,6	69,5	70,2	71,0	72,6	74,5	75,4
Kelet-Európa	56,9	62,0	64,7	64,9	64,7	63,9	63,6	65,2	63,1	62,5	62,4	64,1	67,2	69,0
Észak-Európa	66,3	67,8	68,2	68,8	69,1	69,7	70,8	71,8	72,6	73,7	75,2	76,6	78,3	78,9
Dél-Európa	61,8	64,0	65,7	67,0	68,4	69,6	70,8	72,0	72,8	74,2	75,6	77,1	78,5	79,5
Nyugat-Európa	65,3	66,6	67,5	67,9	68,5	69,5	70,7	72,0	73,0	74,4	75,8	77,3	78,4	79,2
Észak-Amerika	65,9	66,7	66,9	66,9	67,9	69,6	70,9	71,6	72,5	73,8	74,8	75,9	76,8	76,7
Világ	45,5	47,8	49,5	53,5	56,2	58,2	59,8	61,5	62,2	63,3	64,8	66,7	68,5	69,9

Forrás: ENSZ¹⁸

2. melléklet:

Születéskor várható élettartam (nők)

Régió	1950-1955	1955-1960	1960-1965	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1990-1995	1995-2000	2000-2005	2005-2010	2010-2015	2015-2020
Afrika (Szaharától délre)	37,7	40,0	42,3	44,3	46,4	48,4	50,0	51,2	50,9	51,1	52,1	55,5	59,5	62,3
Észak-Afrika és Nyugat-Ázsia	44,2	47,7	50,7	53,8	56,7	60,1	63,7	66,5	68,5	70,3	71,8	73,5	74,7	75,7
Közép- és Dél-Ázsia	37,2	40,4	43,5	46,7	49,6	53,3	55,9	58,0	60,5	63,0	65,1	67,1	69,4	70,9
Kelet- és Délkelet-Ázsia	47,3	49,1	49,9	58,8	63,2	66,1	68,7	70,4	71,7	73,0	74,3	75,9	77,6	79,0
Latin-Amerika és a karibi térség	53,2	56,1	58,9	61,3	63,8	66,1	68,3	70,3	72,2	74,0	75,6	76,8	77,7	78,5
Ausztrália és Új-Zéland	72,2	73,5	74,2	74,4	75,3	77,0	78,3	79,1	80,4	81,4	82,6	83,5	84,2	85,0
Oceánia	39,1	42,8	46,1	49,6	52,9	55,9	58,8	60,4	61,7	62,9	63,9	65,3	66,5	67,8
Európa és Észak-Amerika	67,6	70,6	72,5	73,5	74,4	75,4	76,2	77,0	77,5	77,9	78,6	79,7	80,9	81,6
Kelet-Európa	63,2	68,4	71,4	72,5	73,1	73,2	73,4	74,1	73,6	73,4	73,8	75,1	77,1	78,4
Észak-Európa	71,3	73,1	74,0	74,9	75,6	76,3	77,3	78,0	78,7	79,5	80,5	81,6	82,6	83,1
Dél-Európa	65,7	68,5	70,7	72,5	74,2	75,9	77,3	78,6	79,6	80,7	81,8	82,9	83,8	84,5
Nyugat-Európa	70,1	72,1	73,4	74,2	75,1	76,4	77,6	78,9	80,0	81,0	82,0	83,0	83,7	84,2
Észak-Amerika	71,8	73,0	73,7	74,3	75,5	77,2	78,1	78,6	79,2	79,5	80,0	80,9	81,6	81,6
Világ	48,5	51,0	52,9	57,4	60,0	62,4	64,4	65,9	67,0	68,1	69,4	71,3	73,3	74,7

Forrás: ENSZ¹⁹

AZ ÁLLAM ÉS A MAGÁNBIZTOSÍTÁSI SZÉKTOR SZEREPE A KÖRNYEZETI FELELŐSSÉGI KÁROK RENDEZÉSÉBEN

Kerekes Sándor (professzor emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem), sandor.kerekes@uni-corvinus.hu

Salamon Károly (közgazdász, a Magyar Telekom Felügyelő Bizottságának tagja), miskft@t-online.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Egyre többen vagyunk a Földön, és egyre nagyobb az az érték is, amit létrehozunk, és aminek elvesztéséért indokoltan aggódunk. A bioszféra, amelyben élünk, számtalan veszélynek van kitéve. A veszélyt életünket, értékeinket érő fenyegetésként definiálhatjuk. Ez a veszélyeztetés származhat olyan természeti katasztrófákból, mint például az árvizek, a földrengések, a cunamik, a szélviharok vagy földcsuszamlások, a villámcsapások, belvizek vagy éppen az aszály, és ezzel még nem jutottunk a felsorolás végére. A veszély származhat emberi tevékenységtől is, elég ha a háztartási vagy üzemi balesetekre, esetleg olyan ipari katasztrófákra gondolunk, mint a zagytározók gátszakadása vagy éppen a reaktorbalesetek. Az egyes károk nagyságrendje a kis károktól a milliárdos nagyságrendű katasztrófákárokig terjedhet. Kérdéses, hogy az előírások betartása melletti előfordulásuk esetén milyen mértékben vehető fel az állam felelőssége és szerepe a károk helyreállításában, illetve a jövőbeni esetek elkerüléséhez szükséges intézkedések meghozatalában. A környezeti károk területén bevezetendő szigorú intézkedések az egyes nemzeti iparágakra lehetnek akár hátrányosak is, és rövid távon csökkenthetik a terület eredményességét, illetve tökevonzó képességét. Az állam további kármegelőző és így költségnövelő intézkedésekre készítheti a vállalkozásokat, ami rövid távú gazdasági hátrányt jelent, de a másik oldalon a kikényszerített magatartás a gazdasági hátrányt meghaladó környezeti előnyt és élhetőbb világot eredményezhet. A cikk arra keresi a választ, hogyan lehet ebbe a folyamatba a magánbiztosítókat bevonni, és az átmeneti időszakban mi az állam szerepe a környezettudatos működés erősítésében.

SUMMARY

We see a continuous growth in our world not only in a sense of an increasing number of people living in our planet, but also in terms of value created by us via our activities. We are facing to various dangers including floods, earthquakes, and other natural catastrophise, which provide threat to our everyday life. We may not disregard the impact of the manmade disasters as well, referring not only to the domestic accidents, but also to the big industrial ones. The value of the claims occurred may extend from the small household claims up to the ones reaching the magnitude of billion USD. Let us just think of the accidents of the atomic reactors, the red mud catastrophise, happened during the last couple of years, or of the erratic usage of hazardous waste materials. The question is, keeping the rules and regulations which extent raises the responsibility of the State in restoring the claims, and introducing preventive measures. The introduction of

preventive measures may result additional costs or even in short term a reduced competitiveness, but in long term they contribute to a cleaner environment and liveable world. The article is looking for an answer, how the insurers can be involved in this process, and what is the role of the state during the transitionary period.

Kulcsszavak: környezeti kockázatok, kötelező felelősségbiztosítás, felelősségmegosztás
Key words: environmental risks, compulsory liability insurance, division of liability

JEL: G22, K32

DOI: 10.18530/BK.2019.3.34

<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2019.3.34>

A környezeti kockázatok társadalmi-gazdasági jellegzetességei

Viszonyunk a kockázatokhoz

A környezetvédelemben a természeti és ipari veszélyeztetéseket a kockázatok között tartják számon. Kockázatnak egy életünket, értékeinket érő fenyegetés bekövetkezési valószínűségének és a bekövetkezett esemény által okozott kárnak a szorzatát tekintik. Mióta ismerjük ezeket a jelenségeket, arra törekszünk, hogy csökkentsük a kockázatokat. Ennek egyik lehetséges módja, hogy próbáljuk csökkenteni a bekövetkezési valószínűségeket. A földrengések gyakoriságát ugyan nem tudjuk befolyásolni, de földrengésbiztos építési módszerekkel a bekövetkező földrengés miatti károkat igen. Napjainkban viszonylag sikeresen védekeznek – legalábbis a gazdag országok – az árvíz pusztítása ellen. A fejlett katasztrófavédelemmel rendelkező OECD országokban sem az árvizek, sem a tűzvész nem követel túl nagy emberáldozatot. Amikor emberéletről van szó, egyetlen felesleges emberáldozat is elviselhetetlenül nagy. A kockázatok általában tömegjelenségek, és mint ilyenek, a valószínűségi számítás szabályai szerint kiszámíthatók. Aki autóba ül, és megtesz bizonyos távolságot, az vállalja, hogy menet közben balesetet szenvedhet – ami a legrosszabb esetben akár az életébe is kerülhet, vagy tartós egészségkárosodás következhet belőle. Bizonyos kockázatokat kénytelenek vagyunk vállalni, mert a védekezés túl sokba kerülne, vagy mert éppen örömeinket leljük a kockázatos tevékenységben. Gondoljunk például az autóversenyzőkre vagy a hegymászókra, hogy csak a legkézenfekvőbbeket említsük. Mindkét jelenségre létezik statisztika, ami azt mutatja, hogy ezek a tevékenységek kockázatosak, de vannak veszélyes foglalkozások is, mint például a rendőr, a berepülőpilóta, a tűzoltó vagy a hegyimentő.

A kár okozta társadalmi feszültség természete

A kockázatokkal együtt lehet élni, ha önként vállaljuk azokat, vagy ha elkerülhetetlenek. Ki kell mennünk az utcára, és a fejünkre eshet egy cserép, amit a korábbi vihar meglazított. Annak a valószínűsége, hogy a cserép a fejünkre esik, elég kicsi ahhoz, hogy egy egészséges ember ne rettegjen a félelemtől, amikor az utcára lép. Nem akarunk együtt élni olyan kockázatokkal, amelyek elkerülhetők lennének, és még kevésbé fogadjuk el azokat a kockázatokkal, amelyeket mások haszonszerzése miatt nekünk kell elviselnünk. A jogi szakirodalom ezt úgy fogalmazza meg: „társadalmi feszültség” keletkezik, amit valamilyen beavatkozással meg kellene szüntetni. Bárdos ezzel kapcsolatban lényegre törően fogalmaz: „Önmagában az, hogy elvben van olyan, akit a másnak okozott kárért akár saját magatartása, akár érdekeltsége okán felelőssé lehet tenni, még egyáltalában nem garantálja, hogy a kárkompenzáció, tehát a kár miatt előállott társadalmi feszültség megszüntetése mint cél, a konkrét esetben ténylegesen megvalósítható. Ennek két fő oka képzelhető el: vagy az, hogy nem lehet találni olyan személyt, akit az előzők szerint a bekövetkezett kárért felelőssé lehetne tenni, vagy pedig, mert noha a felelős megvan, az egyszerűen helyzeténél fogva nem képes a kár kompenzálására.” (Bárdos, 2004, p.12.) A környezetvédelemben előforduló katasztrófaesetek zöme abba a kategóriába tartozik, amelyeknél a károkozó ugyan ismert, de helyzeténél fogva nem képes a kár kompenzálására. Elég példaként a Union Carbide-ot említeni, de közelebb is találunk olyan káreseteket, mint például a MAL Zrt. vörösiszapkára, amelynél a károkozó fizetésképtelenné vált, felszámolási eljárás alatt van, és a kártérítést nem tudta kifizetni. A jog erre vonatkozóan is eligazítással szolgál, amikor arról beszél, hogy ki kell építeni a kárenyhítésre egy második lépcsőt. E második lépcső a veszélyközösségek szervezése. A veszélyközösségek többnyire biztosítási alapon jönnek létre, ezen belül is önkéntes vagy kötelező biztosítás formájában. Az olyan esetekben, amikor a kár dimenziói, katasztrófajellege folytán még ez a védelem sem elegendő, szerephez jut az önkormányzat vagy az állam, amely költségvetésén keresztül tulajdonképpen maga is veszélyközösség, az adózó állampolgárok veszélyközössége. Bizonyos esetekben pedig a veszélyközösség átlépheti az országhatárokat, és nemzetközivé válhat, jórészt szolidaritási, emberességi alapon.” (Bárdos, 2004, p. 3.)

A probléma elvileg megoldható volna, a jog világosan fogalmaz, azonban a gyakorlat mást mutat. A garéi hulladékot nagyrészt az állam költségén takarították el, Kolontárt állami költségen építették újjá, és nem a Union Carbide (Trotter, Day, & Love, 1989) gondoskodik a nyomorékká vált indiai emberekről sem, az atomerőmű sem kártalanította a csernobili reaktorbaleset károsultjait. Vannak persze pozitív példák is, mint például az Exxon esete, amelyik az USA-ban kompenzálta a károsultakat. De vajon kompenzálta volna-e őket, ha az esemény nem Amerikában történik?

A jog és a gazdaság eltérő kockázatértelmezése

Az emberek bizalma nem véletlenül rendült meg a szabályozó hatóságokban. Általában nemigen kapunk választ még az olyan egyszerű kérdésekre sem, mint például, hogy melyik része és mennyire szennyezett a környezetünknek, és arra meg végleg nem, hogy milyenek lehetnek a környezetünk egészségügyi kockázatai. (Barnes, 2002, p. 21.)

Sajnos a kockázati és a jogi szakirodalom nem azonosan használja a kockázat fogalmát. A jog szerint: „A kockázat csak azt jelenti, hogy egy esemény nem biztos.” (Szalai, 2017) Persze ennek a felfogásnak is megvan a maga logikája, de nem könnyíti meg a helyzetünket, ha már a fogalmakat illetően sem tudunk egyetértésre jutni. A jogi kockázat: „amikor a közvetlen károkozó fizetési kötelezettsége nem függ attól, hogy bekövetkezik-e a kár, attól függetlenül fizetnie kell. Például biztosítási díjat kell fizetnie, vagy valamilyen büntetést rónak rá attól függetlenül, hogy bekövetkezett-e amiatt kár.” (Szalai, 2017) A kockázat közgazdasági, biztosításszakmai megközelítése szerint kockázat alatt azt értjük, hogy történik valamilyen esemény, vagy csinálunk valamit, annak tudatában, hogy lehetséges annak negatív kimenetele is. Saját kockázat esetén vállaljuk is annak a tevékenységnek a következményeiért a felelősséget. A biztosítás olyan szolgáltatás, ahol az ügyfél a vásárlás pillanatában nem „kézzel fogható” terméket kap, hanem egy ígéretet arra, hogy egy esetleges káreset bekövetkezésekor a biztosító helyt áll helyette. Az ügyfél a köztes időszak „nyugodt alvását” vásárolja meg.

Követelhető-e kártérítés egy szabályozó, ellenőrző hatóságtól, ha az általa ellenőrzött iparág valamely szereplője okoz kárt?

A jogi szövegek értelmezése a közgazdász számára nem egyszerű feladat, de talán megéri az erőfeszítést. A „másért viselt felelősségen” Szalai Ákos a következőket érti: „(i) *van ugyan egy jól azonosítható közvetlen károkozó (K), a jogrendszer mégis megengedi, vagy éppen kifejezetten meg is követeli*, hogy a károsult (Á) ne tőle, hanem egy kijelölt személytől (M-től) kérjen kártérítést, (ii) a közvetlen károkozó (K) és a másik személy (M) között *ex ante* olyan *kapcsolat* áll fenn, amelyben a felek közötti előzetes kommunikáció esélye nem kizárt.” (Szalai Ákos, 2016 p. 3.)

Természetesen nem bajlódnánk a jogértelmezéssel, ha az nem éppen a felelősségbiztosítás logikájának elvi alapjait jelentené. A Biztosító a potenciális károkozóval folytatott „előzetes kommunikáció” alapján szerződést köt, és fedezetet nyújt a vétkes vagy vétkes károkozásra is. A „másért viselt felelősség” körébe tartoznak a témánk, a kockázati felelősségbiztosítás szempontjából legfontosabb kérdések. Így például az anyavállalat felelőssége a leányvállalata által okozott károkért, vagy olyan kérdések, mint például „követelhető-e kártérítés egy szabályozó, ellenőrző hatóságtól, helytállásra kötelezhető-e az, ha az általa ellenőrzött iparág valamely szereplője okoz kárt (például egy bankfelügyelet egy banki termék általa okozott kárért, vagy egy iparbiztonsági hatóság egy ipari katasztróféért?” (Szalai, 2016)

A jog a „másért viselt felelősség” körében tárgyalja a felelősségbiztosítás esetét is. Ezt annyiban tekinti speciálisnak, hogy a biztosító, nem törvényi előírásra kényszerből, hanem

önként vállalja át a közvetlen károkozótól a kártérítés megfizetését. (Szalai, 2016). Tény, hogy a vagyonszolgáltatásokkal az ügyfél a saját vagyontárgyai megőrzéséről és működőképességéről igyekszik gondoskodni, míg a felelősségbiztosításokkal a harmadik féllel szembeni esetleges kötelezettségeinek fedezetét igyekszik megteremteni.

A „másért viselt felelősség” elvének a kimondása mellett általában két érvt hoz fel a jogi irodalom. Az egyik az úgynevezett reparáció kérdése, a másik a kármegosztás érve. „A reparáció érve szerint, ha a közvetett károkozótól (is) kérhető a kár, akkor a károsult számára lehetővé tesszük, hogy egy „mélyebb zsebet” érjen el.” Ez a valóságban csak akkor jelent nagyobb biztonságot a reparációt illetően, ha a közvetlen és közvetett károkozók egyetemlegesen felelősek. (Szalai, 2016). A felelősségbiztosításoknál erősebb az az érzés, hogy a véletlen esemény velünk nem fog előfordulni, és kevésbé vagyunk igényesek a szolgáltatás minőségét illetően, hiszen úgyszemint mi leszünk a haszonélvezői. Mindez, ha nincs központi akarat, illetve a kockázatok helyes felmérése könnyen nem megfelelő, nem kockázatarányos biztosítást eredményezhet.

A kármegosztás és a „szennyező fizet” elv ellentmondása

A kármegosztás elve a közvetlen károkozó kockázatát hivatott csökkenteni. Ezzel például elkerülhető, hogy egy káresemény következtében azonnal csődbe menjen egy vállalkozás. Természetesen a közvetlen károkozó csak akkor mentesül a kockázat terhei alól, ha nincs utólagos kártérítési kötelezettsége. „A joggazdaságtani irodalom ugyan kidolgozza a hatékonyságelvű jobb kockázatviselő tesztjét, de e mögött is alapvetően prevenció (és részben hatékony elosztási, igazságossági) elvek húzódnak meg.” (Szalai, 2016)

A környezetvédelemben a számos alapelv közül, az előzőeket értelmezve, kettővel is gondjaink akadnak. Az egyik a „szennyező fizet elv”, ami a felelősségbiztosítással sérülni látszik. Nem a szennyező fizet közvetlenül, hanem helyette a „másért viselt felelősség” alapján valaki más, például a biztosító. A másik a „megelőzés elve”. A jogban és a gyakorlatban „a prevenció *nem* azt szolgálja, hogy a kárveszélyt kiküszöböljük, hanem azt, hogy csökkentjük... az esetek többségében nem is értelmes cél a kárveszély teljes kiküszöbölése (csak optimális mértékűre csökkentése).” (Szalai 2016). A biztosításban a felelősségi szabályokat két nagy kategóriába soroljuk. A veszélyes üzemi tevékenységekhez nem kötelezően kötődő *objektív* felelősségre, illetve a *felróhatóság*-alapú felelősségre. Objektív-tárgyi felelősségként fogunk hivatkozni a szakirodalomban strict liability-ként ismert formára, vagyis amikor a felelősség megállapításakor nem vizsgálják a károkozó elővigyázatosságát, nem mentheti ki magát a kártérítés fizetése alól – mindenképpen meg kell fizetnie a kártérítést. Az új Ptk. a kontraktuális kártérítési rendszert objektív jogalapra helyezi, és eltérő kimentési rendszert határoz meg: mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződészegés az ellenőrzési körén kívül következett be, a körülményt a szerződéskötéskor nem láthatta, valamint nem volt elvárható a kár elhárítása.

A másik a vétkességi és a felróhatósági felelősség. Előbbi alatt minden olyan rendszert értünk, amely ismeri az elvárhatóság fogalmát: mentesül a felelősség alól a károkozó, ha elvárhatóan jár el. A felróhatóság ezzel szemben konkrétabb: azt jelenti, hogy az elvárhatóság szintje a magyar

jogban ismert felróhatósághoz kapcsolódik, vagyis ez az adott esetben általában elvárható magatartást jelenti, és nem annál magasabb szintet.

A jog elismeri és „megjutalmazza” a prevenciót, de csak a megfigyelhető elővigyázatosságot ismeri el a bírósági gyakorlatban, és ez nem ugyanaz, mint amit a környezetvédelmi gyakorlatban a „megelőzés” elve jelent. A jogi felfogás szerint „a prevenció hatásának elemzésekor a fő kérdés, hogy mit tesz valaki a káresemény esélyének csökkentése érdekében. Az ezzel foglalkozó irodalom az ilyen „esélybefolyásoló” lépések három formáját különbözteti el: (i) a megfigyelhető és a (ii) nem megfigyelhető elővigyázatosságot, valamint (iii) az „aktivitást”. Az „adott elővigyázatossági szint mellett is változhat a baleset esélye, attól függően, hogy hányszor, milyen mennyiségben végezzük az adott kárveszélyt hordozó tevékenységet: Ha nagyobb az aktivitás, nagyobb a kárveszély.” (Szalai, 2016).

A felelősségbiztosítás szerepe a kockázatok kezelésében

A felelősségbiztosítási kultúra létrejöttének buktatói

A biztosítási kultúrát, mint általában minden kultúrát, hosszú évek tapasztalatai alakítják. A felelősségbiztosítások (katasztrófa) károk esetén a természeti károkon túl a nem szándékos emberi mulasztásból okozott károokra is fedezetet nyújtanak. A megfelelő felelősségbiztosítás hiányában az évekig elhúzódó pereskedés rontja a biztosításba vetett bizalmat, miután a vagyonszolgáltatások bizonyos emberi tevékenység miatti károokra nem nyújtanak fedezetet (lásd például a köröndi tűzkár esetét). A súlyosabb eseteknél előforduló, emberéletben okozott, illetve személyi sérülések károknál a biztosítási helyzet még összetettebb. A felelősségbiztosítás tipikusan hosszú távú (long tail) üzlet, ahol a káresemények bejelentése és az ügyintézés lefutása a személyi sérülések következtében sokkal hosszabb időt vesz igénybe, mint a vagyonszolgáltatások esetén. Mivel a károk felismerése, bejelentése a termék használata, üzemeltetése után akár évekkel később is történhet, sokkal nagyobb a bizonytalanság a biztosítási termékek árazásában, illetve a helyes kárrendezési gyakorlat kialakításában. Nem véletlen, hogy a biztosítási termékek közül különösen érzékeny a gépjárművek kötelező felelősségbiztosítási piaca. Általában a biztosítások, így a felelősségbiztosítások létezési alapját az ügyfelek kockázatkerülő magatartása adja. Az egyszerű nagy veszteség egy káresemény kapcsán fájdalmasabban érintené őket, mint a relatíve kis összegű biztosítási díj folyamatos fizetése. A racionális ügyfél kockázatkerülő, a nagy veszteséget kívánja elkerülni, ezért a biztosítás nyújtotta védelem megszerzése mellett dönt. (Pandurics, II. évf. 3. szám). Sokan úgy gondolják, hogy az egyének és vállalatok döntései azon a feltevésen alapulnak, hogy az emberek – vevők, alkalmazottak, menedzserek – racionális döntéseket hoznak, és a piac „láthatatlan keze” alkalmas arra, hogy megbízhatóan korrigálja a kilengéseket. (Ariely, 2009 July-August) A gyakorlat azt mutatja, hogy az események és intézkedések inkább befolyásolják az embereket a biztosításvásárlási döntéseikben, mint a racionalitás. Legfeljebb utólag gondolják, hogy logikus lett volna az adott kockázatra fedezetet vásárolni. A biztosítási szakmában uralkodó vélemény szerint nem véletlen: a káreset és a jó kárrendezés a legjobb reklám.

Veszélyes üzem esetén alkalmazható felelősségi szabályok

A veszélyes üzemi felelősség azt jelenti, hogy jogi személyként viseli ex post az abból a tevékenységből fakadó kárt (és *ex ante* annak a kockázatát) is, ami neki nem felróható. Ha az üzemben tartó és a közvetlen károkozó nem ugyanaz a jogi személy, akkor a felróhatóság nélkül is bekövetkező károkat (illetve azok kockázatát), illetve a közvetlen károkozó fizetési képtelensége miatt meg nem térülő kárt (illetve annak kockázatát) is az üzemben tartó viseli. Veszélyes üzemi felelősség esetén az üzemben tartó csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha a kárt a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső, elháríthatatlan ok okozta. (Szalai, Veszélyes üzemi felelősség - Joggazdaságtani hatások, 2015. II. évf.) Az elháríthatatlan ok az, amely a konkrét ügyben, a technika adott fejlettségi szintjén, emberi erőfeszítéssel általában (objektíve) nem hárítható el. (Ádám, 2015) Az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy a lehetetlenülés magában foglalja a „gazdasági lehetetlenülés” kategóriáját – a társadalom teherbíró képességének vizsgálatát. (Közlekedési vállalat felelőssége, amennyiben a járaton bomba robban.) A gazdasági elháríthatatlanság figyelembevétele vagy figyelmen kívül hagyása az, ami meghatározza a veszélyes üzemi felelősség elméleti besorolását. Különböztessük meg itt a felelősség két fő formáját, a vétkességi (*negligence*) és az objektív-tárgyi (*strict liability*) felelősséget! A kettő között a fő eltérés az, hogy az elővigyázatossággal kapcsolatos elvárások teljesítése mentesíti-e a jogellenesen kárt okozót a felelősség alól. Amennyiben tehát a magyar veszélyes üzemi felelősségnek része egy gazdasági elháríthatatlansági teszt, akkor végső soron a vétkességi felelősségen belül maradunk, hiszen azt is vizsgáljuk, hogy – a teherbíró képességre is figyelemmel – elvárható lett volna-e a károkozótól a kár elhárítása.

A kártérítési rendszer keretében alkalmazott ösztönzők

„Közgazdasági értelemben minden kártérítési rendszer biztosítás: a károsult kárait vagy legalábbis azok egy részét valaki – itt: a károkozó, a felelős, a helytálló – megfizeti számára. Éppen ezért érdemes a károsult ösztönzőit a biztosítás irodalmából kölcsönvett fogalommal, az *ex ante morális kockázattal* leírni: akinek nem kell a teljes kárát viselni (esetleg semmiféle kárt nem kell viselnie), az veszélyesebb tevékenységekbe kezd, nagyobbra növeli ezen aktivitását, kevésbé lesz elővigyázatos, mint ahogyan akkor tenne, ha ilyen biztosítása nem lenne.” (Szalai, 2016)

A biztosításban a kártérítési rendszerek kétféle ösztönzőt hordozhatnak magukban: a költségalapú és az elvárásalapú ösztönzőt. Az elvárásalapú ösztönzés hatása attól függ, hogy milyen elvárásokat fogalmazzunk meg. Ha ezek szintje „téves”, akkor ehhez a téves szinthez fognak alkalmazkodni a potenciális károkozók. Költségalapú ösztönzés esetén a fő veszély a kártérítés „téves” meghatározása. A két felelősségi forma közötti választásnál eldöntendő kérdés tehát az is, hogy melyik tévedés esélye, súlya nagyobb.

A veszélyes üzemi felelősség és a felróhatóságon alapuló felelősség eltérő prevenciós ösztönzőket hordoz. A veszélyes üzem esetén alkalmazható objektív felelősség, pontosabban annak kimentési szabálya úgynevezett költségalapú, szemben a felróhatóságon alapuló felelősséggel, ami elvárásalapú

ösztönzőt teremt. A kérdés az, hogy miben tér el a veszélyes üzemi felelősség ösztönzési hatása a felróhatóságon alapuló felelősségtől, ugyanis mind a két felelősségi formának van preventív, az elővigyázatosságot ösztönző hatása. Mindkettő hat az elővigyázatosságra, csak más módon.

A vétkességi felelősség mind a kettőt, az objektív-tárgyi felelősség csak a költségalapú ösztönzőt tartalmazza. Utóbbinál a károkozót az elővigyázatossági lépések megtételére és ezzel azok költségeinek felvállalására az motiválja, hogy kisebb valószínűséggel okozzon balesetet, hiszen baleset esetén szinte mindig kártérítést kell fizetnie. Ugyanazt az elővigyázatossági lépést és emiatt ugyanazt a többletköltséget inkább felvállalja valaki, ha magasabb kárra, pontosabban magasabb kártérítésként megítélt összegre számít. Ez a költségalapú ösztönző: a magasabb kártérítési összeg nagyobb elővigyázatosságra serkent.

A biztosításban a kártérítési rendszerek kétféle ösztönzőt hordozhatnak magukban: a költségalapú és az elvárásalapú ösztönzőt.

A vétkességi felelősségnél elvileg megjelenik az elvárásalapú ösztönző is. Vétkességi felelősség esetén a kártérítési felelősség megszűnik, vagyis a kártérítés összege nullára csökken, ha az elvárható szintet eléri az elővigyázatosság. A potenciális károkozó két alternatíva közül választhat: (1) vagy teljesíti az elvárást, és akkor nem fizet kártérítést, (2) vagy – ha az elvárást túl magasnak találja – figyelmen kívül hagyja azt, és vállalja, hogy kár esetén megfizeti a kártérítést. Látszik ebből, hogy az elvárás emelése egy ideig (amíg annak szintje „túl magas” nem lesz) emeli az elővigyázatosság szintjét: a károkozó igyekszik teljesíteni a magasabb szintet is, hogy elkerülje a kártérítési kötelezettség teljesítését. A két felelősségi forma közötti választás egyik legfontosabb szempontja az kellene, hogy legyen, hogy melyik prevenciós rendszer hoz nagyobb elővigyázatosságot. (Szalai, 2015)

A pénzügyi biztosítékadás korlátai

A környezethasználó külön kormányrendeletben meghatározott tevékenységéhez környezetvédelmi biztosíték adására köteles, továbbá a tevékenységével okozható, előre nem látható környezetkárosodások felszámolása finanszírozásának biztosítása érdekében – külön jogszabályban meghatározott feltételek esetén – környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető. (1995. évi LIII. törvény a környezetvédelem általános szabályairól)

A fentebb leírt mindkét ösztönzőrendszer befolyásolja a pénzügyi biztosíték és ezáltal az alkalmazható biztosítás jellemzőit. A biztosítási díj a biztosítási összegtől (a maximális kártérítés mértékétől), továbbá az adott tevékenységből származó bekövetkezés valószínűségétől, illetve az alkalmazott kizárásoktól függ. Az, hogy milyen prevenciós intézkedésekre ösztönözzük a vállalkozásokat, és ezáltal nagyobb elővigyázatosságot várunk-e bizonyos tevékenységektől, az befolyásolhatja az adott tevékenység költségstruktúráját, és ezáltal nyereségtermelő képességét, ez pedig befolyásolhatja a tőkevonzó képességüket.

Ezen intézkedések meghozatala nyilvánvalóan befolyásolhatja a biztosítási díj mértékét, de sok esetben azt szolgálja, hogy elérjék a biztosíthatóság szintjét.

Amennyiben az elvárt elővigyázatosság meghaladja (de nem „túlzottan”) azt, amit tiszta költségalapú ösztönző esetén a potenciális károkozó választana, akkor az elvárásalapú ösztönző magasabb elővigyázatossághoz vezet, de ez nem befolyásolja az esetleges pénzügyi biztosíték szintjét.

A felelősségbiztosítások létrejöttének akadályai

Az állami szerepvállalás jelentősége

Az egyes meghatározott tevékenységekhez kötött engedélyek kiadása az államnak alárendelt felügyelő hatóságok feladata. A hatóságok határozzák meg, hogy bizonyos tevékenységek végzéséhez milyen engedélyek szükségesek. Amennyiben a károkozó rendelkezik az előírt engedéllyel, az előírásokat betartva végezte a tevékenységét, és a káresemény mégis bekövetkezett, felvetődik a kérdés a felelősségnek a károkozó és hatóság közötti megosztását illetően. Ha a mindenkori szabályozó hatóság meghatározta az elvárható gondosság és a pénzügyi biztosíték szintjét, majd a káresemény bekövetkezésekor a biztosítási összeg alacsonynak bizonyul, a károsult a kárigényét a kármegosztás alapján nemcsak a károkozóval szemben, hanem akár az állammal szemben is érvényesítheti.

Komoly érvek szólnak a károkozó és az állam közti kármegosztás mellett.

A károkozást eredményező tevékenység közvetlen haszonélvezője a tevékenységet folytató gazdasági szereplő. Miután a vállalkozás a bevételei után különböző jogcímenek, például adókon keresztül az állam is részesül, így komoly érvek szólnak a károkozó és az állam közti kármegosztás mellett. (Csapó, 2015)

A tevékenység folyamatos monitorozása és olyan szabályozó rendszer kialakítása, olyan prevenciós intézkedések meghozatala, amelyek biztosítják az esetleges károk bekövetkezése esetén a megfelelő kártérítés lehetőségét is, a felügyelő hatóság feladata. Amennyiben a károkozó vagy biztosítója nem tud helytállni a kártérítés kötelezettségeinek, a vértlen harmadik felet akkor is kártalanítani kell, és ennek jogi feltételeit a hatóságoknak kell megteremtíteniük (lásd MÁV Biztosító Egyesület csődje után a kártalanítási alap (KALAP) létrehozása).

A felügyelő hatóság bizonyos tevékenységek műveléséhez megfelelő mértékű pénzügyi biztosíték létrehozását, esetleg a kötelező felelősségbiztosítás megkötését írhatja elő. Léteznek olyan területek, ahol az állam kötelezően előírja a felelősségbiztosítás meglétét, de a piacra bízva a kondíciók – biztosítási összeg, önrész, limitek – kialakítását. Példaként említhetjük a felszámoló, biztosítási alkuszok, hitelközvetítők stb. kötelező felelősségbiztosítását, ahol az elvárt fedezetet is meghatározza, csak az ár kialakítását bízza az érdekelt felekre.

Az állam kiemelt feladata a gazdasági növekedés ösztönzése, az ország tőkevonzó képességének a javítása, a befektetések ösztönzése is. Feladata a fenntartható fejlődés biztosítása is, ami a gazdaság, a társadalom és a környezet szoros együttműködésére épül azért, hogy ne éljük fel a későbbi létezés tartalékait, lehetőségeit. Olyan előírások, amelyek további terhet rónak a vállalkozásokra – mint például az egyes területeken kötelező felelősségbiztosítások bevezetése, kártalanítási alapokhoz való hozzájárulás előírása –, rövid távon hátrányos lehet a nemzeti iparágak számára. Csökkentheti a versenyképességüket, mert további védelmi intézkedések bevezetését várja el tőlük, ami addicionális költségekkel jár. Ezek a pillanatnyi gazdasági hátrányok környezetvédelmi előnyökkel járnak, és hosszabb távon a befektetői bizalom erősítéséhez járulnak hozzá.

Nem elhanyagolható az állam szerepe, felelősségvállalása, aktív részvétele a kárrendezési folyamatban olyan esetekben, amikor a károkozás – jellemzően környezetszennyezés – országhatáron túl nyúló tevékenységből származik.

A környezeti kockázatok biztosíthatósága

Az ipari termelés következtében a természeti erőforrások veszélyeztetése és a veszély bekövetkezésekor keletkezett károk externáliának számítanak, és a „külső” (harmadik) fél, általában a társadalom egésze által elszenvedett veszteségnek tekinthetők. A cél ezen károk felszámolása és a felszámolás költségeinek az iparágon belül tartása, amit különböző jogi eszközökkel lehet elérni. A felügyelő hatóság előírásai és ajánlásai útján „ex ante” befolyásolja a piaci szereplők viselkedését, másrészt a felelősségi károk rendezésekor és esetleg a rendezés bíróság általi kikényszerítésekor ex post próbálja a problémát kezelni.

A kötelező felelősségbiztosítás melletti fő érv, hogy a kár nagysága gyakran meghaladja a károkozó egyéni vagyonát, emiatt az áldozatok alulkompenzálásának a veszélye merül fel. Az ügyvédek ezért a kötelező biztosítás előmozdítása melletti érvként használják az áldozat hatékony ellentételezésének biztosíthatóságát. Ez a (disztribúciós) érv nyilvánvalóan szerepet játszhat bizonyos kockázatok biztosításában is. Vegyük például a környezetszennyezés példáját: ha egy károsult esetében bizonyított a kár, például az egészségkárosodás következményei révén, de a szennyezésnek nincs gazdája, a költségeket a társadalom kénytelen viselni.

Lehetséges azonban gazdasági érv arra is, hogy a fizetéseképtelenség a biztosítással orvosolható lenne, de csak elvileg. A potenciális károkozó a lehetséges kárnál általában kisebb kárra köt biztosítást. Ha a várt kár nagymértékben meghaladhatja a károkozó vagyonát, akkor a károkozót ez arra ösztönzi, hogy csak a saját vagyona fedezetére vásároljon biztosítást. Egy biztosítási szerződés keretében ugyanis legfeljebb a saját vagyonát veszítheti el. (Faure, 2006)

A környezeti felelősségbiztosítási kockázatok kezelése szoros kapcsolatban van a mindenkori jogi és szabályozó környezettel, ami a biztosítók számára az alaptevékenység által vállalt kockázaton túl további, jogi kockázatot is jelent. A biztosítók által vállalt

kockázatot tovább növeli az információs aszimmetria a biztosító és a biztosított vagy annak képviselője között. A technológiák, felhasznált anyagok folyamatos változása további, úgynevezett fejlődési kockázatot rejt magában. A környezetszennyezési károk bekövetkezése (szennyezés), felismerése és a károk helyreállítása időben nehezen behatárolható. Az ilyen, hosszabb időt is igénybe vevő (long tail) üzlet árazása különösen nehézkes. Nagyrészt emiatt a biztosítók ezen a területen erősebben kockázatkerülők. Mindez megköveteli a modern biztosítási eszközök alkalmazását, ami a biztosító és a biztosított között sokkal szorosabb és hosszabb távú együttműködést igényel. Az együttműködés kiterjed a rendszer kialakítására, a kockázatmenedzselési stratégiára, valamint annak folyamatos ellenőrzésére, monitorozására. Sajnálatos, hogy a megfelelő kockázatkezelési rendszer kialakítása és annak a biztosítók szakértői általi ellenőrzése és jóváhagyása után sokan úgy érzik, hogy nincs is a szükség a biztosításra. A megkövetelt intézkedések és azok jóváhagyása a biztosító által feltétele a biztosíthatóságnak, de nem zárják ki a jövőbeni balesetek bekövetkezésének a lehetőségét. A társaságok nem megfelelő viselkedése azt mutatja, hogy a környezeti felelősségbiztosítás megkötésére vonatkozó törvényi előírás hiányában a vállalkozások meglegszenek az elvárt megelőző intézkedések megtételével, de a biztosítás megkötését már felesleges teherként élik meg. (Monti, 2002)

A felelősségi károk biztosításának tapasztalatai az Európai Unióban

A felelősségbiztosítási piac fejlődése jól mutatta, hogy szükséges olyan európai uniós felelősségi irányelv bevezetése, amely igyekszik harmonizálni az egyes országokon belüli jogalkotást, illetve útmutatást ad a határokon átnyúló felelősségi károk rendezésére. A 2000. január végén bekövetkezett tiszai cianidszennyezés is felgyorsította a környezeti felelősséggel kapcsolatos irányelvek elfogadását, és a MAL Zrt. vörösiszap-katasztrófájának a megítélésére is erős hatással bírtak az abban lefektetett irányelvek.

Az Európai Unió jogrendszere szerint a környezet védelme a közösségi politikák egyike. A Bizottságnak a környezetben okozott károkért való felelősség szabályozására irányuló javaslata először 1993-ban az ún. Zöld könyv formájában került publikálásra, mely erősen a károsultak szempontjából szigorú objektív felelősség mellett érvelt. A 2000-ben elfogadott Fehér könyv már egy vegyes rendszer kialakítását támogatta, amely szerint a veszélyes tevékenységek esetén a szigorú és objektív felelősség elve is alkalmazható, miközben a biodiverzitásban bekövetkező károk esetén a vétkességalapú felelősség mellett tette le a voksát. A 2004-ben elfogadott Európai Unió Irányelv a Környezeti Felelősségről meghatároz minimum sztenderdet a megelőzéssel és a környezeti károk helyreállításával kapcsolatosan, és kimondja a károkozó fizet elvét. (Martin–Ortega–Brouwer–Aiking, 2011) Az irányelv előremutató a kár és a környezeti kár meghatározása tekintetében. A kár valamely természeti erőforrásban közvetlenül vagy közvetve bekövetkező, mérhető kedvezőtlen változás, illetve valamely természeti erőforrás által nyújtott szolgáltatás

közvetlen vagy közvetett mérhető romlása. Előrelépés, hogy nem csupán az erőforrás sérülése, hanem bármely mérhető romlás kárként érvényesíthető. Nemcsak az erőforrás, hanem az általa nyújtott szolgáltatás – pl. a köz érdekében betöltött funkció – sérelme esetén is kárról beszélhetünk. (Environmental Liability Directive, 2004) Felállít egy listát azokról a környezetre veszélyes tevékenységekről, ahol az objektív felelősséget kell alkalmazni. Ezeket az elveket kell átültetni az egyes tagállamok joggyakorlatába, illetve átültetni a biztosítótársaságok kárrendezési gyakorlatába. Az utóbbi években egyre erősebben merül fel az úgynevezett NATECH (Natural Hazard Triggering a Technological Disaster) kockázatok kezelése. A kolontári vörösiszap-katasztrófánál a felelősséget csökkentő érvként merült fel a szokatlanul heves esőzés a katasztrófát megelőző időben. A legszélesebb körben érthetően a földrendések következtében fellépő technológiai katasztrófákkal, mint például a fukushimai atomkatasztrófával foglalkozik a szakirodalom. (Cruz–Steinberg–Vetere Arellano–Nordvik–Pisano, 2004) Megjelennek a szakirodalomban a klímakatasztrófák biztosításának a kérdései is. (Telesetsky, 2009)

Az Európai Unió jogrendszere szerint a környezet védelme a közösségi politikák egyike.

A környezeti károk felszámolásához szükséges pénzügyi fedezet előteremtéséhez komoly pénzügyi biztosítékokra lenne szükség. A Bizottság még vizsgálja egy kötelező biztosítérendszer kialakításának szükségességét. Jelenleg nyolc olyan európai ország van, ahol jóváhagyták a kötelező pénzügyi biztosíték rendszerének bevezetését az Irányelvben meghatározott tevékenységek esetén, amely a "szennyező fizet" elvvel szemben más megoldást, például a biztosítók helytállását is lehetővé teszi. A folyamatos díjfizetési kötelezettség és annak megfelelő mértéke várhatóan a kockázat csökkentésére ösztönzi az üzemben tartókat. (Peleckis–Peleckiene–Simelyte, 2015)

A Public Private Partnership egyik gyakori, de kevésbé vizsgált esete az állam és a magánbiztosítók együttműködése. Az állam ebben a kapcsolatban mint szabályozó, törvényhozó hatóság, mint a díjtámogatást nyújtó szereplő és mint végső viszontbiztosító szerepel. A magánbiztosítási szektornak a kapcsolatban mint a kockázatokat felmérő ügynöknek, kárrendezési szakértőnek és a szabályok betartását kikényszerítő szereplőnek van meghatározó szerepe.

A magyarországi felelősségbiztosítási rendszer

A magyarországi környezeti felelősségbiztosítási rendszer jogi háttere

A 2011. április 25-én elfogadott Alaptörvény az egész államszervezetre és a jogrendszerre nézve kötelező erővel szabályozza a természeti erőforrások védelmét – a jövő nemzedékeinek érdekében (a Hitvallás 8. felhívása, az Alapvetés P. cikk, a Közpénzek fejezet 38. cikk (1)

bekezdése). Hagyományos alapjogi gondolkodást tükrözve: elismeri az egészséges környezethez való jogot (XX. cikk) (1) bekezdés: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” Mindenki számára, állampolgárságra tekintet nélkül, biztosítja az egészséges környezethez való jogot (XXI. Cikk) (1) bekezdés: „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.” A „szennyező fizet” elvet a jogalkotó alkotmányos szintre emeli. (XXI. cikk) (2) bekezdés: „Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.”

A kötelező felelősségbiztosítás tipikusan a szennyezések következményeinek a felszámolását szolgálja, és mint ilyen a múlt öröksége miatt biztosan nem oldható meg a költségvetés támogatása nélkül. (Kerekes, 1993)

Az EU 2004/35/EK Irányelve a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében – 2007. április 30-tól vált a magyar jog részévé, a Kvt. és más jogszabályok módosítása, illetve új jogszabályok megalkotása révén. A környezeti károk megelőzését és helyreállítását a „szennyező fizet” elvének előmozdításával kell végrehajtani a Szerződésben leírt módon, a fenntartható fejlődés elvével összhangban. Magyarországon a 219/2011. (X. 20.) Korm. rendelet szabályozza a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel kapcsolatos előírásokat.

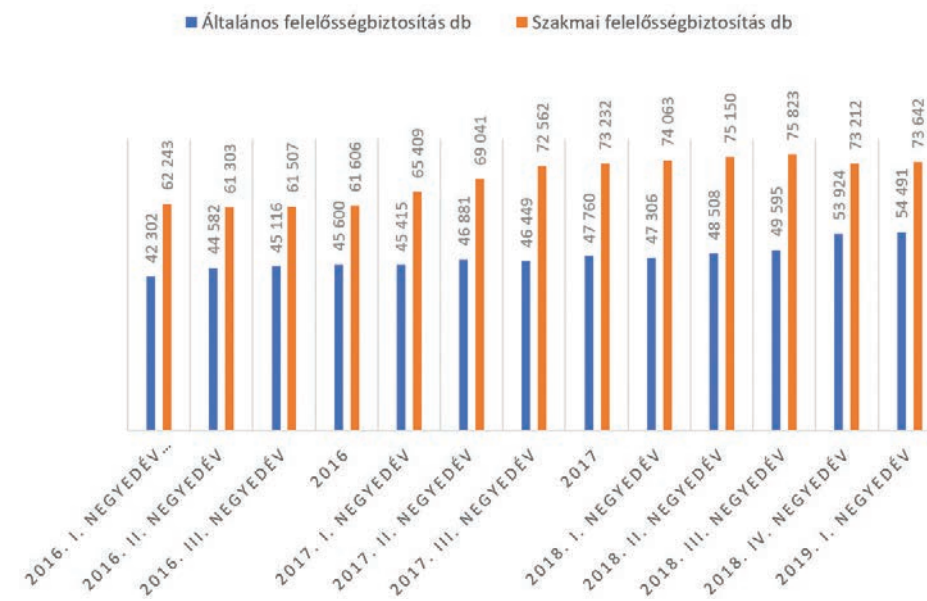
A gazdasági szereplők ösztönzése céljából, hogy olyan intézkedéseket fogadjanak el, és olyan eljárásokat dolgozzanak ki, amelyek minimálisra csökkentik a környezeti károk kockázatát, a kormányrendeletnek megfelelően az ott meghatározott alsó és felső küszöbértékű veszélyes anyagokkal foglalkozó üzem üzemeltetőjének az abban meghatározott tartalmi és formai követelményeknek megfelelő biztonsági elemzést kell készítenie, és az abban foglaltak szerint köteles működni.

Az irányelv alapelveinek megfelelően az a gazdasági szereplő, akinek tevékenysége környezeti kárt, illetve az ilyen jellegű közvetlen kárveszélyt okozta, pénzügyi felelősséggel tartozik. Az 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól egyértelműen fogalmaz a vezető tisztségviselők felelőségéről: A gazdasági társaság és egyéni cég azon tagjai (részvényesei), valamint vezető tisztségviselői, akik olyan határozatot (intézkedést) hoztak, amelyről tudták, vagy az elvárható gondosság mellett tudhatták volna, hogy annak végrehajtásával a társaság környezetkárosodást okoz, a társaság megszűnése esetén korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a társaságot terhelő, a társaság által nem teljesített helyreállítási és kártérítési kötelezettségekért. Mentésül a felelőség alól a gazdasági társaság és egyéni cég azon tagja (részvényese), illetve vezető tisztségviselője, aki a határozat (intézkedés) meghozatalában nem vett részt, a határozat ellen szavazott, illetve az intézkedéssel szemben tiltakozott.

A magyarországi felelősségbiztosítási piac fejlődése

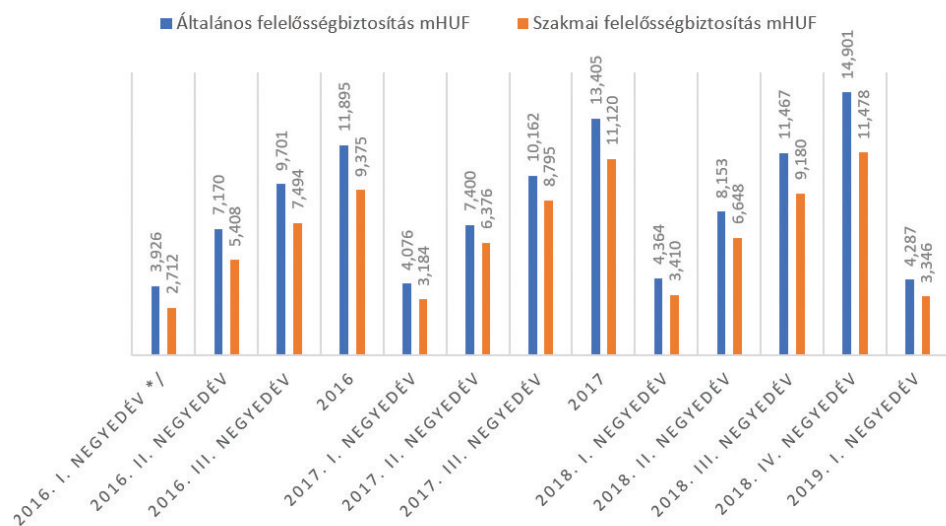
A magyar felelősségbiztosítási piac alulfejlett, GDP-arányosan sokkal kevesebbet költünk rá, mint a fejlett nyugati államok. (Pandurics – Markó, 2015) Az elmúlt öt esztendő statisztikája azt mutatja, hogy a válság után újra emelkedésnek indultak a díjbevételek, és ezen belül a felelősségbiztosítások növekedési üteme meghaladta a vagyonszámításokét. Ebben szerepet játszott a szabályozórendszer változása is. A felelősségbiztosítási szerződések száma a 2016. első negyedévi ~105e db-ról 2019 első negyedévére közel 130e db-ra emelkedett, melyből 57 százalék volt általános felelősségbiztosítási szerződés, a többit szakmai felelősségbiztosítási szerződések terén kötötték (1. ábra). Az átlagdíjak enyhén növekedtek, míg az általános felelősségbiztosítások átlagdíja a 2016. évi 260eFt-ról közel 280eFt-ra, addig a szakmai felelősségbiztosítások átlagdíja 43,5eFt-ról 44,5eFt-ra emelkedett. Ennek megfelelően a díjelőírások is emelkedtek (2. ábra), ami inkább a darabszám-növekedésnek, mintsem az átlagdíj növekedésének köszönhető. A fejlettebb piacokhoz képest továbbra is alacsony átlagdíjak a nem megfelelő, kockázatarányos biztosítottságra utalnak. Ez azt takarja, hogy az okozható kárhoz képest jóval alacsonyabb összeget/kártérítési limitet választ az ügyfél.

1. ábra: A felelősségbiztosítások darabszámának az alakulása 2016–2019.

Forrás: MNB

2. ábra: A felelősségbiztosítások negyedévenkénti halmozott díjbevétele 2016–2019.

Forrás: MNB

A 2014-ben hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv nagyban érintette a felelősségbiztosítási piacot is. Egyik oldalról megjelent a kártérítések esetében a sérelemdíj mint új kártérítési fogalom, illetve a vezető tisztviselők felelősségének szabályai is konkrétabbá váltak az új jogszabályban. A piac további élénkülése részben annak a jogalkotói tevékenységnek volt a következménye, amely az építőipari tervezési és kivitelezői tevékenységet végző vállalkozások számára előírta a kötelező felelősségbiztosítást. A gazdasági növekedés várhatóan jó hatással lesz a piac alakulására is, nő a gazdaság szereplőinek a kitétsége, viszont többen engedhetik meg maguknak a növekvő kockázatok kezeléséhez szükséges ráfordítást.

A biztosítás elterjedése nemcsak attól függ, hogy milyen mértékben bővül a felelősségbiztosítással lefedett kockázatok köre (pl. kiberbiztosítás stb.), hanem attól is, hogy a szolgáltatók, üzemben tartók milyen mértékben vannak tisztában az általuk viselt kockázattal, és milyen ösztönzők vannak annak elkerülésére. Még mindig jellemző, hogy a kár bekövetkeztekor az ügyfél csak azt tudja, hogy biztosítása van, de nem tudja, hogy milyen kockázatra és milyen biztosítási összeggel. Egy kár bekövetkezése során a média sokszor téves értelmezése is hatalmas reputációs kockázatot hordoz magában.

Nálunk az esetek többségében az egyes felelősségbiztosítások díját, a biztosítási összeget, területi hatályt, retrospektív kiterjesztés mértékét piac határozza meg, a felügyelő hatóság csak korlátozott esetekben fogalmaz meg forgalomhoz kötött elvárásokat.

Az általános felelősségbiztosítás körében inkább a felróhatóság alapú ösztönzőrendszer a

jellemző, főleg egyes termék- és néhány szakmai felelősségbiztosításnál, valamint a veszélyes üzemi tevékenység esetén az objektív felelősség kategóriája az irányadó, azaz az üzemben tartó „szennyező” fizet elv az elfogadott. Csak Csilla „A «szennyező fizet» elv értelmezése és alkalmazása” című cikkében kifejti, hogy a szennyező fizet elve és a felelősség elve összetartozó, de nem teljes mértékben azonos tartalmú rendszert képez. (Csák, 2014)

Mivel az állam nem szabályozza a biztosítási összegeket, ezért az esetek többségében ezeket nagyon alacsony limitekre kötik (ld. a MAL Zrt. vörösiszap-tároló esete), amelyek nem jelentik a problémák valós megoldását. (Nagy – Jámbor, 2014)

Több olyan kockázat van Magyarországon, ahol a biztosítottági kötelezettséget és annak mértékét az állam előírja. Három olyan területet érdemes megvizsgálni, melyek tapasztalatai segíthetik a kötelező környezeti felelősségbiztosítás bevezetését.

A kötelező biztosítások gyakorlata Magyarországon

Kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás

Kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló a 2009. évi LXII. törvény két olyan alap létrehozását írja elő, amely a „gazdátlan” károk fedezését szolgálja.

Kártalanítási Alap: A biztosítók által létrehozott és finanszírozott pénzalap, mely azon biztosítónál (a továbbiakban: felszámolás alatt álló biztosító) a károkozás időpontjában a biztosítási szerződés alapján fedezettel rendelkező üzemben tartó gépjárművével okozott károk megtérítését fedezi, mellyel szemben a biztosító tevékenységét engedélyező tagállamban felszámolási eljárás megindult;

Kártalanítási Számla (Garanciaalap): A biztosítók által létrehozott és folyamatosan finanszírozott pénzalap, amelynek feladata a biztosítási kötelezettség ellenére biztosítással nem rendelkező üzemben tartó gépjárműve által vagy az e törvényben meghatározott korlátozásokkal az ismeretlen üzemben tartó gépjárműve által, továbbá az ismeretlen gépjárművel okozott károk, valamint meghatározott egyéb károk megtérítése, amennyiben a kötelezettségvállalás országa Magyarország. A MABISZ elkülönített szervezeti egysége mint a Kártalanítási Számla és a Kártalanítási Alap kezelője számol el a biztosítókkal.

Nukleáris létesítmények felelősségbiztosítása

A nukleáris létesítmények felelősségi körét az „1996. évi CXVI. törvény az atomenergiáról” szabályozza. A Párizsi Egyezményrel összhangban a nukleáris létesítmények üzemeltetője az abban meghatározott limittel köteles felelősségbiztosítást kötni, a limit fölötti károkat pedig az állam egy további mértékig megtéríti. A nemzetközi gyakorlat az, hogy a nukleáris létesítmények üzemeltetői egy poolba tömörülve, egy saját captive-ot alakítanak, vagy a biztosítók helyi poolokat alakítanak a helyi kapacitás létrehozására, amelyet tovább viszontbiztosítanak más nemzetközi pooloknál vagy egyedi viszontbiztosítóknál a kívánt limit elérése érdekében.

Mezőgazdasági biztosítások

A mezőgazdasági termelők öngondoskodáson alapuló felelősségének megerősítése, az állami segítség hatékonyabbá tétele, valamint az érintettek arányos felelősségvállalása jellemzi a több pillérré épülő struktúrát. Az érvényben lévő komplex mezőgazdasági kockázatkezelési rendszert, a mezőgazdasági termelést érintő időjárási és más természeti kockázatok kezeléséről szóló 2011. évi CLXVIII. törvény (továbbiakban: Mkk tv.) foglalja egységes szerkezetbe. Ez az intézkedéscsomag új elemként bevezette a mezőgazdasági biztosításokra vonatkozó támogatási konstrukciót is. Jelenleg a magyar mezőgazdasági kockázatkezelési rendszer két pillérré épül:

I. pillér: a notifikált állami támogatást tartalmazó agrárkárenyhítési rendszerre, mely a növénytermesztés legfontosabb természeti és időjárási kockázatait kezeli. A rendszer lényege, hogy a tevékenység és a területi méret függvényében kötelező díjbefizetést ír elő, amit a gazdák befizetnek a Kárenyhítési Alapba, melyet a befizetéssel azonos összeggel az állam is megtámogat. A kifizethető kár maximális mértéke is meghatározott a kockázatok függvényében, de csak az Alap vagyonának a terhére. A II. pillér keretében meghatározott kockázatokra további biztosítások megkötésének ösztönzése végett, azok a gazdák, akik nem rendelkeznek a II. pillér keretében magánbiztosítással, csökkentett kárenyhítést kapnak az Alapból.

A II. pillér: a legfontosabb természeti és időjárási kockázatokra kötött önkéntes mezőgazdasági biztosítás, melynek díjához az állam támogatást nyújt, a növénytermesztéssel foglalkozó termelők részére. Az intézkedés célja, hogy azon termelők, akik az I. pillér szerinti kárenyhítési alap nyújtotta védelemnél nagyobb mértékben kívánják kezelni az időjárási jelenségekből adódó termelési kockázataikat, a kockázatkezelési eszköztárakat a speciális mezőgazdasági biztosítással kiegészíthessék. Az intézkedés bevezetésével kibővül a biztosított káresemények palettája, és növekszik a biztosítással lefedett területek aránya is.

Ez a fajta támogatási konstrukció jól példázza, hogy a biztosítási kultúra állami támogatás nélkül alig lenne létrehozható. A biztosítási díjat mint kockázatkezelési költséget a termelők az állami támogatás nélkül nem tartják kigazdálkodhatónak. A kétpilléres rendszer ösztönzi őket a biztosítás megkötésére.

Környezeti károk törvényi kezelése Magyarországon

Már az 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól kimondja, hogy a természeti örökség és a környezeti értékek a nemzeti vagyon részei, amelyeknek megőrzése és védelme, minőségének javítása alapfeltétel az élővilág, az ember egészsége, életminősége szempontjából. A törvény a környezet védelmének általános szabályairól a IX. fejezetében, a 101. paragrafus (4.) bekezdésében azt mondja, hogy: „A környezethasználó – külön jogszabály szerint – tevékenységének megkezdéséhez kötelezhető környezetvédelmi biztosíték adására, céltartalék képzésére vagy felelősségbiztosítás megkötésére.”

A 101. paragrafus 5. és 6. pontja rendelkezik a „környezetvédelmi biztosítékadás és a környezeti felelősségbiztosítás problémájáról. „(5) A környezethasználó külön

kormányrendeletben meghatározott tevékenységéhez környezetvédelmi biztosíték adására köteles, továbbá a tevékenységével okozható, előre nem látható környezetkárosodások felszámolása finanszírozásának biztosítása érdekében – külön jogszabályban meghatározott feltételek esetén – környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető. A környezethasználó a külön kormányrendeletben meghatározottak szerint környezetvédelmi céltartalékokat képezhet a jövőben valószínűleg vagy bizonyosan felmerülő környezetvédelmi kötelezettségeire.”

(6) Az (5) bekezdésben meghatározott tevékenységeket, valamint a biztosíték formáját és mértékét, felhasználásának feltételeit, elszámolásának és nyilvántartásának szabályait, továbbá a környezetvédelmi biztosítás szabályait a Kormány rendeletben állapítja meg.”

Vagyis lehetőséget ad a törvény egy ilyen kötelező felelősségbiztosítási rendszer felállítására és működtetésére. A törvény idézett részlete értelmezhető úgy, hogy az érintett környezethasználó ezzel az okozott kárért az esetleges megszűnését vagy fizetéseképtelenségét követően, illetve az elévülési időn túl felmerült kártérítési igényekért is köteles helytállni, vagyis a felmerülő helyreállítási költséget, illetve kártérítést a biztosító társaság, amellyel az adott károkozó szerződésben áll vagy állt, kell, hogy állja.” (Kerekes, 1993)

Lehetőséget ad a törvény egy kötelező felelősségbiztosítási rendszer felállítására és működtetésére.

A jelenlegi hazai gyakorlat az, hogy az Általános vagy Tevékenységi Felelősségbiztosítási szerződésekből és a Szolgáltatói Felelősségbiztosítási feltételek során a környezetben okozott és a környezetet veszélyeztető tevékenységgel összefüggésbe (környezetszennyezés) hozható károkat is kizárják – bár, ha szükséges, külön kockázatként beemelhetők –, és önálló biztosítási fedezetek köthetők. Még ha a biztosítás kötését elő is írják, a központilag meghatározott limitek hiányában a szerződésekben megfogalmazott biztosítási összegek messze a kívánt szint alatt vannak, miközben a kockázatok fedezéséhez szükséges kapacitások a hazai, illetve a nemzetközi piacon elérhetőek.

A környezeti kockázatokkal kapcsolatos biztosítások elterjedése nemcsak a biztosítási szektornak adhatna további lendületet, de a környezeti felelősségi viszonyok tisztázása ösztönzőleg hathatna további tőkebefektetésekre. Ma nincs Magyarországon kötelező környezeti felelősségbiztosítási előírás, központilag végiggondolt ösztönzőrendszer sem működik, kivéve néhány tevékenységet, melyek megkezdéséhez szükséges bemutatni környezetvédelmi biztosítást, mint például a hulladékgazdálkodási tevékenység engedélyezése esetén (439/2012 Kormányrendelet). Az ösztönzőrendszert és az ehhez köthető pénzügyi biztosíték rendszerét kell úgy kialakítani, hogy az mind az üzemben tartót, mind a potenciális károsultat

- a megfelelő elővigyázatossági intézkedések meghozatalára sarkallja,
- elviselhető terhet, de a jogos igényekre fedezetet nyújtson,
- amennyiben a károkozó jogi vagy természetes személy kiléte nem megállapítható vagy fizetéseképtelen, a károsult kárigénye akkor is érvényesíthető legyen.

Ez utóbbinak hasonlóképpen kellene működnie, mint a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítási rendszerbe bevezetett Kártalanítási Számla, illetve Kártalanítási Alap, azzal a különbséggel, hogy az alaphoz való hozzájárulás a veszélyes üzem üzemben tartójanak a költsége, de indulásakor elengedhetetlen az állami szerepvállalás. A tudatosság szintjének a növekedése nemcsak a felelősségbiztosítási igénnyel szembeni növekedést hozza magával, hanem növeli a kárigény-érvényesítési hajlandóságát. Elvárható egy olyan rendszer létrehozása, amely szélsőséges esetek előfordulása esetén is biztosítani tudja az üzletmenet folytonosságát, ugyanakkor a prevenció, kármegelőzési költségek olyan terheket jelentsenek a társaságok számára, amelyek még kigazdálkodhatók. Elkerülendő, hogy látszatintézkedések eredményeképpen a biztosítási összegek köszönőviszonyban se legyenek a potenciális károk nagyságával, és így az esetleges károk bekövetkezése esetén korlátozott fedezetet biztosítsanak a károkozó és ezáltal a környezethasználók számára.

Javaslat a környezeti felelősségbiztosítás bevezetésére

A javaslat előzményei

Ezzel kapcsolatosan már a 90-es évek közepén készültek javaslatok, amelyek mind az állam szerepét, mind pedig a magánbiztosítók szerepvállalását taglalták. (Kerekes, 1993) Külön kezelték a kötelező rendszert, amely a „gazdátlan károkért” való helytállást biztosítaná. Ide tartoznának azok a károk, ahol:

- a kár okozója nem ismert (jogutód nélkül megszűnt stb.),
- a kár okozója ismert, de fizetéképtelen,
- az elévülési időt túllépi,
- költségeit a veszélyközösség állná.

A korábban említett nemzetközi gyakorlatok a magyarországi bevezetésre kevésbé alkalmasak, egyrészt a múlt környezeti kárainak öröklése következtében, másrészt pedig amiatt, hogy a környezettudatosság, a tudatos környezetvédelmi kultúra nem szerves része a vállalkozások mindennapi tevékenységének. Egy kötelező környezeti felelősségbiztosításnak mint a környezetvédelem egyik eszközének a bevezetése és az állami szerepvállalás terheinek a csökkentése számos kérdés tisztázását igényli.

Cél egy olyan rendszer létrehozása, amely a vállalkozások számára még elviselhető, hosszabb távon csökkenő költségek mellett javuló környezetminőséget eredményez.

Mi történik azokkal a károkkal, amelyek a múltban keletkeztek, az új tulajdonosok nem tudnak vagy nem akarnak felelősséget vállalni értük, illetve a múltra vonatkoznak, de hatásuk még nem vagy csak korlátozottan ismert. Ennek terhei a múltbeli privatizációs szerződések többségében azok környezeti károsodásra vonatkozó kitételeinek megfelelően

az államra hárultak. Hasonló problémák a jövőbeni tulajdonosváltásoknál is felléphetnek, amennyiben a régi vagy az új tulajdonos a múltban keletkezett környezeti károkozásból fakadó terheket nem tudja vagy nem akarja teljesíteni. A már ismert károk nem tartoznak a biztosítási események kategóriájába. Ezek következményeinek a felszámolása, a környezet helyreállításának a költségei továbbra is az állami költségvetést fogják terhelni.

Cél egy olyan rendszer létrehozása, amely a vállalkozások számára még elviselhető, hosszabb távon csökkenő költségek mellett javuló környezetminőséget eredményez. Különbséget kell tenni a társadalom és az egyének kockázata között, az utóbbi csak néhány embert érinthet, míg a társadalmi károk az egész gazdaságot. (Kerekes, 1993) A gazdaságpolitika egyik feladata ezen társadalmi kockázatok mérséklése. A piaci szereplők bevonásától a hatékonyság javulása várható, jól behatárolható károsultra koncentrálna, de az ezzel együtt járó társadalmi kockázatok kezelése miatt az állam szerepvállalása elengedhetetlen.

A magánbiztosítók várható szerepe

A múltban keletkezett, de még nem ismert károokra a biztosítók valószínűleg maximum ötéves időtartamot felölelő, retrospektív fedezetet nyújtanak, és bár ez a retrospektív vállalási hajlandóság a felelősségbiztosítások terén ismert, de vállalása és az árazásuk kérdéses. Az ilyen biztosítások léte elsősorban a viszontbiztosítási piac vállalási hajlandóságától függ.

A jövőben keletkezett környezeti károk fedezetére elképzelhető egy kötelező felelősségbiztosítási rendszer létrehozása, de ez átmeneti időszakot igényel, amelyben az állami szerepvállalás mértéke nem lehet elhanyagolható. Ennek kialakításához fel lehet használni a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás, illetve a mezőgazdasági biztosítások terén meglévő állami szerepvállalás tapasztalatait.

A mindenkori tevékenység környezetkárosító kockázatának és üzleti volumenének a függvényében kell kialakítani egy olyan minimálisan elvárható biztosítási összegre vonatkozó kötelezettséget, amely a várható károk elhárítására, a környezeti infrastruktúra lehetséges visszaállítására átlagos fedezetet nyújt. Az így kialakított rendszer egyszerű, kockázati besorolása a meghatározott tevékenységi engedélytől függ, a díj és a fedezet mértéke egy táblázatban összefoglalható, nem kíván extra értékesítési kapacitást. A vezetés mindenkori kockázatvállalásának mértékétől, illetve a hatóság egyedi előírásai alapján további kiegészítő biztosítások legyenek köthetők. A kötelező felelősségbiztosítás bevezetésétől elvárható, hogy ne fordulhasson elő olyan eset, hogy a megkötött felelősségbiztosítás limitje messze alatta legyen a lehetséges károkozás mértékének. Jó példa erre a MAL Zrt. vörösiszapkára, ahol a megkötött fedezet a 10mFt-ot sem haladta meg, miközben a magyar kormányának összesen 38 milliárd forintjába került a vörösiszap-katasztrófát követő károk helyreállítása. Ebből 21 milliárd forintot a környezeti elemek helyreállítása emésztett fel.

Mivel lesznek olyan vállalkozások, amelyek nem képesek, vagy nem akarnak a vagyonukat is meghaladó károkokra biztosítást kötni, az esetleges káresemény bekövetkezésekor csődvédelmet kérnek, vagy felszámolási eljárás alá kerülnek. Az államnak az így keletkezett „gazdátlan károkokra” is fedezetet kell biztosítania. A gazdátlan károk terheit nem lehet azonnal a biztosítási piacra

zúdítani, szükséges egy átmeneti időszakot biztosítani, ameddig a biztosítók az ezirányú kártalanítási/kárenyhítési alapot fel tudják tölteni. Ehhez hasonló konstrukciók mind a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítási rendszerben, mind pedig a mezőgazdasági károk terén léteznek. Az alap feltöltésének a terheit a kötelező rendszer bevezetése során az így kialakított veszélyközösségnek kell viselnie. Míg a mezőgazdasági biztosítások terén a károsult személye jól megfogható, addig a környezeti károk sok esetben egy szélesebb társadalmi csoportot is érinthetnek. A környezeti károkozás nagysága, a mezőgazdasági biztosítások éves fordulójával szemben, évekkel az esemény után is kiderülhet. Példaként említhetjük a Metallochemia vagy a Vegyiművek garái hulladéklerakójának az esetét, és a példákat még hosszan sorolhatnánk.

A biztosítási kockázat árazása a megfelelő hazai kárstatisztikák hiányában nehézkes. Elsősorban a viszontbiztosítók nemzetközi tapasztalataira építve lehet elindulni, amit korrigálnak az adott ország környezeti károkozási tapasztalatai és azok vélt vagy valós kockázata. Ezen a téren a hazai biztosítók kockázatvállalási hajlandósága korlátozott – csak néhányan vállalnak környezeti felelősség kockázatot, és azt is nagyon alacsony biztosítási összeggel.

A kötelező környezeti felelősségbiztosítási rendszer kialakításához és az elengedhetetlen állami szerepvállaláshoz az alábbi két javaslatot tesszük.

A közvetlen díjtámogatás szerepe

Egyik alternatívaként célszerű volna a biztosítók kockázatvállalását egy átmeneti időszakban bátorítani, akár egy díjtámogatási vagy például a vállalkozásoknál egy adótámogatási konstrukció bevezetésével, hogy ezeket a költségeket a bevezetési időszakban elviselhetővé és tervezhetővé tegyük a vállalkozások számára. A rendszer hosszabb távú stabil működése lehetőséget adna a direkt biztosítóknak egy olyan kárstatisztika kialakítására, amely alapot nyújthat a szükséges aktuáriusi számításokhoz, ami támogathatja a viszontbiztosítókkal való megállapodásokat. A támogatás mértékét befolyásolhatja, hogy az állam – mint felügyelő hatóság – a szabályozási oldalról milyen ösztönzőrendszer kialakítását támogatja, amely a mindenkori tevékenység veszélyességi és környezet-igénybevételi mértékétől függően előírja a szükséges pénzügyi biztosíték kötelezettségének mértékét.

A kétpilléres környezeti felelősségbiztosítási rendszer kialakítása

A másik általunk javasolt megoldás a mezőgazdasági biztosítások támogatási rendszeréhez hasonlóan egy kétpilléres rendszer bevezetése eltérő állami támogatási konstrukcióval.

Míg a mezőgazdasági biztosítások esetén már működő kétpilléres rendszerben a gazdák a „saját káraik” fedezésére több ösztönzőt is látnak (saját károm fedezésére magasabb összeg az I. pillérből, díjtámogatás), addig a környezeti felelősségbiztosítások a harmadik félnek okozott károk következtében fellépő társadalmi feszültségek csökkentését szolgálják.

A rendszer fenntartásához elengedhetetlen az állam mint szabályozó hatóság kötelező környezetvédelmi biztosítás kötésére vonatkozó előírása és a kezdeti fázisban közvetlen támogatása.

Pillér I

A cél az, hogy a kötelező környezeti felelősségbiztosítás során létrejövő veszélyközösség kockázatát egy poolban egyesítsük. Azt gondoljuk, hogy a kötelező jelleg következtében az állam által kikényszerített pool bevételének nemcsak a normál működésből fakadó kockázat mértékétől és forgalomtól függő „sztenderd” károokra kellene fedezetet nyújtania, hanem a jövőbeni gazdátlan károkat is ebből kellene fedezni. Tehát a díj egy része – a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás terén szerzett tapasztalatokhoz hasonlóan – egy Kártalanítási Alapba kerülne, amely az ismeretlen vagy fizetéseképtelen károkozó által okozott károkat nyújtana fedezetet. Ameddig nem alakul ki a helyes árazást támogató kárstatisztika, a pool veszteségét átmenetileg a költségvetésnek kellene kipótolnia. Működése olyan, mint a környezeti felelősségbiztosítási károkokra szakosodott állami irányítású „captive”, amely az így kialakított veszélyközösség belső igényeit elégíti ki, és a kvázi normál káreseményeken túli katasztrófakárookra egy nem arányos katasztrófafedezetet is köthet a viszontbiztosítási piacon. Ezzel csökkenteni lehetne a költségvetésnek a károkozás során fellépő közvetlen terheit, hiszen egy esetleges veszteséget kellene addig fedeznie, amíg létrejönne egy tevékenységtől és méretnagyságtól függő, kötelező biztosítási díjfizetési rendszer.

A kockázatelbírálók feladata, hogy felmérjék az egyes társaságok kármegelőzési intézkedéseit, és ennek megfelelően finomítsák a tevékenységi engedély megadásához kötött kockázati besorolásukat. Ezen keresztül is ösztönözni lehetne a szükséges kármegelőzési intézkedések meghozatalát. Az évenkénti felülvizsgálat során dönthetnének a besorolás jövőbeni fenntartásáról, illetve más kockázati osztályba történő átsorolásáról. Ez a vállalatok részéről sokkal környezettudatosabb gondolkodáshoz vezetne, hiszen a megfelelő intézkedések meghozatala esetén költségeit csökkenthetné.

A rendszer stabilizációja után célszerű önálló kockázati közösségként egyben fenntartani, esetlegesen a piaci szereplőknek mint jövőbeni működtetőknek felajánlani.

Pillér II

A Pillér I. keretén belül kialakított rendszer csak az előre kialakított sztenderd limitek mértékéig nyújt fedezetet, így nem tudja pontosan követni az egyes tevékenységek pontos kockázatát.

Minden vállalkozás maga döntheti el a saját kockázatvállalási hajlandóságának és kármegelőzési intézkedéseinek megfelelően, hogy az adott limit fölött szándékozik-e a piacon további biztosítási fedezetet vásárolni. Mivel a környezeti károk bejelentése és azok mértékének meghatározása sok esetben csak évek múltával lehetséges, a felelősségbiztosítások kockázatainak árazása megfelelő kárstatisztikák hiányában nehezen meghatározható, így a biztosítótársaságok a bevezetés

időszakában fokozott kockázatot vállalnak. Ennek megfelelően megfontolandó egy átmeneti időszakra a közvetlen állami díjtámogatás bevezetése, ami bátorítaná a vállalkozásokat további egyéni, magasabb kockázatú fedezetek vásárlására, ugyanakkor a kockázatoknak megfelelő díjszint emelné a biztosítók kockázatvállalási hajlandóságát.

Az általunk javasolt megoldás fokozatosan csökkentené a környezeti károk terén az állam terheit, javítaná a környezettudatosságot a vállalkozások körében, miközben a piaci biztosítóknak nagyobb teret nyújthat az alapszolgáltatás feletti kockázatok terén.

Az állam szerepe a kétpilléres rendszerben

Az állam mint felügyelő hatóság a korábban említetteknek megfelelően dönti el, hogy melyek azok a területek, ahol kötelezően előírja a felelősségbiztosítás meglétét, azaz mely tevékenységeket kívánja a poolba bevonni, továbbá a tevékenység veszélyességi besorolásától függően előírja biztosítási összeg, esetleges önrész kialakítását. Mivel az első Pillér keretén belül létrehozott pool veszteségét is az induló időszakban neki kell fedeznie, ezért a sztenderd díjstruktúrát is neki kell jóváhagynia. A biztosítás díja a mindenkori tevékenység veszélyességi, kockázati besorolásától, az üzletmenet nagyságától és az elvárt fedezet mértékétől függhet. A megfelelő kockázatbíráló kapacitást akár a poolra épülő állami környezeti felelősségbiztosítási captive is képviselheti, de az egész működtetése idővel a piacra is bízható. A II. pillérben való szerepvállalása mindenképp csak átmeneti, a nagyobb kockázatok piaci bevezetését szolgálná.

Az állam a felelősségbiztosítási kötelezettségen túl az egyes vállalkozások számára a fokozottabban veszélyes tevékenységi engedélyek megadásakor magas önrész esetén céltartalékképzést is előírhat.

Következtetések

A környezet tisztasága megőrzésének társadalmi hasznossága messze meghaladja a rövid távú piaci, gazdasági érdekeket, az állami szerepvállalás a környezettudatosság kialakításában elengedhetetlen. A magyar piacon a nemzetközi piachoz hasonlóan hozzáférhetőek azok a pénzügyi megoldások, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a kockázataikat jól ismerő vállalkozások vezetői megfelelő kockázatmenedzsmenttel irányítsák tevékenységüket.

Az általunk javasolt kétpilléres megoldás a környezet védelmét és a harmadik félnek okozott károk fedezését a magánbiztosító szerepének fokozatos növelésével szeretné létrehozni. Ugyanakkor a biztosítótársaságok óvatossága, korlátozott kockázatvállalása a hosszú távú bizonytalanság miatt érthető, a piaci biztosítás költségei elvárható reális fedezetek mellett egyik napról a másikra nem terhelhetők rá a vállalkozásokra. Az állam egy kötelező rendszer bevezetésével segíthet egy olyan veszélyközösség – „környezetfelelősségi captive” – kialakításában, amely egy átmeneti időszak után biztonságosabb működést eredményezne, és hosszabb távon az élhetőbb környezet kialakításához járulna hozzá.

IRODALOMJEGYZÉK

- Fuglinszky, Ádám (2010): Kártérítési jog, Budapest Complex
- Ariely, D. (2009 July-August): The end of rational economics. Harvard Business Review, pp. 78–84.
- Bárdos, P. (2004): Az új Ptk. kárfelelősségi fejezete (Változat egy témára). Polgári Jogi Kodifikáció VI. évfolyam 5–6. szám, pp. 3–6.
- Barnes, P. H. (2002): Approaches to community safety: Risk perception and social meaning. Australian Journal of Emergency Management, 1(1), pp. 15–23.
- Cruz, A. M. – Steinberg, L. J. – Vetere Arellano, A. L. – Nordvik, J.-P. – Pisano, F. (2004): State of the art in Natech risk management. Report EUR, 21292.
- Csák Csilla (2014): A „szennyező fizet” elv értelmezése és alkalmazása (Miskolci Jogi Szemle 9. évfolyam (2014) 1. szám)
- Csapó, O. (2015): A környezeti felelősség határai. PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem [https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Csapo_dolgozat_vegleges\(1\).pdf](https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Csapo_dolgozat_vegleges(1).pdf) Letöltve 2019.07.20.
- Faure, M. G. (2006): Economic Criteria for Compulsory Insurance. The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice, 31(1), pp. 149–168. <https://doi.org/10.1057/palgrave.gpp.2510063>
- DIRECTIVE 2004/35/CE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. (Environmental Liability Directive, 2004)
- Kerekes, S. (1993. nov): Gazdasági eszközök alkalmazása a környezetvédelemben, Javaslat a környezeti felelősségbiztosítási rendszer létrehozására. Napi Gazdaság, p. 15.
- Kerekes, S. – Kovács, E. – Kék M.: (1997. augusztus) A kötelező környezeti felelősségbiztosítás mint helytállást biztosító lehetőség a polgárjogi úton nem érvényesíthető kártérítési igények esetén. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Közgazdasági Osztály
- Martin-Ortega, J. – Brouwer, R. – Aiking, H. (2011): Application of a value-based equivalency method to assess environmental damage compensation under the European Environmental Liability Directive. Journal of environmental management, 92(6), pp. 1461–1470. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.12.001>
- Monti, A. (2002): Environmental risks and insurance. A Comparative Analysis of the Role of Insurance in the Management of Environment-Related Risks.
- Nagy, G. – Jámor, V. E. (2014): A környezeti igazságosság vizsgálata a vörösiszap-katasztrófa példáján.
- Pandurics, A. – Markó, O. (2015): A felelősségbiztosítás szerepe, jelene és jövője Magyarországon. Biztosítás és Kockázat, 2(3), pp. 78–93. <https://doi.org/10.18530/bk.2015.3.78>
- Peleckis, K. – Peleckiene, V. – Simelyte, A. (2015): Comparative Analysis of Insurance Compensation in European Union. The priorities of the world science: experiments and scientific debate. North Charleston, SC, USA: CreateSpace, pp. 95–100.
- Szalai, Á. (2015): Veszélyes üzemi felelősség – joggazdaságtani hatások. Állam- és Jogtudomány, 56(4), pp. 45–69.
- Szalai, Á. (2017): A másért viselt felelősség és a helytállás joggazdaságtani elemzése. Állam- és Jogtudomány, 58(1), pp. 71–94.
- Telesetsky, A. (2009): Insurance as a Mitigation Mechanism: Managing International Greenhouse Gas Emissions through Nationwide Mandatory Climate Change Catastrophe Insurance. Pace Environmental Law Review, 27, p. 691.
- Trotter, R. C. – Day, S. G. – Love, A. E. (1989): Bhopal, India and union carbide: The second tragedy. Journal of Business Ethics, 8(6), pp. 439–454.

A KIBERKOCKÁZAT BIZTOSÍTHATÓSÁGA VÁLLALATI SZINTEN

Balogh Márk (Budapest Corvinus Egyetem, Nemzetközi gazdálkodás szak), baloghmarkster@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ

A 21. században az üzleti életben is egyre nagyobb szerepük van a számítógépeknek és az internetnek. A digitalizáció egyik legnagyobb veszélye a kiberkockázatnak való kitettség. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogyan biztosítható a vállalatok kiberkockázata, melyek a hatékony biztosítás akadályai, illetve ezek hogyan csökkenthetők. A kutatás során öt, a kiberkockázat területén jártas személlyel készítettem mélyinterjút.

A hatékony biztosítás előtt álló legnagyobb akadály a tapasztalat- és adathiány. A probléma újszerűsége miatt a biztosítók nem rendelkeznek elég információval ahhoz, hogy pontos becsléseket végezzenek.

Arra a következtetésre jutottam, hogy a kiberbiztosítás szélesebb körben való elterjedéséhez elengedhetetlen, hogy a vállalatok, a biztosítók, valamint az IT szakemberek között bizalmi együttműködés alakuljon ki. A gazdasági szereplők közötti rendszeres kommunikáció és a tapasztalatok megosztása lehetővé teszi a kiberkockázatok eredményes biztosítását.

SUMMARY

In the 21st century computers and the internet has a growing role in business life. One of the greatest dangers of digitization is cyber risk exposure. In my study I am looking for an answer to how companies' cyber risk can be insured, what the obstacles to effective insurance are, and how they can be reduced. During my research I conducted five in-depth interviews with professionals of the topic.

The greatest obstacle to effective insurance is the lack of experience and data. Due to the novelty of the problem, insurance companies do not have enough information to make accurate estimates.

I came to the conclusion that for the widespread use of cyber-insurance it is essential to establish a cooperation based on trust between companies, insurers and IT professionals. Regular communication and the exchange of experience between economic operators can enable effective cyber-insurance.

Kulcsszavak: kiberkockázat, kiberbiztosítás, kibertámadás

Keywords: cyber risk, cyber-insurance, cyber attack

JEL: G22, O33

DOI: 10.18530/BK.2019.3.58

<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2019.3.58>

1. Bevezetés

A 21. században életünk elképzelhetetlen lenne számítógépek és internet nélkül. A digitalizáció az üzleti világban is jelen van. Azok a vállalatok, melyek nem képesek lépést tartani a digitalizációval, könnyedén elveszíthetik piaci részesedésüket.

A nemzetközi vállalatok nemcsak információtárolásra használják a webet, hanem a különböző távoli termelőegységeik összekapcsolására és a cég pénzügyeinek és mindennapi műveleteinek lebonyolítására is. Ezáltal gyakran érzékeny üzleti titkok is keresztülmennek a világhálón. Az internetes információkezelés egyszerűbb és hatékonyabbá teszi a vállalatok életét, azonban megvannak a maga hátrányai is. Az egyik legnagyobb veszélye a kiberkockázatnak való kitettség. Ha egy vállalat informatikai hálózatán rendszerhiba hiba lép fel, vagy hackertámadás éri a fogyasztói adatokat kezelő szerveret, a céget várhatóan súlyos pénzügyi és hírnévvesztés éri.

A Statista a világ egyik vezető statisztikai portálja. Adatai alapján 2016-ban a kibereemények voltak a harmadik vezető kockázat az Egyesült Államok vállalataira nézve (Statista, 2016), de a nagyfokú globalizáció és a nemzetközi vállalatok térhódítása miatt minden fejlett gazdaságban egyre komolyabb problémát jelentenek a kibercárok. A Kaspersky Lab globális kiberbiztonsági vállalat felmérése alapján az elmúlt két évben az európai üzleti vállalkozások több mint felét érte legalább egy olyan kibertámadás, ami zavarokat okozott tevékenységükben (Biztosítási Szemle, 2019b). A kiberkockázat elterjedését támasztja alá az a kimutatás is, mely szerint 2018-ban a magyar vállalatok 78 százalékát érte valamilyen IT-biztonsági incidens (Biztosítási Szemle, 2019a). A digitalizáció okozta kockázatok térhódítására való tekintettel egyre több biztosítótársaság kínál kiberkockázat-biztosítást ügyfeleinek, azonban az iparág újszerűsége miatt még korántsem működik megfelelően.

Dolgozatom célja, hogy választ kapjak arra a kérdésre, hogyan biztosítható a vállalatok kiberkockázata, melyek a hatékony biztosítás akadályai, illetve ezek hogyan csökkenthetők. Ezzel a témakörrel már találkozhattak a Biztosítás és Kockázat olvasói Gulyás Attila (2017) cikkében is.

2. A kiberkockázat szakirodalma

Jóllehet a kiberkockázat csak nemrég robbant be a köztudatba, rengeteg különböző vélemény látott már napvilágot azzal kapcsolatban, hogy mit is jelent pontosan a fogalom, milyen kockázatok tartoznak ide, és melyek nem. A probléma tárgyalásához azonban fontos, hogy először tisztán és egyértelműen meghatározzuk, miről beszélünk.

2.1. Mi a kiberkockázat?

A kiberkockázat az angol „cyber risk” kifejezés tükörfordítása. Noha a probléma újszerűsége miatt nem létezik egységes definíció a kiberkockázatra, több álláspont is elterjedt. Biener et. al. (2015) szerint a kiberkockázat különböző típusú kockázatokat takar, melyek egy cég információs és technológiai eszközeit érintik. A kibertámadások közé tartozik a személyazonosság-lopás, az érzékeny információk közzététele és az üzemszünet okozása. A „kiber” kifejezés a „kibertér” szóra utal, ami informatikai rendszerekből, infrastruktúrából és szolgáltatásokból áll.

Ahhoz, hogy meg tudjuk különböztetni a kiberkockázatot az egyéb típusú kockázatoktól, pontosan definiálnunk kell a fogalmát. Dolgozatomban Eling és Schnell (2016) definíciójára támaszkodom, akik szerint a kiberkockázat „az információs és kommunikációs rendszerek használatából fakadó bármely kockázat, amely veszélyezteti az adatszolgáltatás titkosságát, rendelkezésre állását vagy sértetlenségét.” (10. o.) Hozzáteszik, hogy az operációs technológia gyengülése üzleti zavarokat, infrastrukturális problémákat, valamint az emberek és a vagyon fizikai károsodását okozhatja. Véleményem szerint ez a definíció a leginkább megfelelő, mivel tartalmazza a potenciális kockázat forrását és következményét is.

A kiberkockázat veszélyezteti az adatszolgáltatás titkosságát, rendelkezésre állását vagy sértetlenségét.

Ahogy a digitalizáció egyre több teret nyer, az információs technológiai hibák fajtája is gyarapodik. Ma már annyi típusa van a kiberkockázatnak, hogy a jobb átláthatóság érdekében érdemes különböző csoportokba sorolni őket. A kategorizálás segítségével könnyebb lesz vizsgálni az internethez való csatlakozás kockázatának hatásait és lehetséges megoldásait. Dolgozatom ezen szakaszában Cebula és Young (2010) kutatására hagyatkozom, mivel ezt a csoportosítást találtam a legszéleskörűbbnek.

Cebula és Young (2010) négy kiberkockázat-kategóriát különböztet meg. Az első csoport az **emberi tevékenységek**. Ide soroljuk a vállalaton belülről vagy azon kívülre tartozó személyek által okozott problémákat, név szerint a gondatlanságot, szándékos károkozást és tétlenséget.

A kiberkockázatok második csoportja a rendszer- és technológiai hibák. Ez az operatív kockázatok olyan fajtáját jelenti, amelyek a technológiai eszközök, mint például hardverek és szoftverek problémás, abnormális vagy váratlan működéséből erednek.

A harmadik csoportba tartoznak a **sikertelen belső folyamatok**. Általában ezek a hibák helytelen folyamattervezésből, a folyamat működésének nem megfelelő ellenőrzéséből és a támogató folyamatok meghibásodásából adódnak. Egy esetleges probléma megelőzését segíti az emberi és pénzügyi források szükséges mennyiségének megléte, valamint a folyamatok pontosabb szervezése és kontrollja.

Eddig olyan belső rendellenességeket említettem, amelyek közvetlenül kapcsolódnak az információs technológiához. A negyedik és egyben utolsó csoport Cebula és Young (2010) szerint a **külső események**. Ez a kifejezés működési kockázatok olyan típusát jelenti, ami a

vállalat irányításán kívül eső történésekből tevődik össze. Ilyen például a vis maior, a jogi esetek, a gazdasági környezet váratlan megváltozása vagy a szolgáltatásoktól való függőség.

Mivel ezekre a kockázattípusokra nincs ráhatásuk a vállalatoknak, nehéz küzdeni ellenük. Lehetséges ugyan mérsékelni például egy tüzeset veszélyét a biztonsági szabályok betartásával, vagy egy beszállítói kudarc előfordulását megbízható partnerek megválasztásával, de képtelenség nullára redukálni a kockázati tényezők számát. Ezeken hivatottak segíteni a biztosítótársaságok.

Jelenleg tehát a fent említett négy típusát különböztetjük meg a kiberkockázatnak. Noha ezek a csoportok homogének, a kockázat még nem tagolt eléggé ahhoz, hogy kellően nagy, de homogén kockázatközösségekről beszéljünk. Emiatt kezeljük a négy kategóriát egy kockázatként.

A kategorizálással kapcsolatban jelenleg nincs egyetértés a szakértők között. Egyesek a működési kockázat részének tekintik a kiberkockázatot, míg mások úgy gondolják, hogy a kiberkockázat típusai között vannak olyanok, melyek működési kockázatnak minősülnek. Ezek a típusok a fent felsoroltak közül az emberi tevékenységek csoportba tartoznak, és azon belül is főként a külső támadásokat sorolják ide (Risk.net, 2019).

2.2. A kiberkockázat biztosíthatósága

A kibertámadások által okozott károk mértéke csökkenthető a megfelelő biztosítás megkövetésével. A legfejlettebb országokban már számos biztosítótársaság portfóliójában megtalálható a digitális veszélyekkel kapcsolatos károk fedezete. A kiberbiztosítások szegmense, mely 2006 és 2013 között ötszörös növekedést mutatott az USA-ban, a szakemberek szerint tovább fog nőni (Pandurics – Markó, 2015). Annak ellenére azonban, hogy kereslet és kínálat is létezik, az egyre nagyobb fontosságú kiberbiztosítási piac nem működik megfelelően.

Noha Európában 2012 és 2015 között növekvő tendenciát mutatott a biztosítást vásárlók száma, a cégeknek mindössze a 35 százaléka kötött kiberbiztosítást 2015-ben (Statista, 2015). A Marsh & McLennan Agency (2018) elemzése alapján 2018-ban az Egyesült Államokban a felmérésben részt vevő vállalatoknak csupán 36 százaléka rendelkezett kiberbiztosítással, és mindössze 9 százaléka tervezi a következő egy évben ilyen fedezetet vásárlását vagy meglévő biztosításának fejlesztését.

Ennek az alacsony százaléknak a magyarázatához meg kell érteni a kiberkockázatok biztosíthatóságának feltételeit. Biener et. al. (2015) részletesen vizsgálta a Berliner (1985) által megállapított biztosítási kritériumokat (veszteség előfordulásának véletlenszerűsége, lehetséges legnagyobb kár, egy esetre jutó átlagos veszteség, veszteségnek való kitettség, információs aszimmetria, biztosítási díjak, fedezeti limit, közösségi politika és jogi korlátozások) a kiberkockázatra vonatkozóan.

Az elemzés alapján az információs aszimmetria jelenti az egyik legkomolyabb akadályt a hatékony kiberbiztosítás előtt. Biener et. al. (2015) az információs aszimmetriával kapcsolatban a morális kockázatot és a kontraszelekciót emelte ki. A morális kockázat problémaköre azzal foglalkozik, hogy azok a vállalatok, amelyek fedezetet vásárolnak, hajlamosak kevesebb pénzt fektetni a biztonsági infrastruktúrájukba (Bailey, 2014). Emiatt nő a kár bekövetkeztének va-

lőszínűsége, és a biztosító várható költsége is. A morális kockázat ellen a biztosítótársaságok többek között a szerződésekbe iktatott kizárásokkal védekezhetnek, elvadás például tűzfal és vírusirtók használata (Kesan et. al. 2014).

Biener et. al. (2015) szerint a kontraszelekció oka az, hogy nagyobb valószínűséggel kérnek biztosítást azok a cégek, amelyek már áldozatául estek egy kibertámadásnak. Azok azonban, akik még sosem tapasztaltak ilyen problémát, nincsenek tisztában a biztosítás jelentőségével. Az előzetes információk hiánya megnehezíti a biztosítótársaságok számára ügyfeleik különböző kockázati csoportba sorolását, ami szintén kontraszelekciót eredményez (Gordon et. al., 2003).

Az információs aszimmetria jelenti az egyik legkomolyabb akadályt a hatékony kiberbiztosítás előtt.

További akadályt jelent a kiberbiztosítási csomagok magas árazása. Bandyopadhyay et. al. (2009) szerint a piaci tapasztalatok hiánya, a hatalmas mennyiségű elveszített adat és a könyvelési nehézségek a biztosítási termékek magas árazásához vezettek. A kiberkárokat átélt vállalatok általában biztonsági okokból nem hajlandók megosztani a káresettel kapcsolatos adataikat. Az információhiány miatt a biztosítók kötelesek komoly kockázati tartalékokat beépíteni termékeik árába. Berliner (1985) is bebizonyította, hogy minél magasabb a biztosítótársaság kockázatkerülése, annál magasabb biztosítási díjat fog kiszabni.

A fedezeti limit a biztosító által fedezett maximális kár értéke. A gyorsan változó digitális világnak köszönhetően sokszor kérdéses, hogy az adott kiberbiztosítás valójában mire is nyújt fedezetet. Emiatt a fedezeti limit kritérium is problémásnak tekinthető (Biener et. al., 2015).

Biener et. al. (2015) szerint a kiberesetek által okozott lehetséges legnagyobb kár általában sokkal alacsonyabb, mint az egyéb működési kockázatok által okozott veszteségek, így viszonylag könnyen tudják kezelni a biztosítók. Véleményem szerint azonban ma már ez az állítás nem helytálló. A közműveknél okozható következményes károk már fel sem mérhető nagyságrendűek. Ebből kifolyólag a lehetséges legnagyobb kár mértéke a biztosítás komoly akadály.

Az egy esetre jutó átlagos veszteség számos tényezőtől függ, mint például a vállalat mérete vagy az alkalmazott védelmi rendszer. Biener et. al. (2015) arra jutott, hogy általánosságban a kibertámadások által okozott károk átlaga és mediánja alacsonyabb, mint az egyéb működési kockázatoké, tehát ez a kritérium egyelőre nem jelent problémát.

Biener et. al. (2015) empirikus elemzése azt mutatja, hogy a veszteség előfordulásának véletlenszerűsége és egymástól való függetlensége szintén nem ütközik komoly akadályokba, mivel a legtöbb kiberkockázattal kapcsolatos eset nincs összefüggésben más eseményekkel. Gyors fejlődésük azonban kiszámíthatatlanná teszi a kibertámadásokat, ezáltal biztosításuk igen nehéz és rizikós.

A veszteségnek való kitétség mértéke szintén biztosíthatósági kritérium. Minél gyakoribb a káreset, annál magasabb a kitétség, és annál problémásabb az adott kockázat biztosítása. A PricewaterhouseCoopers Magyarország Kft. kimutatása szerint 2016-ban naponta több

mint 100.000 kibertámadás történt világszerte (Ötvös, 2016). Ez alapján megállapítható, hogy a veszteségnek való növekvő kitétség egyre komolyabb biztosíthatósági korlátot jelent a kiberkockázatok esetében.

Biener et. al. (2015) szerint a kiberbiztosítás közösségi politikájának összhangban kell lennie a társadalmi értékekkel. Ösztönzők hiányában a vállalatok nem fektetnek elég pénzt az önvédelembe. A káresetek biztosítása egyre komplikáltabb mind a vállalatok, mind a biztosítók számára. Ugyanakkor a kiberbiztosítási piac kormányzat általi elősegítése vagy a biztosítottság kötelezővé tétele jelenthet némi megoldást (Biener et. al., 2015).

A jogi korlátozások ügye rendkívül komplex. Shackelford (2012) úgy gondolja, hogy a kormányzatok által kibocsátott számos különböző törvény ellenére mind az amerikai, mind az európai államok az adatvédelmi törvények harmonizálására törekednek. Ilyen törekvés például az Amerikában bevezetett US Securities and Exchange Commission közzétételi irányelv, mely az adatbetörések értesítési kötelezettségét írja elő a vállalatok számára (Ötvös, 2016). Az Európai Unió 2018-ban fogadta el a Cybersecurity Act-et, melynek célja az Unió kiberbiztonságának növelése, valamint a tagállamoknak való segítségnyújtás különböző kiberproblémák esetén (European Commission, 2018). Hasonló jogszabályok léteznek már a világ számos országában. Amennyiben ezek a törekvések sikerrel járnak, a jogi korlátozásoknak ezen része kevésbé tekinthető a biztosítást korlátozó tényezőnek.

A kilenc kritériumból tehát négy igencsak, öt pedig kevésbé problémás. Összességében elmondható, hogy a kiberkockázat biztosítása lehetséges, de a biztosítótársaságok számára komoly akadályt jelent az információs aszimmetria és a digitalizáció gyors fejlődése.

2.3. Útmutató a kiberkárok megfelelő biztosításához

A szakirodalom számos megoldást kínál a potenciális digitális veszélyekkel kapcsolatos kockázat elkerülésére. Gordon et. al. (2003) részletesen kifejtette, melyek azok a lépések, melyeket a vállalatoknak szükséges megtenniük a megfelelő biztosítási csomag megvásárlásához.

Mindenekelőtt a szervezeteknek meg kell állapítaniuk az információs rendszerükhöz kapcsolódó fenyegetéseket és sebezhetőségeket. A kritikus információ meghatározását követően a vállalatoknak az elfogadható szint alá kell csökkenteniük a kiberkockázatot. Ennek egyik módja biztosítás vásárlása az esetleges károk fedezésére. A cégnek olyan biztosítási lehetőségeket kell keresnie, melyek elfogadható díjért cserébe megfelelő fedezetet biztosítanak. A legtöbb biztosítás kiterjed mind a vagyoni (például profitvesztés lehetősége), mind pedig a felelősségi kockázatra (például más cégnek vagy egyénnek okozott károk). (Gordon et. al., 2003)

A kockázat típusa nagymértékben függ a vállalat tevékenységétől. Egy mezőgazdasági cégnél például, ahol a munkát gépek végzik, egy szoftverhiba a teljes termelés leállítását eredményezheti. Ebben az esetben a kár nem feltétlenül érint külső résztvevőket. Azonban, ha egy adott vállalat számlázását, banki műveleteit vagy ügyféladatait éri a támadás, a kár kiterjed a vállalattal kapcsolatban álló egyénekre, cégekre is. Látható tehát, milyen sok szempontot kell figyelembe venni a biztosítás kiválasztásánál.

Miután kiválasztásra került a biztosítási csomag, az adott biztosítótársaság szintén fel fogja mérni a vállalat kitérttségét. Kesan et. al. (2014) szerint ez a felmérés egy részletes online kérdőívből és egy mélyreható biztonsági, hálózati és folyamati átvilágításból áll. Noha a legtöbb cég nem szívesen oszt meg üzleti titkokat külső felekkel, a kockázat elleni lefedettség miatt megéri együttműködni.

3. Módszertan

A következőkben dolgozatom kutatási részének módszertanát fogom bemutatni. A dolgozat gyakorlati része adatok gyűjtésére és azok feldolgozására, elemzésére épül. Gyulavári et. al. (2014) A marketingkutatás című könyvében arról ír, hogy a kutatás általános célja szerint beszélhetünk feltáró vagy következtető kutatásról. Mivel a kiberkockázat szakszerű vizsgálatához új, előre nem ismert, összetett ötletek gyűjtésére van szükség, kutatásomban a feltáró módszerre támaszkodtam.

A kutatásnál felhasznált adatok eredete szerint beszélhetünk primer vagy szekunder kutatásról (Gyulavári et. al., 2014). A kiberesetek mélyreható elemzéséhez rendelkezésre álló információ a téma újszerűsége miatt rendkívül korlátolt, ezért kutatási kérdéseim megválaszolásához a közvetlen adatgyűjtést, azaz a primer kutatást választottam, tehát magam gyűjtöttem az adatokat.

Malhotra (2001) szerint a primer adatok kvalitatív vagy kvantitatív típusúak lehetnek. A kvantitatív kutatás az adatok számszerűsítésére és a minta alapján általánosítások megfogalmazására törekszik. Ehhez nagy elemszámú és reprezentatív mintára van szükség, melyet statisztikai módszerekkel elemeznek. Ezzel szemben a kvalitatív kutatás a mögöttes okok és motivációk minőségi megértésére irányul, kisszámú, nem reprezentatív mintával dolgozik, és a probléma megértését segíti (Malhotra, 2001). Dolgozatom témájából és a kutatási kérdés bonyolultságából fakadóan kvalitatív típusú adatokat gyűjtöttem.

A kvalitatív adatgyűjtés strukturálatlan, közvetlen formáját választottam, melynek legelterjedtebb fajtái a mélyinterjú és a fókuszcsoport. Gyulavári et. al. (2014) értelmezésében a mélyinterjút többek között akkor érdemes alkalmazni, ha részletes információra van szükség, érzékeny témájú a kutatás, és az interjúalanyok szempontjainak alapos megértése a cél. Ezek a szempontok mind teljesülnek az általam elemzett problémára, így a mélyinterjús megkérdezést tartottam a leghatékonyabb információgyűjtési formának dolgozatom elemző részéhez.

Malhotra (2001) jellemzése alapján a mélyinterjú egy 30-60 perces közvetlen beszélgetés a témában képzett kérdező és a megkérdezett között. Az interjúkészítő általános kérdésekkel indít (pl.: Hallott már ön a kiberkockázatról?), majd arra ösztönzi a beszélgetőpartnerét, hogy szabadon fejtse ki véleményét az adott témában. Innentől kezdve az interjú strukturálatlan formát követ. Az interjúkészítő további kérdéseinek megfogalmazását és sorrendjét a válaszadó feleletei határozzák meg (Malhotra, 2001).

Mélyinterjúimat 2019 áprilisában vettem fel. Az interjúk során igyekeztem olyan alanyok tapasztalatát felmérni, akik valamilyen szempontból szakértők a szakmában, és releváns tudással rendelkeznek a kiberkockázat területén. Interjúalanyaimat három főbb csoportra bontottam: szakértők, biztosítók és vállalatok munkatársai.

4. A mélyinterjú elemzése

A következő fejezetben mélyinterjúim részletes elemzését mutatom be. A fejezet felépítése az alanyok már említett csoportosítását követi (szakértők, biztosítók, vállalatok). A szakértő csoporton belül három személlyel folytattam beszélgetést: Bálint Biankával, aki a PricewaterhouseCoopers Könyvvizsgáló Kft. Risk and Assurance részlegén Senior Assistentként dolgozik; Dr. Trinh Anh Tuannal, a Budapesti Corvinus Egyetem docensével, aki a Corvinus Fintech Center és az IVSZ Fintech munkacsoport vezetője; valamint Dr. Krasznay Csabával, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Kiberbiztonsági Akadémiájának igazgatójával. A biztosítási szektorból Berényi Dániellel, a Generali Biztosító Zrt. kiemelt biztosítástechnikai szakértőjével készítettem interjút. A vállalati oldalról pedig Polereczki Andreát, az Inter-Computer Informatikai Zrt. Chief Cyber Security Officerét kerestem fel, aki számos korábbi szakmai tapasztalatát osztotta meg velem.

Az energia-, gáz-, víz-, távközlési és egészségügyi szolgáltatók különösen nagy veszélyben vannak, de a pénzügyi intézetek is fenyegetettek.

4.1. Kiberkockázat a szakértők szemszögéből

Szakértőkkel készített mélyinterjúim alapján elmondható, hogy mindannyian releváns és komoly problémának tartják a kiberkockázatot. Úgy vélik, hogy ez a jelenség minden olyan vállalatot érint, ahol számítógépes rendszerekkel dolgoznak. Dr. Krasznay Csaba és Dr. Trinh Anh Tuan kiemelték, hogy a kritikus infrastruktúrák, mint az energia-, gáz-, víz-, távközlési és egészségügyi szolgáltatók különösen nagy veszélyben vannak, de a pénzügyi intézetek is fenyegetettek. A jövőben hatványozódni fog a kockázat mértéke, és az olyan fejlesztések területén, mint az önvezető gépjárművek, akár emberi életek is foroghatnak kockán.

4.1.1. A probléma észlelése

Interjúalanyaim úgy gondolják, hogy a növekvő fenyegetettség miatt a cégeknek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a biztonságra. A legfejlettebb országokban (USA, Németország, Kína) főleg a nagyobb vállalatok már tudatosan foglalkoznak a kiberkockázattal, és ez már a stratégiában is megjelenik. Interjúalanyaim szerint azonban a kisebb országokban, köztük Magyarországon, még nem alakult ki ez a tudatosság. Ezekben az országokban általában amíg

el nem éri a vállalatokat a veszély szele, addig nem motiváltak a védekezésre vagy a biztosításkötésre. Dr. Krasznay Csaba szerint a vállalatok általában akkor fektetnek pénzt a biztonságba, ha külsőleg kötelezik rá őket, ha jól felfogott érdekük fűződik hozzá, vagy ha már érte őket káresemény. Ezek közül az első a leggyakoribb. Az állami szabályozással kapcsolatban azonban Dr. Trinh Anh Tuan kiemelte, hogy a hatóságok mindig lassabban reagálnak, mint a vállalatok. Éppen ezért véleményem szerint nem szabad mindent az állami szabályozásra bízni, hiszen ez a rohamosan növekvő kockázat azonnali reagálást igényel. A megfelelő gondolkodásmód elősegítésében és a problémát érintő kutatások támogatásában azonban mindenképpen nagy szerepe lehet az államnak. Az Európai Unióban például már célzott kutatások vannak a kkv-k kiberbiztonságának növelésére. Ezek a vállalatok azért kiemelten veszélyeztetettek, mert a tudás, a szakember, a technológia és a külső nyomás is hiányzik náluk a biztonság kialakításához.

4.1.2. A biztosítók szerepe

Interjúalanyaim szerint a kiberkockázat-kezelés hatékony formája lehet a kockázat áthárítása harmadik félre, tehát a biztosítások megjelenése. Azonban biztosítástechnikai szempontból rendkívül nehezen felmérhető ez az új terület. Az adatok és a tapasztalatok hiánya nehezíti az árazást, valamint bizonytalanná teszi, hogy a biztosítók milyen károokra tudnak fedezetet nyújtani és milyenekre nem. Minél többet beszélünk azonban a károkról, annál több értékes információ kerül felszínre, és a biztosításmatematikások annál mélyebb adatbázisból végezhetik majd becsléseiket. Azokban az országokban, ahol kulturálisan magasabb szintű a bizalom, és nagyobb figyelmet is fektetnek a biztonságra, mint például Németországban, a globális nagyvállalatok szintjén már jelen van a biztosítás, mint kiberkockázat-kezelési megoldás.

Az adatok és a tapasztalatok hiánya nehezíti az árazást.

Dr. Krasznay Csaba úgy véli, hogy az adathiányon sokat fog segíteni, hogy az incidenseket kötelező lesz jelenteni, viszont ezekről az incidensekről Magyarországon nincsenek publikus statisztikák. Erre megoldást jelenthetne, ha a Nemzeti Kibervédelmi Intézet és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság együtt tudna működni a biztosítókkal, és hozzáférést engednének az esetekhez. A Magyar Biztosítók Szövetségénél történő egységes adatgyűjtés ugyancsak csökkentené az információhiányt. Ahhoz, hogy a cégek hajlandóbbak legyenek megosztani a hatóságokkal, egymással és a biztosítókkal tapasztalataikat, ki kell alakítani azokat az együttműködéseket, amelyek garantálják, hogy a vállalatoktól származó információ anonim marad, és nem vezethető vissza hozzájuk. Mindenkinek meg kell értenie, hogy az az információ, amit megoszt, nagyon hasznos tud lenni mások és a saját biztonsága számára is. Úgy gondolom, hogy egy ilyen szemléletmód kialakítása valóban megoldást jelenthet, ezért az államnak, a médiának, valamint a különböző oktatási intézeteknek is érdemes erre hangsúlyt fektetniük.

Amint már említettem, az Európai Unióban célként tűzték ki a kkv-k kiberbiztonságának növelését. Interjúim során megtudtam, hogy az EU 2015-ben kiírt egy olyan pályázatot, melynek kimondottan az volt a célja, hogy a kisvállalkozás-IT szolgáltató-biztosító háromszögben megvalósulhasson a kölcsönös együttműködés.

Az államilag kötelezővé tett kiberbiztosítás az interjúk alapján segíthet a biztosítás elterjedésében, de nem feltétlenül ez a leghelyesebb irány. Magyarországon a digitális bizalmi szolgáltatások terén már kötelező egy IT károokra vonatkozó felelősségbiztosítást kötni. Komoly probléma azonban ezzel kapcsolatban, hogy a cégek nehezen találják meg a szolgáltatást a hazai biztosítótársaságok portfóliójában. A kötelező biztosítás széles körű előírása Dr. Krasznay Csaba szerint versenyjogi szabályokba is ütközne. Bálint Bianka is szkeptikus az állami közbeavatkozást illetően, hiszen az tovább bonyolítaná a bürokráciát, így számottevően több szabályozást eredményezne a cselekvés helyett. Dr. Trinh Anh Tuan azon a véleményen van, hogy az elrettentés nem jó módszer a cégek figyelmének felhívására. Úgy gondolom, a kötelező biztosítás azért sem reális, mert az állami cégeknek hatalmas költségeket jelentene, a magáncégek pedig nem szívesen adnának ki adatot állami intézménynek.

4.2. Kiberkockázat a biztosítók szemszögéből

A Generali Biztosító Zrt. valós és folyamatosan növekvő fenyegetésnek tekinti a kiberkockázatot, mely a magánszemélyek mellett a vállalati szektort is jelentősen veszélyezteti. Nemzetközi szinten egyre hevesebb az érdeklődés a számítógépes kockázatok biztosításában rejlő lehetőségekkel kapcsolatban. Ezért a Generalinál kiemelt feladatnak tartják a kiberbiztosítási irány fejlesztését, ami azonban számos akadályba ütközik. A legkomolyabb problémát az jelenti, hogy a megfelelő kártapasztalat hiánya miatt a kár nagyságát és gyakoriságát is nehéz megbecsülni. Ennek kiküszöbölésére holding szinten érkezett egy kérés a biztosítók felé, hogy tapasztalatszerzés céljából iktassák be portfóliójukba a kiberbiztosítást alacsony biztosítási díjak mellett, hogy minél több ügyfél ismerkedhessen meg az új fedezettel.

4.2.1. A Generali kiberbiztosítási terméke

A biztosító Magyarországon 2018 októberében kezdett el kiberfedezetet nyújtani, jellemzően a vagyoni- és felelősségbiztosítási csomag részeként. A biztosítás főleg kkv-k részére köthető, mivel a nagyobb vállalatok nagyobb kockázataihoz már több tapasztalatra és magasabb fedezeti limitekre lenne szükség.

A kiegészítő biztosításnak három lába van: az első a szoftver- és adatvesztési biztosítás. Ez a számítógépen tárolt adatállományra és a szoftverekre terjed ki. Hackertámadás, rosszindulatú (kártévő) program, valamint munkavállalói hiba miatt keletkező károokra nyújt fedezetet. Adatvesztés esetén az érintett vállalat megbíz egy informatikai céget

az adatok visszanyerésére, és ennek az adatvisszanyerésnek, valamint a vírusirtásnak a költségét téríti a biztosító. A fedezeti limitek és biztosítási díjak alakulása a következő:

Biztosítási összeg	Biztosítási díj
250 000 Ft	5 000 Ft
500 000 Ft	10 000 Ft
750 000 Ft	15 000 Ft

Egy nagyobb, multinacionális vállalat már nem férne bele ezekbe a limitekbe, a kkv-k azonban viszonylag alacsony díjért cserébe biztosíthatják kiberkockázatukat.

A biztosítás második lába a kiber üzemszünet fedezet, mely az adatvesztés okozta üzemszünet miatt elszenvedett bevételkiesés, valamint a leállás alatti fix költségek térítésére vonatkozik a következő limitekkel:

Biztosítási összeg	Biztosítási díj
100 000 Ft	6 000 Ft
200 000 Ft	12 000 Ft
300 000 Ft	18 000 Ft

A kiegészítő biztosítás harmadik része a felelősségbiztosítási fedezet. Ha személyes adatok szivárognak ki a cégtől, akkor az ezzel kapcsolatosan okozott károkat, illetve sérelemdíjakat fizeti a biztosító. A fedezeti limit ebben az esetben maximum 30 millió Ft káronként, és 100 millió Ft évente, a díj pedig a tevékenységi felelősségbiztosításra fizetendő 30 százalékos pótdíj. A biztosításnak ez a része leginkább a GDPR szabályozás bevezetésével lett népszerű.

Kizáró tényező például, ha a vállalat saját fejlesztésű vagy nem jogtisztá szoftverekkel dolgozik.

A biztosító jelenleg még nem végez előzetes kockázatfelmérést, viszont mindhárom kiberbiztosítási terület esetében megállapítja a fedezetet kizáró tényezőket. Ilyen tényező például, ha a vállalat saját fejlesztésű vagy nem jogtisztá szoftverekkel dolgozik.

A kiegészítő csomag népszerűsítése különböző portálok és cikkek támogatásával kezdődött. A HVG-n például több olyan írás is megjelent, melyek felhívták olvasóik figyelmét a kiberkockázatokra, és beszámoltak a közelmúlt leghíresebb kiberkáreseményeiről.

A bevezetést követő első negyedévben az új kötések és szerződésmódosítások 10%-ánál szerepelt legalább egy kiberkiegészítő. Ez az arány kifejezetten magasnak mondható. 210 új üzletet kötöttek szoftver és adatvesztés biztosítására, 86-ot kiber felelősségbiztosításra, és 19-et kiber üzemszünet biztosítására. A legélénkebb érdeklődés tehát kimagaslóan az adatvesztésre szóló fedezet iránt mutatkozott, ami arra enged következtetni, hogy ettől

a kockázattól tartanak leginkább a vállalatok. A biztosító eddigi tapasztalatai alapján is a külső támadás okozta adatvesztések fordulnak elő a legtöbbször.

4.2.2. A biztosítást akadályozó tényezők

A szakirodalom által egyik legkomolyabb problémának tartott morális kockázat ellen a Generali a biztosítási szerződésbe iktatott kizárásokkal védekezik. A biztosított félnek gondoskodnia kell a megfelelő jelszókezelésről, a hozzáférések szabályozásáról, a tűzfalak szakszerű beállításáról, valamint a vírusirtók és az operációs rendszerek folyamatos frissítéséről. A kár bekövetkezte esetén az ügyfél által az adatvisszanyerésre megbízott szakértő cég megvizsgálja, teljesültek-e ezek a feltételek, és amennyiben nem, úgy a biztosító nem fizet. Ilyen esetekben azonban, úgy gondolom, jogosan vetődhet fel a kérdés, hogy az adott szakértő cég pártatlan-e, és véleménye dönthet-e egy ilyen szituációban. Ennek a problémának a kiküszöbölésére a Generali egy profi IT partnerrel szeretne leszerződni, akit akár kockázatelbírásra, akár az ügyfelek folyamatos ellenőrzésére is felkérhetnek. Ezáltal lehetséges lenne a nagyobb vállalatok biztosítása is önálló biztosítási termékekkel. Jelenleg azonban nem létezik olyan konkrét cég, amelyre ezt a feladatot rá lehetne bízni.

Arra a kérdésemre, hogy az ügyfelek mennyire hajlandóak megosztani érzékeny adatokat a biztosítóval, azt a választ kaptam, hogy ez az adott ország kultúrájától függ. Az osztrák cégek például teljesen megbíznak a biztosítóknak, így gördülékenyebb az együttműködés. Magyarországon ez a bizalom kevésbé van jelen, ezért – különösen a kisebb vállalatok esetében – gyakran előfordul, hogy bizonyos információkat nem szívesen osztanak meg.

Problémát jelent még, hogy az előzetes kockázatfelmérés hiányában a biztosító nem képes felmérni, hogy az adott ügyfél munkavállalói milyen oktatást kapnak a kiberkockázatról. Erre külföldön (például Csehországban) már létezik megoldás egy 110 kérdéses kérdőív formájában, amelynek hossza azonban sok ügyfél számára elrettentően hat. Véleményem szerint az effajta kérdőíves felmérés hatékonyabb lehetne, ha sikerülne csökkenteni a kérdések számát, és kiegészíteni a vizsgálatot egy biztonsági átvilágítással. Ez a gyakorlat több helyen is elterjedt, amint arról a szakirodalmi összefoglalóban is szó esett. A nagyobb vállalatok esetében mindenképpen szükség van mélyreható vizsgálatra, azonban a kkv-k esetében az is megoldást jelenthet, ha a biztosító tart kampány jellegű oktatást a munkavállalóknak. Úgy gondolom, a cégeknek ilyenkor akár az oktatási anyag miatt is megérheti fedezetet kötni. Fontos, hogy az oktatóanyagot szakértők állítsák össze, de a hétköznapi emberek számára is érthető legyen.

A vállalatok tájékoztatatlansága szintén akadályokat gördíthet a biztosításkötések elé. Noha a Generali szerint a nagyobb cégek felkészültebbek a kiberkockázatok kivédésére, és hajlandóak lehetnek biztosítást kötni, azonban a kisebb vállalatok számára Magyarországon még nem annyira kézzelfoghatók ezek az esetek, mint mondjuk a víz- vagy tűzkárok. Legtöbbszörben akkor tudatosul a veszély mérete, mikor megtörténik velük a baj. Az esetek növekvő médiavisszhangja azonban segíthet ezen a problémán.

4.2.3. Lehetőségek a jövőre nézve

A Generali rendkívül innovatívan áll a kiberkockázathoz, és folyamatosan igyekszik kidolgozni olyan új megoldásokat, melyek elősegítik e biztosítási irány hatékonyságát. Ezt a célt szolgálták többek között a kétnapos, kiberbiztosításról szóló prágai workshopok, melyek során egymás tapasztalataira építve dolgoztak az új megoldásokon.

Ausztriában már használnak fedezetellenőrző szoftvert, mely rendszeresen küld jelzést, hogy érvényes-e a biztosítás.

Hogy képesek legyenek a jövőben emelni a fedezeti limiteket, Magyarországon jelenleg egy olyan szoftver/applikáció létrehozását tervezik, mely folyamatosan ellenőrzi az ügyfél tűzfal-beállításait, a vírusirtó működését, valamint frissülését. Ausztriában már használnak hasonló fedezetellenőrző szoftvert, mely rendszeresen küld jelzést a biztosítónak és az ügyfélnek is, így mindkét fél figyelemmel kísérheti, hogy érvényes-e a biztosítás. Amint már említettem, egy önálló termék kidolgozása is a tervek között szerepel, mely kihasználná a nagyobb pénzügyi és egészségügyi intézetek kiberbiztosításában rejlő potenciált.

A Generali hivatalos assistance partnerével, a Europ assistance-szel, egy IT segítségnyújtás jellegű szolgáltatás kidolgozásán is dolgozik, mely főleg a kiberkockázatot kevésbé ismerő kkv-k számára lenne hasznos. A szolgáltatás keretein belül a biztosító által küldött szakértő segítene a vállalat gépeire feltelepíteni a megfelelő védelmi rendszereket. Az IT assistance azonban nem csak a kisebb cégek esetén működhet. Ugyan a nagyvállalatok általában szakképzett informatikus csapattal rendelkeznek, egy komolyabb vírusáradás menedzselésére valószínűleg nem állnak készen. Ilyen krízisek kezelésében segíthetne a biztosító partnereként működő etikus hackercsoport. Úgy gondolom, az ilyen hackercsoportok alkalmazása minden vállalatnak segítségére lehet, hiszen ők az egyetlen szakértők, akik fel tudják venni a versenyt a rossz szándékú hackerekkel, akik általában a vállalatok és a biztosítók előtt járnak néhány lépéssel.

Összefoglalva tehát a Generali célja, hogy a jövőben elinduljon egy olyan önálló, versenyképes termék, amely a szoftveres kockázatelbírálás mellett az assistance szolgáltatásra és az oktatásra épülne.

Legvégül azt vizsgáltam, hogy a Generali szerint mennyiben segítené a biztosítás elterjedését egy esetleges erre irányuló szabályozás. Az állami szabályozás megalkotását nem tartja valószínűnek a közeljövőben a biztosító. Azonban egy Európai Unió-szintű rendelet – mint például a GDPR – bevezetése, mely a médiában is nagy hangsúlyt kapna, segíthetne felhívni a vállalatok figyelmét a kiberkockázatra, és igényt ébreszteni bennük annak biztosítására.

4.3. Kiberkockázat a vállalatok szemszögéből

Ebben az alfejezetben a vállalatok nézőpontjából vizsgálom a kiberkockázatot. Polereczki Andrea több olyan vállalatnál is dolgozott, amely érzékeny digitális információkat kezel. Az

interjú keretein belül számos szakmai tapasztalatáról számolt be részletesen. Felfogásában a kiberkockázat folyamatos kihívást jelent a digitális élet változó körülményeivel szemben.

A számítógépes adatállomány védelme miatt Polereczki Andrea fontosnak tartja, hogy a cégek már a digitális infrastruktúra kialakításakor elvégezzék a szektorspecifikus kezdeti kockázatelemzéseket operációs rendszer szinten. Meg kell vizsgálni, melyek a releváns kiberkockázatok, majd meg kell állapítani egy elfogadható kockázati szintet a szakirodalmi részben már elemzett Gordon et. al. (2003) útmutatójában írtakhoz hasonlóan.

Polereczki Andrea elmondása szerint egy korábbi cégénél előfordult, hogy az elfogadható szint fölötti kockázatok esetében a lehetséges károk fedezésére biztosítást szerettek volna kötni, azonban ez nem sikerült. Megvizsgálták annak a lehetőségét, hogy az internetszolgáltatói kiesés esetében milyen feltételekkel lenne lehetőség biztosítást kötni, viszont a biztosítóval történő egyeztetések alkalmával nem született minden fél számára megfelelő megoldás. A legfőbb probléma az volt, hogy a biztosító által ajánlott konstrukciók nem terjedtek ki a vállalat igényeinek lefedésére.

Amennyiben találtak is volna megfelelő ajánlatot, akkor is nehéz lett volna megkötni a biztosítást, mivel a vállalat nem oszta meg semmilyen érzékeny információt a külső intézetekkel, még cégen belül is szigorúan korlátozva vannak a jogok és hozzáférések. Interjúalanyom elmondása szerint egy esetleges incidens után sem lennének hajlandóak információt megosztani, hiszen ez az adatok további kiszivárgásával járna. Ezek alapján is elmondható tehát, hogy rendkívül nehéz megvalósítani a vállalatok és a biztosítók közötti együttműködést.

5. Eredmények, következtetések

A szakértőkkel, valamint biztosítók és vállalatok munkatársaival készített mélyinterjúim alapján egyértelműen megállapítható, hogy a kiberkockázat minden vállalat számára növekvő fenyegetést és folyamatos kihívásokat jelent. Ebből is adódik, hogy a kiberbiztosítás iránt világszerte nő az érdeklődés. Nemzetközi szinten léteznek hatékony megoldások a digitális károk biztosítására, azonban a terület újdonsága és a kockázat felmérhetősége miatt a legtöbb biztosító még nem jutott el a terméktervezéshez. Így azok a vállalatok, amelyek szeretnének fedezetet vásárolni, általában nem találják a nekik megfelelő szolgáltatást a biztosítók portfóliójában, vagy végül nem születik megállapodás a felek között. A legnagyobb problémát a tapasztalat- és adathiány okozza. Mivel kiberkárok terén nem rendelkeznek a biztosítók elegendő információval, gyakran nem megfelelően árazzák termékeiket. A kontraszelekció, azaz, hogy a vállalatok csak az első kár bekövetkezte után vásárolnak fedezetet, szintén akadályozó tényező. A vállalati és biztosítói munkatársakkal készített interjúk során is meggyőződtem arról, hogy Magyarországon a cégek a kultúrából fakadóan is rendkívül bizalmatlanok, és nem szívesen osztanak meg belső információt harmadik féllel. Ez a jelenség ugyancsak gátolja a biztosítás létrejöttét.

Itthon a Generali Biztosító az elsők között tette elérhetővé a kiberkárok biztosítását. A biztosító alacsony fedezeti limitek és biztosítási díjak mellett nyújt kiberfedezetet a vagyoni- és

felelősségbiztosítási csomag részeként. Ez a termék főleg a kkv-kat célozza, és leginkább tapasztalatszerzési céljai vannak. Az ügyfelekkel kötött szerződések tartalmaznak bizonyos feltételeket, melyek a morális kockázattól védik a biztosítót. A Generali még nem végez kockázatelemzést a vállalatoknál, viszont a fedezeti limitek emelése céljából a jövőben tervezik bevezetni egy olyan szoftver használatát, amely folyamatosan ellenőrzi az ügyfél digitális rendszereinek állapotát. Noha hatékony eszköznek tartom a kockázatelemzésnek ezt a formáját, a szoftver használata valószínűleg akadályokba fog ütközni a bizalmatlanabb ügyfelek körében.

A terület újdonsága miatt a legtöbb biztosító még nem jutott el a terméktervezéshez.

Egy másik irányvonal – amelyen jelenleg a Generali dolgozik – egy olyan termék, amely a szoftveres kockázatelbírálás mellett az assistance szolgáltatásra, valamint az ügyfelek oktatására épülne. Ez leginkább azoknak a kkv-knak lehetne hasznos, amelyek nem rendelkeznek a kibertartalom biztonság megteremtéséhez szükséges tudással és forrásokkal. Az EU2020 részeként 2015-ben már az Unió is célként tűzte ki, hogy a kisvállalkozások, az IT szolgáltatók és a biztosítók között megvalósuljon a kölcsönös együttműködés.

A kibertartalom szélésebb körű elterjedését segítheti, ha a vállalatoknak kötelező bejelenteniük incidenseiket, valamint, ha a biztosítók hozzáférnek az ilyen esetekről készült statisztikákhoz. Így a biztosításmatematikások nagyobb adathalmazzal dolgozhatnak, és pontosabb díjkalkulációt érhetnek el. Az állam által kötelezővé tett biztosítás is a potenciális megoldások közé sorolható, ugyanakkor az interjúválaszokból arra következtetek, hogy nem ez lenne a legeredményesebb megoldás. A szabályozás ugyanis könnyen sértheti a versenyt, és túlbonyolított bürokráciát eredményezhet. A kényszerből való biztosításkötésnél hatékonyabb, ha az adott vállalat megérti, mit jelent számára a kibertartalom, és tudatosan dönt a biztosítás mellett.

Kutatásom alapján arra a végső következtetésre jutottam, hogy a cégeknek sokkal tudatosabban kell hozzáállniuk a kibertartalomhoz, és meg kell érteniük a biztonság lényegét. A növekvő fenyegetettség következményeként a kibertartalom a jövőben hatalmas fejlődést produkálhat. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a vállalatok, a biztosítók és az IT szakemberek rendszeresen kommunikáljanak egymással, megosszák tapasztalataikat, és kialakuljon köztük egy olyan bizalmi együttműködés, amely lehetővé teszi a kockázatok eredményes csökkentését és áthárítását.

6. Jövőbeni kutatási lehetőségek

Jövőbeni kutatási lehetőségként javaslom a vállalatok fókuszcsoportos elemzését, hiszen így alkalom nyílik a nézetek ütköztetésére, többféle álláspont megismerésére és a különböző tapasztalatok összevetésére. Azonban ez a módszer is csak akkor működhet, ha a résztvevők számára garantált a bizalmas közeg. Érdekes továbbá a külső szabályozás hatékonyságának kutatásához elemezni a már létező rendeletek, nemzetközi megállapodások eredményességét.

A komolyabb, nagy összegű károk fedezésére célszerű megvizsgálni a veszélyközösségek kibővítésének lehetőségét, valamint a kockázat esetleges szétosztását a biztosítótársaságok között.

A folyamatos tanulás, az innovatív hozzáállás és a legjobb gyakorlat megismerése minden vállalat számára hasznos támponttal szolgálja a kibertartalom jelentette kihívásokkal szemben, ezért ezeket a területeket tartom a legfontosabbnak a további kutatások szempontjából.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bailey, L. M. D. (2014): Mitigating Moral Hazard in Cyber-Risk Insurance. 3 J.L. & Cyber Warfare 1 (2014)
- Bandyopadhyay, T. – Mookerjee, V.S. – Rao, R. C. (2009): Why IT Managers Don't Go for Cyber-Insurance Products. Communications of the ACM, Vol. 52. No. 11. pp. 68–73.
<http://dx.doi.org/10.1145/1592761.1592780>
- Berliner, B. (1985): Large Risks and Limits of Insurability. The Geneva Papers on Risk and Insurance, Vol. 10. No. 37. pp. 313–329.
<http://dx.doi.org/10.1057/gpp.1985.22>
- Biener, C. – Eling, M. – Wirfs, J. H. (2015): Insurability of Cyber Risk: An Empirical Analysis. The Geneva Papers on Risk and Insurance Issues and Practice, Vol. 40. No. 1. pp. 131–158.
<http://dx.doi.org/10.1057/gpp.2014.19>
- Biztosítási Szemle (2019a): Kibertartalom: három tényezőn múlik egy szervezet biztonsága.
 Letöltés helye: http://www.biztositasiszemle.hu/cikk/hazaihirek/gazdasag/kibertartalom_harom_tenyezon_mulik_egy_szervezet_biztonsaga.8795.html
 Letöltés dátuma: 2019.02.07.
- Biztosítási Szemle (2019b): Az európai cégek több mint felét érte már veszélyes kibertartalom.
 Letöltés helye: http://www.biztositasiszemle.hu/cikk/hazaihirek/gazdasag/az_europai_cegek_tobb_mint_felet_erte_mar_veszelyes_kibertartalom.8879.html
 Letöltés dátuma: 2019.03.21.
- Cebula, J.J. – Young, L.R. (2010): A Taxonomy of Operational Cyber Security Risks, Technical Note CMU/ SEI-2010-TN-028. Software Engineering Institute. Carnegie Mellon University
- European Commission (2018): Cybersecurity Act.
 Letöltés helye: https://ec.europa.eu/commission/news/cybersecurity-act-2018-dec-11_en
 Letöltés dátuma: 2019.02.24.
- Eling M. – Schnell W. (2016): Ten Key Questions on Cyber Risk and Cyber Risk Insurance. The Geneva Papers, Zürich
- Gordon, L. A. – Loeb, M. P. – Sohail, T. (2003): A framework for using insurance for cyber-risk management. Communications of the ACM, Vol. 46. No. 3. pp. 81–85.
<https://doi.org/10.1145/636772.636774>
- Gulyás Attila (2017): Egy hatékony kibertartalom piaci működésének támogatása. Biztosítás és Kockázat, 4. évf. 3. sz. pp. 76–93.
<https://doi.org/10.18530/bk.2017.3.76>
- Gyulavári Tamás – Mitev Ariel Zoltán – Neulinger Ágnes – Neumann-Bódi Edit – Simon Judit – Szűcs Krisztián (2014): A marketing-kutatás alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest
<http://dx.doi.org/10.1556/9789630598880>
- Kesan, J.P. – Majuca, R. P. – Yurick, W. J. (2014): Cyberinsurance as a market-based solution to the problem of cybersecurity: a case study. University of Illinois at Urbana-Champaign, Illinois
- Malhotra, N. K. (2001). Marketingkutatás. Műszaki könyvkiadó, Budapest
<http://dx.doi.org/10.1556/9789630598675>
- Marsh & McLennan Agency (2018): Managing Cybersecurity: The Cyber Risk Perception Survey.
 Letöltés helye: <https://www.marshmma.com/blog/2018-cyber-and-data-security-risk-survey-report>
 Letöltés dátuma: 2019.04.28.
- Ötvös Gergő (2016): Kibertartalom Trendek. Biztosítás és Kockázat, 3. évf. 1. sz. pp. 58–69.
<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2016.1.58>
- Pandurics Anett – Markó Olga (2015): A felelősségbiztosítások szerepe, jelene és jövője Magyarországon. Biztosítás és Kockázat, 2. évf. 3. sz. pp. 78–93.
<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2015.3.78>
- Risk.net (2019): Operational risk.
 Letöltés helye: <https://www.risk.net/definition/operational-risk>
 Letöltés dátuma: 2019.04.21.
- Shackelford, S. J. (2012): Should your firm invest in cyber risk insurance? Business Horizons No. 55. pp. 349–356.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.bushor.2012.02.004>
- Statista (2015): Does your organization purchase cyber liability insurance?
 Letöltés helye: <https://www.statista.com/statistics/424905/ownership-of-cyber-liability-insurance-europe/>
 Letöltés dátuma: 2018.05.10.
- Statista (2016): Leading risks to business in the United States in 2016.
 Letöltés helye: <https://www.statista.com/statistics/422203/leading-business-risks-usa/>
 Letöltés dátuma: 2018.05.06.

NYUGDÍJAT ÉRINTŐ JAVASLATOK A MAGYAR NEMZETI BANK VERSENYKÉPESSÉGI PROGRAMJÁBAN

Szalai Péter (PEND Consulting Kft., ügyvezető), p.szalai@pend.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

A Versenyképességi Program célja Magyarország versenyképességének növelése, ugyanakkor a nyugdíjat érintő javaslatai megfelelő alapot nyújtanak egy önálló nyugdíjkonceptió kimunkálásához is. A versenyképesség azonban csak az egyik szükséges, de nem elégséges eleme a nyugdíjrendszer megfelelőségi kritériumainak, így a Program alapján javasolt egy önálló nyugdíjkonceptió megalkotása, ezzel a nyugdíjrendszer azon hiányosságai, amelyekre a Program is reflektál, hatékonyabban oldhatók fel. Kiemelendő az alanyi (munkavállalói) jogú nyugdíjalaptagság, amely kifejezetten áttörési jellegű, mert egyszerre támogatja a nyugdíjtöke-megtakarítók számának bővülését és a munkáltatók szerepének erősítésével a nyugdíjcélú források bővülését. Ugyanakkor a gyermekvállalás nyugdíjrendszer általi ösztönzésére felhozott érvek inkább méltányossági jellegűek, a gyermekvállalást motiváló erejük nem meggyőző. Az egészségügyi szolgáltatásokat érintő javaslatok átfogó egészségügyi stratégiába illesztés nélkül pedig várhatóan nem okoznak érdemi változást.

Az integrált kiegészítő nyugdíj-, illetve egészségügy-finanszírozó rendszer létrehozását célzó javaslatok közül különösen perspektivikus a munkáltatók bevonása. A konstrukcióra, az azt működtető intézményi háttérre vonatkozó részjavaslatok azonban átgondolást igényelnek, a friss megtakarításokat illetően a többcélú felhasználás lehetőségével éppen a nyugdíjtökének felhalmozására vonatkozóan rejtenek kockázatokat. Fontos továbbá az intézményrendszer korszerűsítése is, éppen az ügyfelek és megtakarításaik biztonsága érdekében – ebben látunk még előrelépési lehetőséget.

SUMMARY

The proposals of the Competitiveness Program provide a good basis for developing an independent pension concept, detailing its competitiveness components. However, competitiveness is just only one necessary but not sufficient criteria to an appropriate pension system, it is proposed to establish a new pension concept based on the Program, with the pension system's shortcomings, which also reflects on the program, effectively resolved. Special attention should be paid to the substantive membership in the pension fund, because it simultaneously supports the expansion of the number of pension capital savers and the growth of pension funds by strengthening the role of employers.

The arguments to support the childbirth by the pension system are more of a fairness their motivating power is not convincing. The proposals for health services are not expected to bring a substantial change without being integrated into a comprehensive health strategy.

Among the proposals for the creation of an integrated complementary private pension and health financing system the most positive new element is the involvement of employers. However, the sub-proposals for the design of the financial construction and for the institutional background need rethinking, regarding the fresh savings with the multi-purpose use they risks the accumulation of pension savings. It is also important to modernize the pension saving institutional system to increase the security of the clients and their savings – there is free room for improvement.

Kulcsszavak: fenntartható nyugdíjrendszer, kiegészítő nyugdíjrendszer, nyugdíjtöke-dekumuláció

Keywords: sustainable pension system, complementary pension system, pension funds decumulation

JEL: G28, H55

DOI: 10.18530/BK.2019.3.74

<http://dx.doi.org/10.18530/BK.2019.3.74>

Bevezetés

A jelen cikk létrejöttét az MNB versenyképességi programjának megszületése (MNB 2019) és az ennek kapcsán kialakult cikkek (például Simonovits 2019) inspirálták. A jelen írás ennek kapcsán az alábbi logikát követi:

- ismertetjük a Versenyképességi Program fontosabb elemeit, kiemelve a nyugdíjrendszert érintő megállapításokat,
- átfogó értékelést adunk a javaslatok lényegi elemeiről,
- a nyugdíjat/nyugdíjasokat, nyugdíjrendszert érintő javaslatokból olyan javaslatcsomagokat képezünk, amelyek egy – a versenyképességi program szellemiségét tükröző – meglátásunk szerint szükséges és megalkotandó nyugdíjkonceptió elemeit alkotják, illetve értékeljük is ezeket a javaslatcsomagokat, egyes elemek vonatkozásában nemzetközi példák figyelembevételével.

A Versenyképességi Programról

A Versenyképességi Programhoz vezető út

A Versenyképességi Program (MNB 2019) – továbbiakban Program – célja az MNB szerint a magyar gazdaság sikeres felzárkózásának támogatása az ország erőforrásaiban rejlő növekedési potenciál teljes és fenntartható kiaknázásával. A Program létrejöttét az alábbi lépések előzték meg:

A 2015. évi, a kormány általi, Magyarország fenntartható felzárkózását, versenyképességének javítását célzó felkérést követően jelentette meg az MNB a Versenyképesség és növekedés című könyvet (Palotai – Virág, 2016). A könyv célja a hazai versenyképességi folyamatok elemzése és a továbblépési lehetőségek feltárása volt. A jegybank a könyvben lefektetett elvek és javaslatok mentén alkotta meg 2017-ben Versenyképességi jelentését (MNB 2017), majd 2018-ban a „180 lépés a magyar gazdaság fenntartható felzárkozásáért” című műhelymunkáját (MNB 2018). A „Versenyképességi program 330 pontban” (MNB 2019) e munka szerves folytatása.

A fentiek közül a Versenyképesség és növekedés című könyv jelöli meg azokat az országokat, amelyeket a versenyképesség alakulása szempontjából sikeresnek tart – ezek a következők: Dél-Korea, Írország, Finnország, illetve a szomszédos Ausztria. Bár a Program leszögezi, hogy a „sikeres felzárkózás irányába nincsen királyi út”,¹ a sikeres felzárkózáshoz minden országnak magának kell elvégeznie a saját, testre szabott feladatait, a jobb megértés érdekében a jelen cikkben is többnyire ezeket az országokat – leginkább Írországot és Ausztriát, illetve az Agenda 2010-zel szintén sikeres „visszazárkózást” megvalósító Németországot – vesszük alapul a nemzetközi példákat illetően.

Fontos továbbá, hogy a versenyképesség növeléséhez az egyéni utak szükségességének rögzítése mellett a Program tartalmilag továbbra is azt az öt területet azonosítja szükséges sikerkritériumként, amelyek már a Versenyképesség és növekedés (Palotai – Virág, 2016) című könyv összefoglalásában is – nemzetközi tapasztalatokra alapozva – megjelentek; ezek az alábbiak:

1. a gazdaságpolitika részéről a hosszú távú stabilitás biztosítása (költségvetési, monetáris politikai és felügyeleti oldalról egyaránt),
2. a humán tőkeállomány minősége és mennyisége,
3. a magas tőkefelhalmozás és annak szerkezeti összetétele,
4. a beruházások finanszírozásához szükséges források jellege (belső, inkább nem adósságtípusú források), a megfelelő forrásallokációhoz pedig hatékony pénzügyi rendszer rendelkezésre állása,
5. a gazdaság résztvevőinek magas innovációs és technológia-adaptációs képessége.

A Program kulcsterületei

A Program célja a magyar versenyképesség növelése, amin az MNB a hosszú távú fejlődést megalapozó tényezők összességének színvonalát érti. A nemzetgazdaság így akkor versenyképes, ha a rendelkezésre álló erőforrásait optimálisan hasznosítja a lehető legmagasabb szintű, de még fenntartható jólét elérésére. Az így értelmezett versenyképességet növelendő a Program 330 javaslatot tartalmaz, és 12 területre összpontosít, ezek az alábbiak:

1. **Új pénzügyi modell:** A Program érvelése szerint a fenntartható gazdasági növekedéshez elengedhetetlen a hatékony tőkeallokáció. Az új pénzügyi modell középpontjában a vállalatfinanszírozás erősítése és a pénzügyi intézmények hatékonyabb működése

áll – erre vonatkozóan a program a bankhitelek mellett az alternatív finanszírozási formák megerősítését és a pénzügyi intézményekben a digitális megoldások elterjesztését mint az olcsóbb és magasabb szintű szolgáltatások elérhetőségét tekinti kiemelt eszközöknek.

2. **Háztartási megtakarítások aktivizálása:** A Program megállapítja, hogy az ország külső sérülékenysége jelentősen csökkent az elmúlt években, főleg annak köszönhetően, hogy külső (deviza) források helyett hazai (forint) forrásokra tudott támaszkodni. A további szükséges forrásokat a magas megtakarítási ráta biztosíthatja. A célok így az állampapírok iránti háztartási kereslet további növelésében és a hazai befektetők hangsúlyosabb tőkepiaci megjelenésében kerültek megjelölésre, amit az állampapír termékstruktúra átalakítása, a pénzügyi ösztönzők növelése vagy a technológiai újítások és kényelmi funkciók alkalmazása, a tőzsdei osztalék adómentessége, a munkavállalói részvényprogram ösztönzése, illetve a hazai intézményi befektetők megerősítése támogathat.
3. **Kkv-szektor:** Az MNB által javasolt kkv-stratégia középpontjában a termelékenység növelése áll, amely a beruházások és a mérethatékonyság növelésén, valamint az innovációs kapacitások erősítésén keresztül érhető el, és alapját adhatja a bérek növelésének.
4. **Külgazdaság és gazdaság szerkezet:** A Program kijelentése szerint Magyarország nagyon aktív külkereskedelmi tevékenységet folytat, azonban az exportban mérsékelte a hazai hozzáadott érték aránya, illetve az exportáló kkv-k száma is növelendő. A megfogalmazott cél az exportáló kkv-k számának a jelenlegi 32 ezerről további 10 ezerrel való növelése, és az export hazai hozzáadottérték-tartalmának a jelenlegi 50 százalékos körüli szintről való jelentős elmozdulása.
5. **Munkaerőpiac:** Az MNB véleménye szerint a hazai munkaerőpiac esetében kiemelten fontos a rejtett tartalékok hatékonyabb kihasználása és felszabadítása, a bérek fenntartható emelése a személyi jövedelemadó csökkentésével együtt, valamint a felnőttképzési és a továbbképzési rendszer erősítése.
6. **Területi felzárkózás:** Hazánkban jelentős területi különbségek azonosíthatók a gazdasági fejlettséget és aktivitást tekintve. A Program a területi egyenlőtlenségek csökkentése érdekében azt a célt fogalmazta meg, hogy a megyei munkanélküliségi ráta mindenütt csökkenjen 6 százalékos alá.
7. **Családbarát program:** A hazai demográfiai alapfolyamatokat – az európai országokhoz hasonlóan – a népesség létszámának folyamatos csökkenése és öregedése jellemzi. A Programnak a demográfiai fordulat megvalósulását célzó javaslatai kiterjednek a családtámogatási rendszer egyes elemeire, a családi adórendszerre, a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézményrendszerre, a nők munkaerőpiaci részvételét növelő intézkedésekre, valamint az otthonteremtésre és a nyugdíjrendszerre is.
8. **Egészségügy:** A magyar lakosság egészségi állapota – hasonlóan a régiós országokéhoz – elmarad a nyugat-európai szinttől, ami jelentős hatékonysági, terme-

lékenységi és növekedési tartalékot jelent a gazdaság számára. A Program szerint a prevenció, a szűrővizsgálatok szerepét növelni kell, és ezzel is összefüggésben a háziorvosi rendszert is meg kell erősíteni. További cél a magán finanszírozáson belül az intézményesített csatornákon (egészségpénztárak, egészségbiztosítások) keresztül történő finanszírozás növelése.

9. **Oktatás:** A Program szerint az oktatási rendszernek a jövőben a lexikális alaptudás biztosítása mellett a megfelelő alapkészségek (kiemelten az informatikai ismeretek és idegen nyelvek) és a pénzügyi műveltség fokozott elsajátítására kell koncentrálnia, illetve a folyamatos tanulás igényével és képességével kellene felruházni a diákokat. További cél, hogy az oktatási rendszer a jelenleginél hatékonyabb módon csökkentse a diákok társadalmi és gazdasági háttéréből adódó különbségeit, valamint mérsékelje a végzettség nélküli iskolaelhagyás régiós összehasonlításban magas szintjét. A versenyképesség növeléséhez vezető utat a felsőfokú, azon belül is főleg a reál területeken végzett diplomások arányának növelése, a hazai felsőoktatási intézmények nemzetközi megítélésének erősítése, a ráfordítások növelése és a lemorzsolódás csökkentése jelentik.
10. **Kutatás-fejlesztés és innováció:** A kutatás-fejlesztés és innováció erősítése elősegítheti a mennyiségvezérelt magyar gazdaság átállását a tudás- és technológiaalapú modellre. A K+F kiadások 2017-ben Magyarországon a GDP 1,35 százalékát tették ki, ami 0,7 százalékponttal elmarad az uniós átlagtól és 1,8 százalékponttal az osztrák értéktől. A Program szerint az innovációs kapacitások növelése érdekében a GDP-arányos K+F kiadásokat 2 százalék fölé kellene növelni 2030-ig, emellett az innovációt a vállalkozások, valamint az állami finanszírozású kutatóhelyek közös projektjei segíthetik.
11. **Állami hatékonyság:** Az állam hatékony működése számos csatornán keresztül befolyásolja a gazdaság egészének versenyképességét. A rejtett gazdaság mértékének csökkentésével párhuzamosan mérséklődik a piaci torzulás, és nő az adóbeszedés hatékonysága, változatlan adókulcsok mellett nagyobb adóbevételt generálva a költségvetésnek. A Program szerint az eredményes működést érdemben a kisebb bürokrácia és a digitalizáció térnyerése támogathatja. Az adóelkerülés mértékének további csökkenését erősítheti a pénzügyi tranzakciós illeték kivezetése a lakosság körében, az online pénztárgépek szélesebb körű kiterjesztése és az elektronikus fizetési módok támogatásának folytatása.
12. **Modern infrastruktúra és hatékony energiafelhasználás:** A hagyományos infrastruktúra modernizálása és a modern infrastruktúra fejlesztése egyaránt fontos versenyképességi tényező, ami mellett a magyar gazdaság energiafelhasználásának csökkentése és a zöld gazdaság erősítése is hozzájárulhat a sikeres felzárkózáshoz. A Program erre vonatkozó javaslatai: a vasúti hálózatfejlesztés terén az elektromos vasútvonalak arányának növelése, a közúti közlekedést illetően a gyorsforgalmi utak bővítése, valamint az önvezető autózásra alkalmassá tétele, a távközlési infra-

struktúra esetében az új generációs telekommunikációs hálózatok elterjesztése és az információbiztonság növelése. Az energiafelhasználás területén a cél az importarány 58 százalékról 50 százalék alá csökkentése, ehhez elengedhetetlen a környezetkímélő belföldi energiaforrások termelési és felhasználási arányának növelése, ami ahhoz is hozzájárulhat, hogy a megújuló energiaforrások aránya a teljes energiafelhasználásban 13 százalékról 2030-ig 30 százalékra emelkedjen.

A Program nyugdíjakat és nyugdíjrendszert érintő javaslatai

Látható, hogy a nyugdíjrendszerre vonatkozóan elsősorban a Családbarát program fejezet hordoz érdemi információkat, érintőleges kapcsolódásai pedig az Új pénzügyi rendszer, Lakossági megtakarítások aktivizálása, illetve Munkaerőpiac című fejezetnek is lehetnek.

Nem tekinthető érdektelennek az Egészséges társadalom című fejezet sem. Az életpálya során jelentkező egészségügyi kiadások zömében az inaktív korra koncentrálódnak (Koczor – Keul, 2017, 25. o.). Az MNB egy korábbi elemzése alapján pedig kijelenthető, hogy a korcsoportos egy főre jutó természetbeni egészségügyi kiadások 50 éves kor körül lépik át a teljes népesség átlagértékét (addig mindig alatta maradnak), 65 év felett pedig annak kétszeresét is (MNB 2013, 35. o.). Erre a korról emelkedő kiadási tételre tehát a nyugdíjrendszernek legalábbis illik tekintettel lennie. A tekintetbe vételt a nyugdíjak megfelelősége indokolja, amelyre az Európai Bizottság Zöld Könyve (Európai Bizottság 2010) a fenntarthatóság mellett a másik meghatározó kritériumként tekint. A megfelelőség fontosságát az ezzel foglalkozó EP-állásfoglalás is megerősíti; a kérdés tagállami hatáskörbe utalása mellett kifejezi abbéli véleményét, miszerint a tagállamoknak úgy kell meghatározniuk a megfelelőséget, mint az idős emberek tisztességes megélhetéséhez szükséges feltételeit (Európai Parlament 2011).

A korcsoportos egy főre jutó természetbeni egészségügyi kiadások 50 éves kor körül lépik át a teljes népesség átlagértékét.

Érdemes ezek után áttekinteni mindazon javaslatokat, amelyek az időskort, a nyugdíjat, az inaktív korra való felkészülést, illetve a nyugdíjrendszert valamilyen szempontból érintik. A javaslatok sorszámozása megegyezik a Programéval, az első karakter azonosítja a fentiek szerinti fejezetszámot.

Az egyes javaslatok:

- (1/18) *Bankszámla konstrukciók kidolgozása és terjesztése nyugdíjasok, szociálisan hátrányos helyzetben lévők bankkapcsolatainak növelésére*

Egy ilyen számlacsomag nyújtása minden bank számára kötelező volna.

- (1/53) *Teljes költségmutató (TKM) rendszer továbbfejlesztése és kiterjesztése a pénztári szektorra*

- (1/56) *Garanciarendszer fejlesztése a biztosítási és a pénztári szektorban*

A garancia a pénztárak engedélyének visszavonása, felszámolása és a harmadik személy

(vagyonkezelő, letétkezelő, a pénztár látra szóló és lekötött betétjét kezelő hitelintézet) engedélyének visszavonása, csődje, felszámolása esetén lépne életbe, valamennyi érintettre kiterjedően, egységesen 30 millió forintig. A pénztári garanciaalaprak nem keletkezne kártalanítási kötelezettsége a normál pénz- és tőkepiaci folyamatok miatt elszenvedett befektetési veszteség esetén.

- (2/8) *Jóléti alapok létrehozása a nyugdíj- és egészségmegtakarítások fúziójával*

A Program ún. jóléti alapok létrehozására tesz javaslatot, amelyek a jelenlegi önkéntes nyugdíj-, egészség- és önszegélyező pénztári szereplőket tömörítene. A jóléti alapokba minden egyes munkavállaló és munkáltató a bruttó bér egy bizonyos százalékát fizetné be a munkavállaló saját dedikált jóléti számlájára. A számlára érkező pénzeket az egyén saját döntése szerinti arányban allokálná tovább a két alszámla (nyugdíj-, illetve egészségzseb) között. Az állam a két szereplő befizetése mellé további adókedvezményeket biztosítva (munkavállalói befizetések után szja-visszaigénylés, munkáltatói befizetés adóalapból történő leírása) tehetné a rendszert még vonzóbbá az egyes szereplők számára.

A Program ezt a javaslatot vállaltan a lengyel analógia alapján fogalmazta meg, a nyugdíj-megtakarítások növelésének szándékával. A szándék mögött a Program alapján így elsődlegesen a hazai tőkepiac számára – elsősorban a nyugdíjzsebbe beáramló friss tőke révén – biztosítandó folytonos kereslet biztosításának célja áll, ezzel tehát a hosszú távú lakossági megtakarítások közvetlenül tudnák finanszírozni a gazdaság (tőkepiac) növekedését.

- (2/9) *NYESZ számlán is osztalékadó-mentesség*

A javaslat a banki kezelésű hosszú távú megtakarításra hivatott számlák egységes kezelését célozza azzal, hogy a NYESZ-számlákra is kiterjeszteni a TBSZ-számláknál már ma is alkalmazott osztalékadó-mentességet.

- (5/3) *A nyugdíjkorhatár alatt, nyugdíj mellett munkát vállalók esetében növekedjen a munkajövedelem összegének engedélyezett felső határa.*

A Program érvelése szerint a felső határ emelése hozzájárulna a nyugdíjas korhoz közel állók munkaerőpiaci aktivitásának emelkedéséhez és a gazdaság felfröszéséhez is. A javaslatot az indokolja, hogy az öregségi nyugdíjkorhatárt még be nem töltött nőknek a 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjában, korhatár előtti ellátásban vagy szolgálati járandóságban részesülő ellátottak munkavállalása esetében ma a mindenkori minimálbér 18-szorosának (2.682.000 Ft/év) megfelelő munkajövedelem felett szüneteltetni kell a nyugdíj folyósítását. A felső határ emelése így a többletkereset növelésével legalisan emelhetné a munkaerőpiaci aktivitást.

- (5/9) *Nyugdíjazási korhoz közel állók alkalmazásának ösztönzése az önkéntes nyugdíj-pénztári munkáltatói befizetések adómentessé tételével*

A javaslat hátterét az a helyzet adja, miszerint 2019-ben egyrészt az 55 év feletti kikerülnek a MAT (Munkavédelmi Akcióterv) célcsoportjai közül, másrészt pedig a nyugdíjasok foglalkoztatása csaknem teljesen adó- és járulégmentessé válik. A javasolt intézkedés a Program szerint javíthatja az 55 évnél idősebbek munkaerőpiaci aktivitását, és egyben az öngondoskodást is támogathatja.

- (7/40) *Az induló nyugdíj összegének megállapításakor a felnevelt gyermekek számának figyelembevétele*

A javaslat szerint a felnevelt gyermekek száma alapján kapnának a szülők egy bizonyos mértékű, a Magyarországon dolgozó gyerekek bruttó keresetét figyelembe vevő nyugdíj-kiegészítést. A nyugdíj-kiegészítés lehetne fix összegű, a nyugdíj százalékában megállapított mértékű vagy a gyermek keresetének százalékában meghatározott összegű.

A javaslat – a gyermekvállalásnak a nyugdíjrendszeren keresztül történő elismerése – alapvetően két célt szolgál, egyrészt a méltányosságot (azaz a gyermeknevelés többletköltségének ellensúlyozását), másrészt a gyermekvállalás ösztönzését. A Program a méltányossági érveket széles körűen taglalja.

- (7/41) *A családi adókedvezmény figyelembevétele a nyugdíj megállapítása során*

A jelenlegi nyugdíjszámítás a nettó bér kiszámításából indul, ami a jelenlegi algoritmus szerint nem veszi figyelembe a családi adókedvezményt, mint nettó bérnövelő elemet. A javaslat ennek az algoritmusnak a korrekcióját célozza, amelynek eredményeként magasabb nettó kereset kerülne megállapításra a gyermeket nevelő, családi adókedvezményt igénybe vevő szülők számára az induló nyugdíj összegének meghatározásakor.

- (7/42) *Alanyi jogú tagság kiegészítő nyugdíjalapokban*

A javaslat kiindulópontját a demográfiai kihívás növekedése jelenti, ami a gyerekvállalás ösztönzése mellett a nyugdíjat kiegészítő tartalékok növelésével kezelhető. A javaslat indoklása szerint az angol, amerikai, olasz vagy lengyel példából ismert alanyi jogú belépésen – opcionális kilépésen – alapuló (Opt out) rendszer lényegesen nagyobb lefedettséget képes létrehozni, mint bármilyen önkéntes belépésen (Opt in) nyugvó rendszer. A munkavállalók tehát alanyi jogú tagság mellett kellene, hogy döntsenek a befizetésről és annak mértékéről. A Program e fejezet szerint a kiegészítő nyugdíjalapok adminisztrációja leghatékonyabban a munkáltatókon keresztül valósulhat meg.

- (7/43) *Munkáltatói hozzájárulások támogatása a kiegészítő nyugdíjalapokhoz*

A javaslat szerint a munkáltatók a munkavállalói befizetéseket hasonló összeggel adó- és járulégmentesen (vagy kedvezményes adózással) egészíthetnék ki opcionálisan vagy az ajánlott mértékig kötelezően. Ezen keresztül erősíthető volna a munkavállalói lojalitás, és a megtakarítási hajlandóság is növekedhetne.

- (7/44) *Állami támogatások hatásosságának növelése a kiegészítő nyugdíjalapokban*

A Program szerint a jelenlegi rendszerben ösztönzőként működő adókedvezmény a lakosság bizonyos rétegeit („katás” egyéni vállalkozók, alacsony adóval rendelkezők vagy más adókedvezményt igénybe vevők) nem szólítja meg. A csökkenő adókörnyezetben célszerűbb lehet egy normatív jellegű állami támogatás bevezetése a jelenleginél alacsonyabb limittel. Egy ilyen, a maihoz képest létszámarányosan nem drágább ösztönzés a mainál szélesebb kört tudna rendszeres megtakarításra bírni. További lehetőség a gyermekvállalás ösztönzése a megszületett gyermekek után fizetett egyszeri juttatással vagy a normatív támogatás növelésével a nyugdíjki-giegészítő számlára. A jelenleginél alacsonyabb limitek ellenére a normatív támogatás, amely akár bizonyos mértékben differenciáltan is megvalósítható, megfelelő eszköz lehet a befizetési hajlandóság növelésére. Az új támogatási rendszer nem érintené a nyugdíjbiztosításokat, ott a jelenlegi adójóváírás és limitek megtartásával lenne biztosítható a további megtakarítás lehetősége.

- (7/45) *Befektetési és költséghatékonyság, biztonság növelése*

A Program az önkéntes nyugdíjpénztárak számára a növekvő befizetések eredményeként a biztosítókéhoz hasonló, befizetés- és vagyonalapú költséglevonású rendszer bevezetését célozza, a jelenleginél alacsonyabb költségszint, a befizetésekre vonatkozó szabályok szigorítása, egyfajta szavatolótőkeként működő tartalékszint bevezetése, illetve a befizetések biztonságát szolgáló garanciarendszer felállítása mellett.

- (7/46) *Családbarát szolgáltatási paletta és a lakásvásárlás támogatása a jóléti alapokban*

A (2/8) javaslattal megvalósuló jóléti alapokba érkező befizetések különböző célokat szolgálnak, ennek érdekében a nyugdíj és egészség zseb egymástól elkülönül. A Program javaslata szerint „bizonyos élethelyzetekben, mint első lakás vásárlása, gyerek születés vagy rendkívüli családi események (családfenntartó munkanélkülisége, idős hozzátartozó ápolása) a zsebek átjárhatók lennének, amivel a jelenleg a rendszerből hiányzó fiatalok körében is ösztönözhetővé válna a nyugdíjcélú és egészségcélú megtakarítási hajlandóság.”

- (8/15) *Hosszú távú és otthonápolási kapacitások növelése az egészségügyi és szociális ellátórendszer közötti együttműködés erősítésével*

A Program érvelése szerint a lakosság folyamatos öregedése jelentette kihívások kezelése leghatékonyabb módon az egészségügyi és a szociális ellátórendszer működésének összehangolásával, együttműködésével kezelhető. Ennek módja a feleslegessé váló aktív kórházi kapacitások átalakítása hosszú távú ápolási célra, illetve a költséghatékony ellátást nyújtó otthoni ápolási és házi segítségnyújtási kapacitások növelése annak érdekében, hogy minél kevesebb idős embernek kelljen kórházba feküdni olyan problémákkal, amelyek ellátása megoldható lenne otthonában is.

- (8/24) *Szolgáltatásfinanszírozó kiegészítő magán-egészségbiztosítási rendszer feltételeinek megteremtése*

A Program az egészségpénztárak, a magánszolgáltatók és a biztosítók szinergikus háromoldalú együttműködését javasolja a társadalombiztosítási rendszert kiegészítő szolgáltatásfinanszírozó egészségbiztosítási rendszer jó működéséhez. Az egészségpénztár fő feladataként megszervezi a szolgáltatást, illetve a verseny eszközével biztosítja a legjobb biztosítói ajánlatokat, így kedvező árú csoportos kiegészítő egészségbiztosítási csomagokat tudna kínálni a tagok számára, amelyek olyan szolgáltatásokra is fedezetet nyújtanak, melyeket egyébként csak hosszú felhalmozásból tudnának finanszírozni. A biztosító számára a tagokból létrehozott veszélyközösség fedezné a nagyobb kiadásokat jelentő műtétek, illetve rettegett betegségek költségeit, „a kisebb károkra pedig a hagyományos módon tartalék kerülne megképzésre”. A Programban vázolt elvárások szerint az így létrehozott folyamat intézményesített formába tereli a háztartások közvetlen egészségügyi kiadásainak (out-of-pocket) egy részét, és ezen keresztül hozzájárul a gazdaság fehéritéséhez.

- (8/25) *Alanyi jogú egészségpénztári tagság és a be- és kifizetések célzott ösztönzése*

Az előző pontban bemutatott rendszer finanszírozása egy háromszereplős modell se-

gítségével építhető fel, amelyben egyaránt szerepet kap a munkavállaló, a munkáltató és az állam. A munkavállalók alanyi jogon lennének tagjai a kiegészítő pénztári rendszernek, a befizetésről és annak bérarányos mértékéről saját hatáskörben dönthetnek. A munkáltatók számára lehetőség lenne a munkavállalói befizetések hasonló összeggel való kiegészítésére, adó- és járulékmentesen (vagy kedvezményes adózással). Ez a javaslat a (2/8) javaslat egészségzsebének működését mutatja be.

- (8/27) *Adókedvezmény vállalati egészségügyi csomagokra*

A munkáltatók számára nyújtható lehetőség, hogy a biztosítók a vállalat igényének megfelelően egyedi egészségbiztosítási csomagokat dolgozhatnak ki, melyeket a munkáltató egy egészségpénztárba való befizetéssel vagy akár saját alapítású pénztáron keresztül is igénybe vehet. Az ilyen módon történő munkáltatói befizetés adó- és járulékmentes vagy kedvezményes adózású javadalmazási elem lehetne, illetve akár a normatív támogatással is ösztönözhető lenne.

- (8/28) *Magán-egészségbiztosítások számára adókedvezmény*

Opcionális elem, hogy a nyugdíjbiztosítások mintájára a magán-egészségbiztosítási szerződések esetén is igénybe vehetővé válna a jelenlegi rendszerben működő adójóváírás, mely bizonyos mértékű egyéni befizetés után biztosítana lehetőséget a befizetés bizonyos mértékének a személyi jövedelemadóból való visszaigénylésére, meghatározott limitek mellett.

A javaslatok átfogó értékelése

A továbbiakban néhány különösen fontos elemet kívánunk kiemelni, amelyek egyfelől áttörési jellegűek (minőségi változást okoznak), másfelől ahhoz szükségesek, hogy a javaslatok jó minőségben valósulhassanak meg (kritikusnak tekintett tényezők).

A tőkealapú kiegészítő nyugdíjhoz való hozzáférés

A 7/42 pontban javasolt alanyi jogú (munkáltatón keresztül bonyolított) részvétel a kiegészítő nyugdíjalapokban kétségkívül jelentősen megnövelheti a nyugdíjcélú előtakarékoskodók számát, felmenő rendszerben sokak számára hozzáférhetővé téve a tőkealapú kiegészítő nyugdíjhoz való hozzáférést. Ennek a jelentősége kiemelkedő, különösen egy Magyarországhoz hasonlóan döntően felosztó-kirovó nyugdíjrendszert alkalmazó és öregedő népességű országban. A javaslat elegáns az akaratszabadság szempontjából is, hiszen a kilépés lehetősége (opt-out) megengedett, ami növelheti az elfogadottságát. Az is nyilvánvaló azonban, hogy a javaslat sokak számára biztosít ugyan többletlehetőséget, egyes csoportok azonban kimaradhatnak belőle (például az önfoglalkoztatók, időszakos munkavállalók stb.). Az egyes társadalmi csoportok számára eltérő nyugdíjkonstrukciók nyújtása több európai országban is előfordul, érdemes a javaslatot a kimaradók számának minimalizálása érdekében továbbgondolni.

Munkáltatók és nyugdíjtőkék

A munkáltatók, vállalatok jóléti alapokon keresztüli bevonása a nyugdíjtőkék gyarapításába szintén üdvözlendő, áttörési jellegű javaslat. Nem azért, mert ezzel a lépéssel visszakerülne a helyére a magán-nyugdíjpénztári rendszer 2011-es átalakításával megbillent állam-munkáltató-egyen feladatmegosztás, hanem azért, mert ma a munkáltatók, vállalatok jelentik az egyetlen, a nyugdíjakat érintően még érdemben igénybe nem vett jövedelemtulajdonost – a nyugdíjra és nyugdíj-előtakarékosságra szánt összegeknek mindössze alig több mint 1 százaléka származott 2015-ben a közvetlenül a munkáltatóktól (Pandurics – Szalai, 2017). A nemzetközi példák is azt mutatják, hogy a nyugdíjtőkék GDP-hez viszonyított aránya általában ott magas, ahol a munkáltatók is közvetlenül járulnak hozzá a nyugdíj-előtakarékossághoz (OECD 2018) – a javaslat e tekintetben előremutató.

A nyugdíjtőkék GDP-hez viszonyított aránya általában ott magas, ahol a munkáltatók is közvetlenül járulnak hozzá a nyugdíj-előtakarékossághoz.

Bár a javaslat azon érvelése is alapvetően helytálló, miszerint a hatékonyság a munkáltatókon keresztül a legnagyobb, az is igaz azonban, hogy ennek a makrogazdasági hatékonyságnövelésnek a kisvállalkozások esetében gyakran adminisztratív tehernövekedés az ára, ez pedig éppen a versenyképesség érdekében kerülendő. Másfelől a továbbgondolás kaphat pozitív munkáltatói megerősítést is – a jelenlegi munkaerőhiányos magyar környezetben a munkáltatóknál is egyre nagyobb érték a lojalitás, aminek az érdekében várhatóan áldozni is hajlandók, ami megkönnyítheti a munkáltatói hozzájárulást. (Ennek előképe egyébként már megjelent a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatói törvényben alkalmazott feltételes jogszerzés intézményében.) A javaslat tehát üdvözlendő, és a hatásoptimalizálás érdekében továbbgondolandó.

Az intézményi háttér

A Program abból indul ki, hogy a jelenlegi – döntően pénztárakból és biztosítókból álló – intézményi struktúra alapvetően megfelel annak az állapotnak, amelyet a fentiek szerinti, nagyságrendileg nagyobb lakossági lefedettség, jóval több éves nyugdíjcélú megtakarítás és új alapokra helyezett munkáltatói együttműködés jellemez. A magunk részéről ezt távolról sem tekintjük evidenciának. A használni kívánt elemek közül a biztosítók intézményrendszere jelentős múltra tekint vissza, kiterjedt európai szabályozási mintákkal rendelkezik. A magyar pénztári rendszer ugyanakkor nem igazán igazolta a vele szemben támasztott elvárásokat, az elterjedtség is inkább a banki/biztosítói háttérű pénztáraknak köszönhető.

Érdemes figyelembe venni, hogy a magyar pénztárak olyan jogi képződmények, amelyek nélkülözik a valós, tőkével és ennek megfelelő felelősséggel rendelkező tulajdonost (szemben például

Ausztriával, ahol a „Pensionskasse” részvénytársasági formában működik, vagy Németországgal, ahol biztosítóegyesületként vagy részvénytársaságként működhetnek). A jogi forma sajátossága következtében a magyar pénztárak nem rendelkeznek olyan tulajdonosi tőkével sem, amellyel szemben például a Szolvencia II-höz mérhető szabályozási kritériumok lennének alkalmazhatók.

Az alapvető szabályozási problémát a pénztári szolgáltatás kettős működési környezete jelenti: a pénztárak eredetileg – német nyelvterületen a XIX század második felében – egy vállalat (ritkábban egy ágazat) speciális dolgozói igényeket lefedő funkcionális szervei voltak (innen a nevük eredete is – valamely vállalat valamilyen pénztára). További jellemző, hogy a pénztár számára a kapcsolódó szolgáltatásokat a vállalat egyéb, a vállalati értékláncban egyébként alacsony hozzáadott értékű részei biztosítják. Ilyen indíttatású pénztárak a mai Magyarországon is megtalálhatók, általában a vállalat (ágazat) dolgozói számára nyújtva nyugdíj- vagy egészségcélú, esetleg egyéb szolgáltatást. A mai magyar pénztáraknak egy másik jelentős része bank/biztosítói háttérű pénztár, ahol a pénztári termék egyike a bank/biztosító által forgalmazott pénzügyi termékeknek, az általa igénybe vett szolgáltatások a vállalat „core” tevékenységei, itt tehát klasszikus pénzügyi szolgáltatásról beszélünk.

Azzal, hogy a pénztárak sajátos magyar formája (illetve az ebből fakadó alacsony szintű tulajdonosi érdek és saját tőke nélküliség) a hagyományos pénztárakhoz igazodva került kialakításra, az a lehetőség sem áll fenn, hogy a professzionális pénzügyi szolgáltatóknál a nyugdíjtőkék gyűjtése során – a biztosítóknál és a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltónál egyébként létező – az ügyfelek biztonságát szolgáló és számon kérhető tőkekövetelmények kerüljenek meghatározásra. Belátható, hogy a fentebb leírtak szerint egyre szélesebb és több pénzt kezelő kiegészítő nyugdíjrendszer a XXI. században nem alapozhat egy olyan XIX. századi intézményrendszerre, amelyen a szabályozás már a kialakulási helyein is túllépett.

A fentiek kihatással vannak az intézmények iránti bizalomra (Holtzer, 2019) is – a korlátozott számon kérhetőség a nem mindig egyértelmű előélettel párosulva korlátozott bizalommal is jár. Ez tükröződött a magyar javaslatok egyik hivatkozási pontjaként szolgáló lengyel példánál is, ahol a miniszterelnök a törvényjavaslat benyújtásakor kifejezetten deklarálta a pozitív tulajdoni eltérést a korábbi magánnyugdíjpénztári rendszerhez képest. (idézi Holtzer, 2019, 22. o.).

Versenyképességi vagy/és nyugdíjkoncepció?

Általánosságban véve kijelenthető, hogy a Program célja Magyarország versenyképességének növelése, így nem várható el, hogy az egyes társadalmi alrendszerek vonatkozásában koherens koncepciókat tartalmazzon. Így a Program javaslatai, bár sok részletkérdést érintenek a versenyképesség, illetve a kívánatosnak vélt társadalomkép vagy a méltányosság szempontjából, az időskorúakat illetően nem helyettesítik – az eltérő nézőpont miatt nem is helyettesíthetik – az időskorúak ellátását fenntarthatóan, megfelelő minőségben és rendszerszerűen biztosító nyugdíjrendszer koncepcióját. Az önálló nyugdíjkoncepció megalkotását három szempontból is fontosnak tartjuk:

Egyrészt **egy kizárólagosan versenyképességi indíttatású átalakítás szükségszerűen több más fontos szempontot is háttérben hagy. A figyelembe veendő szempontokat illetően** irányadó lehet az OECD szempontrendszere is, amely a nyugdíjrendszereket az alábbiak szerint értékeli (OECD 2018, 8. o.):

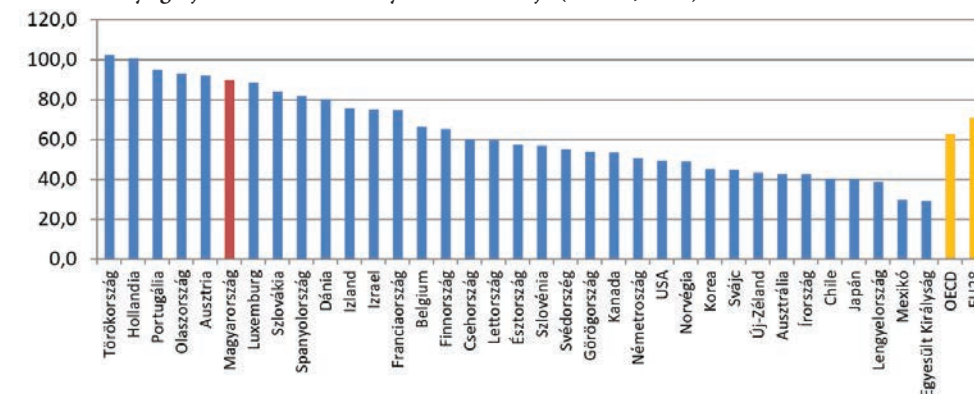
- a szegénység elkerülése,
- a fogyasztás támogatása,
- a pénzügyi fenntarthatóság,
- az újraelosztás mértéke,
- az intra- és intergenerációs szolidaritás (méltányosság),
- az egyéni keresethelyettesítés mértéke,
- a munkaerőpiaci részvétel és
- a lefedettség.

Az átgondoltságnak, tervezhetőségnek, több szempont figyelembevételének jelentőségét aláhúzza a **nyugdíjügy társadalmi érzékenysége** is.

Az önálló nyugdíjkonceptió megalkotását három szempontból is fontosnak tartjuk.

Másrészt a fenti szempontok közül kiemelendő a Program által is említett demográfiai kihívás következtében a pénzügyi fenntarthatóság. A demográfiai kihívás mértékét jól jelzi, hogy egy másik OECD-elemzés szerint 1975-től 2015-ig az időskori függőségi ráta – a 64 évnél idősebbek aránya a 20-64 évesekhez, azaz a munkaképes korúakhoz – másfélszeresére emelkedett (19,5%-27,9%), és 2050-ig újabb duplázódás várható (53,2%). A magyar értékek sem térnek el lényegesen az OECD átlagától (1975:21,3%, 2015:27,9%, 2050:52,4%) (OECD 2017, 123. o.). Nyilvánvaló, hogy azt az állapotot, amikor két aktív korú dolgozó jut egy időskorúra, a jelenlegi adózási és ellátási kondíciók szintjén a magyar költségvetés nem bírja el – különösen úgy, hogy a nyugdíjak nettó keresethelyettesítő rátája (a nettó nyugdíj aránya a nyugdíj előtti nettó keresethez) Magyarországon viszonylag magas, és ezt a nyugdíjat szinte kizárólag a felosztó-kirovó nyugdíjrendszert működtető állam fizeti. Az 1. ábra (OECD 2017, 107. o.) mutatja, hogy e tekintetben Magyarország az OECD országok között is meglehetősen előkelő helyet foglal el.

1. ábra: A nyugdíjak nettó keresethelyettesítési rátája (férfiak, 2017)

Forrás: (OECD 2017; pint: 107. o. 4.8. táblázat alapján)

A versenyképesség és a nyugdíjak összefüggésének tekintetében kiindulópont lehet a 2000-es évek elejének német gyakorlata is, ahol a Schröder-kormány alatt kidolgozott – a német versenyképesség növelését célzó – „Agenda 2010” program limitálta a munkáltatók és munkavállalók által együttesen fizetett nyugdíjcélú társadalombiztosítási járulékot (Tagesschau, 2013). Az intézkedésnek ára volt – a nyugdíjba menetel belépési kora nőtt, a nettó (állami nyugdíjra vonatkozó) keresethelyettesítő ráta pedig jelentősen, nyolc százalékponttal csökkent (DW 2003), a kevesebb bevétel egyben a nyugdíjkiadásoknak is plafont szabott –, másfelől viszont a program sikerét, a versenyképesség növekedését a német gazdaság 2008-as válságbeli állóképessége fényesen bizonyította. A program sikerének egyik kulcsa a munkaadókkal és a szakszervezetekkel együtt lefolytatott széles körű társadalmi egyeztetés volt (Tagesschau, 2013).

Az 1. ábra alapján látható, hogy az időskori függőségi ráta növekedésének kezelésére a nyugdíjkorhatár emelése mellett a nettó helyettesítési ráta OECD-átlaghoz közelítése, illetve a két eszköz kombinációja is alkalmas lehet. Az is belátható, hogy **a nyugdíjrendszer alapvető megfelelőségi feltétele a nyugdíjkorhatár emelése, illetve az időskori bevételeknek a kiadásokhoz igazíthatósága.** Ahhoz pedig, hogy a kívánt időskori életminőséghez szükséges havi jövedelem tervezhető legyen, tudni kellene, hogy mekkora összeggel kell kiegészíteni időskorban a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerből származó havi nyugdíjat. Erre az ismeretre alapozva építhetők sikeres kiegészítő nyugdíjstratégiák, egyéni és csoportos szinten is. Egy másik sikertényező a havi kiegészítő járadék alapjául szolgáló nyugdíjtőkék felhalmozása, ahol ki kell emelni a rendelkezésre álló idő jelentőségét. Minél kevesebb idő áll rendelkezésre, annál nehezebb a szükséges tőke összegyűjtése. Az állami nyugdíj lehetőségeit kiindulópontként tartalmazó önálló nyugdíjkonceptió kidolgozása emiatt is sürgős és szükséges.

A **harmadik szempont** speciálisan Magyarországra szabott: a nyugdíj alatt hagyományosan a felosztó-kirovó jellegű állami nyugdíjrendszerből folyósított havi ellátást értjük. Ha komolyan vesszük a Program javaslatával is egybecsengő kiegészítő tőkefedezeti nyugdíjrendszert, akkor **nemcsak az – egyébként valóban fejlesztendő – tőkeakkumulációra vonatkozóan szükségesek a javaslatok, hanem a dekumulációra**, azaz a nyugdíjtőkék időskori kiadásokat finanszírozó havi járadékká formálására vonatkozóan is. A dekumulációra vonatkozóan a Program nem tartalmaz utalásokat.

A későbbiekben így azt vizsgáljuk, hogy a javaslatok mögötti elképzelések (javaslatcsomagok) mennyiben lehetnek egy későbbi átfogó nyugdíjkonceptió hasznos vagy kevésbé hasznos elemei. Ennek kapcsán **fontos a megfelelő társadalmi konszenzus** – ezt a magánnyugdíjpénztári rendszer magyarországi kudarca mellett a német sikertörténet és egyes, az MNB által sikeresnek ítélt felzárkózást megvalósító országok példája is mutatja (Palotai – Virág, 2016, 233. o.).

Nyugdíjkonceptió javaslatcsomagok

A fentiek megmutatták, hogy a Program nyugdíjjavaslati inkább irányként értelmezendők. Az is ismert, hogy nagy és bonyolult rendszerek esetében – mint például a nyugdíjrendszer – fontos a komplex, több szempontot is figyelembe vevő gondolkodás, ezt azonban a Versenyképességi Program a jellege miatt nem is vállalhatja fel. Az alapos – minden nagyobb részrendszerre kiterjedő – végiggondolás ugyanakkor elengedhetetlen, éppen a nyugdíjügy társadalmi jelentősége miatt: **sokakat, jelentős mértékben, korrekciós lehetőségek nélkül érint.**

A Program ismert javaslati akár egy jövőbeli nyugdíjkonceptió elemeit is alkotják.

Az alábbiakban tehát a Program ismert javaslatait olyan csoportokba, javaslatcsomagokba foglaljuk, amelyek akár egy jövőbeli nyugdíjkonceptió elemeit is alkotják, illetve röviden értékeljük is ezeket.

Az első javaslatcsomag az első pillér (állami nyugdíjellátás és körülményei) módosítására, a második a **kiegészítő nyugdíj- és egészségfinanszírozás jelenlegi termékeire és intézményi működésére** vonatkozik.

A harmadik javaslatcsomagot az **integrált kiegészítő nyugdíj-, illetve egészségügy-finanszírozó rendszer létrehozásaként azonosítjuk**, a negyedik javaslatcsomagot pedig az **időskorúak védelmének egyéb eszközei** alkotják.

Az állami nyugdíjellátás és körülményeinek versenyképesebbé tétele

Ide az alábbi javaslatokat soroltuk:

- A nyugdíjkorhatár alatt, nyugdíj mellett munkát vállalók esetében növekedjen a munkajövedelem összegének engedélyezett felső határa (5/3).

- A családi adókedvezmény figyelembevétele a nyugdíj megállapítása során (7/41).
- Az induló nyugdíj összegének megállapításakor a felnevelt gyermekek számának figyelembevétele (7/40).

A fentiek közül az első kettő kisebb korrekciós javaslatnak tekinthető (a nyugdíj melletti munkajövedelem felső határának emelése, illetve a családi adókedvezmény nyugdíjképző elemként való figyelembevétele). Ezek kétségkívül indokoltak, részben a Nők40 csomag hatásainak, részben az aktív és a passzív időszak jövedelemkiegénylítésének (nyugdíjak és a keresetek helyettesítési rátája) fair javítását célozzák. A nyugdíj melletti munkajövedelem felső határának emelése emellett ténylegesen is oldhatja a munkaerőhiányt, így emelheti a versenyképességet.

Más a helyzet a **gyerekek számának az induló nyugdíjban való megjelenítésével**. A javaslat, miszerint a szülők a felnevelt gyermekek száma alapján kapnának egy bizonyos mértékű – a Magyarországon dolgozó gyerekek bruttó keresetét figyelembe vevő – nyugdíj-kiegészítést, bevallottan két célt szolgál, a méltányosságot és a gyermekvállalás (mint a versenyképesség hosszú távú társadalmi feltétele) támogatását.

Úgy véljük, hogy a **nyugdíj és a gyermekvállalás összekötése csak akkor éri el a célját (a gyerekvállalás támogatását), ha az idejekorán motiváló és nem utólagos jutalmazó jellegű**. A javaslat – bármennyire is törekszik a fair körülményekre – inkább a jutalmazó, és kevésbé a motiváló elemeket hangsúlyozza. A javaslat további problémája, hogy tovább fokozza a jelenlegi nyugdíjrendszer (az árstabilitás hiánya miatti valorizációs szorzók, illetve a közteherváltozások miatt a járuléktalanítás következtében szükségszerű) bonyolultságát, csökkentve a kiszámíthatóságot, így kontraproduktív a nyugdíjra való érdemi felkészülés (magánszemélyként az öngondoskodás, a versenyképességet illetően pedig a megtakarítási ráta emelése /tőkefelhalmozás) vonatkozásában.

A méltányossági érveket illetően úgy véljük, hogy ezeknek az adott fogalmi kerethez – a versenyképességhez – nem sok közük van, meglétük pedig leginkább az **átfogó, fenntarthatóságot is vizsgáló nyugdíjkonceptió** hiányára mutat rá, ennek **keretei között a méltányosságot javító elemek is tárgyalhatók lennének**.

A kiegészítő nyugdíj- és egészségfinanszírozás jelenlegi termékei és intézményi működése

Ide az alábbi javaslatokat soroltuk:

- A kiegészítő nyugdíjrendszer egyes elemeit érintő javaslatok:
 - A NYESZ-számlát illetően kamatadómentességet javasol a Program ((2/9),
 - Az önkéntes nyugdíjpénztárt illetően a nyugdíjazási korhoz közel állók alkalmazásának ösztönzése az önkéntes nyugdíjpénztári munkáltatói befizetések adómentessé tételével (5/9) szerepel a javaslatok között.
 - A nyugdíjbiztosításokra vonatkozóan nem jelenik meg javaslat.

- Az egészségügyi szektor egyes elemeit illetően
 - Adókedvezmények nyújtása a vállalati egészségügyi csomagokra, illetve az egyéni egészségbiztosításokra (8,27),(8/28).
- Az intézményeket illetően
 - Teljes költségmutató (TKM) rendszer továbbfejlesztése és kiterjesztése a pénztári szektorra (1/53),
 - Garanciarendszer fejlesztése a biztosítási és a pénztári szektorban (1/56).

Az itt szereplő javaslatok alapvetően alkalmasak arra, hogy pontosított formájukban egy átfogó nyugdíjkonceptió elemeiként mérlegelésre kerüljenek.

A kiegészítő nyugdíjtermékek vonatkozásában **egyet lehet érteni a NYESZ-számlák osztalékadó-mentessé tételével**, mert a jelenlegi szabályozás valóban versenyhátrányt jelent a TBSZ-számlákhoz képest, indokolatlanul korlátozva a Program által a versenyképesség egyik feltételeként megjelölt magas megtakarítási rátát/tőkefelhalmozást.

A **munkáltatói befizetések adómentessége** vonatkozásában a célt illetően – a nyugdíj előtt állók esetében a Munkahelyvédelmi Akcióterv szűkítésének (55 évnél idősebbek járulékkedvezményének megszűnése) ellensúlyozása – valóban támogatandó. **Az 55 évnél idősebbek munkaerőpiaci támogatása továbbra is szükséges** – a KSH gyorstájékoztatója az 55-64 éves célcsoportra közel harminc százalékponttal alacsonyabb foglalkoztatási rátát mér (55,8%), mint a 25-54 éves korosztályok átlaga (84,3%) (KSH 2019). Meglátásunk szerint ugyanakkor **indokolatlan, hogy a javaslat ugyanezt a kedvezményt nem javasolja az önkéntes nyugdíjpénztáraknál a tőkeellátottság vizsgálhatósága miatt biztonságosabb foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatókhoz történő munkáltatói befizetésekre kiterjeszteni.**

A vállalati egészségügyi csomagok, illetve az egyéni egészségbiztosítások esetében a javasolt adókedvezményekkel szintén egyet lehet érteni. Másfelől azonban úgy véljük, hogy ezek a javaslatok inkább parametrikus jellegűek, ráadásul **egy átfogó egészségügyi stratégia keretébe illesztés nélkül önmagukban nem okoznak áttörést.** Az eseti adókönyvet-módosítás esetében célszerű arra is figyelemmel lenni, hogy a vállalati egészségbiztosítások adókönyvet-e esetében célszerű arra is figyelemmel lenni, hogy a vállalati egészségbiztosítások adókönyvet-e az elmúlt években jelentős változásokon ment keresztül, az egyéni egészségbiztosítások pedig ugyan nem kapnak adókedvezményt, de – szemben a vagyon- és gépjármű-biztosításokkal – nem is kell utánuk biztosítási adót fizetni. Ugyancsak fontos, hogy ugyanazok a termékek többféleképpen csomagolhatók (önállóan, egészségpénztári szolgáltatási elemként, cafeteriaként stb.). Ezek a körülmények szintén az átgondolt egészségügyi stratégiai keret fontosságát emelik ki.

Az intézményi működést illetően két javaslat szerepel a Programban, a TKM² (Teljes Költség Mutató) továbbfejlesztése és bevezetése a pénztári szektorba, illetve az OBA mintájára egy garanciaalap létrehozása a biztosító felszámolása, illetve tevékenységi engedélyének visszavonása esetére (nem kgfb esetén). Opcióként ez utóbbihoz hasonló garancia biztosítása a pénztárak esetén is megfontolandó a pénztárak engedélyének visszavonása, felszámolása és a harmadik személy (vagyonkezelő, letétkezelő, a pénztár látra szóló és lekötött betétjét kezelő

hitelintézet) engedélyének visszavonása, csődje, felszámolása esetén valamennyi érintettre kiterjedően, egységesen 30 millió forintig.

A **TKM továbbfejlesztése, illetve a pénztári szektorba való bevezetése** kétségkívül sokat **segíthet az ügyfeleknek a tájékozódásban**, mint ahogy lassan igazodási ponttá válik az életbiztosítások esetében is.

A garanciákat illetően némileg más a helyzet. A tervezett garanciaalapok felszámolás esetén, illetve tevékenységi engedély megvonására biztosítanak forrást. E tekintetben fontos, hogy a biztosítási szektorban tervezett garanciaalap a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításon kívüli elemekre vonatkozna (a harmadik félnek okozott gépjárműkárok esetén ez már ma is működik), illetve a garanciaalapok védelme a rossz befektetésre nem terjed(ne) ki. Általában véve elmondható, hogy a magasabb védelmi szint üdvözlendő, fontos azonban a védelem „ára” is. A fenti kockázatok például az SII-es kockázati rendszerben működési kockázati következményeként azonosíthatók, így az sem volna ördögtől való elképzelés, ha a fenti kockázatok egyedileg, a tőkekövetelményeken keresztül kerülnének kezelésre, új intézmény kialakítása (és az ezzel járó működési költségek) nélkül.

Az integrált kiegészítő magánnyugdíj-, illetve magánegészségügy-finanszírozó rendszer létrehozása

A rendszer kulcselemét a (2/8) pontban említett jóléti alapok létrehozása alkotja. Az alapok létrehozása az állami szolgáltatásokat kiegészítő nyugdíj- és egészségbiztosítási rendszer finanszírozásának bővítését célozza, a következők szerint:

- a munkáltató (mint jövedelemtulajdonos) aktívabb bevonása a munkavállalók egészségi és nyugdíjkiadásainak fedezetét képező megtakarítások képzésébe (jóléti alapok létrehozása a jelenlegi pénztári megtakarítások bevonásával) (2/8), (7/43), (8/24),
- a fenti alapokban munkavállalói jogon alanyi keletkezésű tagság (7/42), (8/25)
- a munkáltatói és a munkavállalói hozzájárulásokat valamilyen megállapodás alapján képzeli el, amely szerint a munkavállalók számláira a megtakarítások érkeznek (7/42), (8/25),
- a megtakarításokat az állam adó vagy egyéb támogatással is bővítené (7/44), (8,25),
- szabadságot adna a munkavállalóknak a beérkező összegek allokálására az egyes alszámlák között (2/8),
- az alszámlák felhasználhatóságára vonatkozó elképzelések (7/46),
- a rendszer kereteire vonatkozó elképzelések (2/8), (7/45), (7/46), (8,24).

A javaslatcsomag célja – a munkáltatók mint az állam és a lakosság melletti harmadik jövedelemtulajdonos bevonása a nyugdíj- és egészségügyi rendszer magánszolgáltatóinak finanszírozásába – vitán felül **üdvözlendő**, ezzel az életképes államit kiegészítő nyugdíjrendszer eddig fájóan hiányzó eleme kerül pótlásra. Az is leszögezendő, hogy ennek a javaslatnak a hordereje jelentős, a versenyképesség támogatása mellett a lakosság jelentős része számára érdemi esélyt nyújthat a jólétben megélt időskorra.

Meglátásunk szerint ez a Program nyugdíjkonceptió-képző részének egyik leginkább előremutató eleme, amely azonban számos megvalósítási buktatót is tartalmaz.

A konstrukciók tartalma

A konstrukció pontos tartalmát egyelőre **jelentős bizonytalanságok** övezik. A (2/8) javaslat szerint „minden egyes munkavállaló és munkáltató a bruttó bér egy bizonyos százalékát fizetné be a munkavállaló saját dedikált jóléti számlájára, melynek lenne külön nyugdíj- és egészségsebe (az egyén saját döntése alapján határozhatná meg a két külön zsebbe érkező pénzösszeg mennyiségét). Az állam a két szereplő befizetése mellé további adókedvezményeket biztosítva (munkavállalói befizetések után sza visszaigénylése, munkáltatói befizetés adóalapból történő leírása) tehetné a rendszert még vonzóbbá az egyes szereplők számára”.

A befizetési oldalon **a potenciális hozzájárulókra** (munkavállaló, munkáltató, állam) **vonatkozó javaslatok** (7/42,7/43, 7/44) **inkább felvetéseknek** minősíthetők.

A Program egyes javaslattevői láthatóan ismerik az angolszász rendszereket (feltehetően az ír példa lapján), ahol valóban működik a munkavállalói választáson alapuló, a munkavállaló által a bér 0-1-2%-át nyugdíjcéllra megtakarító és ehhez ugyanannyi munkáltatói hozzájárulást biztosító rendszer, ez azonban tartalmilag nincs összhangban az alanyi tagsággal (ami 0%-os hozzájárulással értéktelen). Az is fontos, hogy az angolszász rendszerek általában nem átjárhatók, azaz nincs bennük egészség zseb, illetve általában nem tartalmaznak olyan elemeket, sem, amelyeket a (7/46) javaslat ajánl (első lakás vásárlása, gyerek születés, családfenntartó munkanélkülisége, idős hozzátartozó ápolása stb.).

Ahhoz, hogy valóban nyugdíjkonstrukcióról beszélhessünk, fontos volna tisztázni a konstrukció kapcsán a dekulációs feltételeket is.

Az angolszász rendszer mögött ugyanakkor az **intertemporális döntések** gazdaságtanának hasznosítása (Thaler 2015, 11. fejezet) húzódik meg, aminek az alap gondolata az, hogy a jelen idejű fogyasztás az adott pillanatban értékesebbnek tűnik. Fontos azonban annak a következménynek a felismerése is, hogy a **többcélú felhasználás kontraproduktív a késői felhasználású nyugdíjtökegyűjtés szempontjából** – részben ez a felismerés teszi sikeressé az angolszász alapú modelleket, és emiatt lehet alulteljesítő a magyar kiegészítő nyugdíjrendszer a többcélú felhasználás megengedése esetén.

Fontos annak felismerése is, hogy az **adókörnyezet** sokat számít. A vizsgált országok jelentős részében van adómentes (nullkulcsos) jövedelem, és a nyugdíj is adózik. Mivel a nyugdíjak kereset helyettesítési rátája 100 százalék alatt marad, a munkáltató által a munkavállaló aktív korában történő befizetésének nyugdíjas korban történő kézhezvétele általában alacsonyabb adókulcsot (adómentességet) is jelent. Ezek a körülmények Magyarországon nem állnak fenn.

Ahhoz, hogy valóban nyugdíjkonstrukcióról beszélhessünk, fontos volna tisztázni a konstrukció kapcsán a dekulációs feltételeket is. A jelenleg nyugdíjtermékek hívott piaci

pénzügyi konstrukciók e tekintetben túlzottan megengedők, ami – részben a már említett döntési intertemporalitás miatt – a felhalmozási időszak végén az esetek túlnyomó részében az egyösszegű pénzfelvételt jelenti. Figyelembe véve, hogy átlagosan 17 évet töltünk el nyugdíjas-ként, ennek általában első harmadát egészségesen (Bankmonitor 2018), beláthatóan minimális esélye van annak, hogy a nyugdíjba vonuláskor egy összegben felvett nyugdíjcéllú megtakarítás fedezze például a 13. nyugdíjévben felmerülő egészségügyi költségeinket. E tekintetben **fontos volna** néhány hüvelykujjszabály rögzítése, például **a felhalmozott nyugdíj-megtakarítás egy részének kötelező járadékosítása**.

A fentiek miatt tehát javasolt a konstrukció tartalmának átgondolása.

Az intézményi háttérről

Az intézményi formát illetően a pénztárakról feljebb már esett szó. Az egyéb kiegészítő nyugdíjtermékeket illetően a Program a termékek és kedvezményeik megtartásával számol (7/44 javaslat). A magunk részéről úgy véljük, hogy az intézményi kérdés még nincs a súlyának megfelelően végiggondolva, erre utal az is, hogy a további potenciális intézmények (például a szintén létező foglalkoztatói nyugdíj szolgáltató) nem kerülnek megemlítésre. A végiggondolás jelenlegi hiányára utal az is, hogy a Program I. fejezetében (Új pénzügyi modell) még csak utalás sincs arra a pénzügyi intézményi formára – illetve annak megerősítésére –, amelybe a II. fejezet (Lakossági állampapír-finanszírozás erősítése) az említett lengyelországi minta évi 1.500 Mrd Ft-nyi friss nyugdíjpénzének magyar megfelelőjét csatornázná át (2/8 javaslat). A végiggondolásra pedig már csak amiatt is szükség volna, mert a kiemelt javaslatok (ld. feljebb) ténylegesen is magukban hordozzák a nyugdíjrendszer megújításának lehetőségét.

Az időskorúak védelmének egyéb eszközei

Ide az alábbi javaslatokat soroltuk:

- Bankszámla konstrukciók kidolgozása és terjesztése nyugdíjasok, szociálisan hátrányos helyzetben lévő bankkapcsolatainak növelésére (1/18)
- Hosszú távú és otthonápolási kapacitások növelése az egészségügyi és szociális ellátórendszer közötti együttműködés erősítésével (8/15)

Az első javaslat kétségtől hasznos, már ma is több bank rendelkezik nyugdíjasoknak szánt bankszámlával, így feltehetően a megvalósítás sem ütközik különösebb ellenállásba.

A második javaslatot illetően első látásra alapvetően egyetértő kijelentés tehető: **az ápolási kapacitások biztosítása fontos**, jelenleg szűkös helyzetről beszélhetünk, ami részben hosszú várakozási időben, részben magas árakban (belépési, illetve havi díjakban) érhető tetten (Balla – Czeglédi, 2017). **A kételyek inkább a javaslat elégséges voltával kapcsolatban merülnek fel, a fő problémákat jellemzően a korral járó speciális helyzetre (demencia) való intézményi felkészületlenség, az ellátó – egészségügyi végzettségű – személyzet hiánya (országos orvoshiány,**

nővérhiány lecsapódása), illetve a már bentlakók esetében a pénzügyi helyzet elégtelensége jelentik (Sütő, 2014). Ez utóbbi is nyomtatékosítja az időskori kiadások tervezhetőségét is támogató, az arra való felkészülést sokak számára elősegítő **önálló nyugdíjkonceptió** kidolgozásának szükségességét.

HIVATKOZÁSOK

¹Program 4. o.

²Azt mutatja meg, hogy a terméken mekkora hozam szükséges a tőkevesztés elkerüléséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balla István – Czeglédi Fanni (2017): Milliőként megváltott öregkor – mennyit kell várni az idősothtonokra? letölthető: https://hvg.hu/elet/20171115_idosoththon_oregkor_szulosors
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Bankmonitor (2018): Mennyi ideig leszünk egészséges nyugdíjasok? letölthető: <https://bankmonitor.hu/cikk/mennyi-ideig-leszunk-egeszseges-nyugdijasok/>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Bundesministerium der Finanzen (2015) Grünes Licht für die Versicherungsaufsichtsreform Solvency II. letölthető: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Monatsberichte/2015/05/Inhalte/Kapitel-3-Analysen/3-3-versicherungsaufsichtsreform-solvency-zwei.htm>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Deutsche Wirtschaft (2003): A Quick Guide To 'Agenda 2010' letölthető: <https://www.dw.com/en/a-quick-guide-to-agenda-2010/a-988374-1>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Európai Bizottság (2010) Zöld Könyv a megfelelő, fenntartható és biztonságos európai nyugdíjrendszerek felé. COM(2010)0365; (2010.07.07)
- Európai Parlament (2011) Állásfoglalás „a megfelelő, fenntartható és biztonságos európai nyugdíjrendszerek felé” című Zöld könyvről (2011) P7_TA(2011)0058; 2011 február 16.
letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:188E:0009:0018:HU:PDF>
Letöltés ideje: 2019. július 7.
- Holtzer Péter (2018): Érkezik-e a varsói gyors? Biztosítás és Kockázat V. évf. 4. sz. pp. 14–27.
letölthető: <https://mabisz.hu/wp-content/uploads/2018/08/biztositas-es-kockazat-5-efv-4-szam-2-cikk.pdf>
Letöltés ideje: 2019. május 8.
<https://doi.org/10.18530/bk.2018.4.14>
- Koczor-Keul Melinda (2017): A magyarországi idősök halálközeli egészségügyi kiadásainak vizsgálata (doktori értekezés)
letölthető: http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2017/Koczor-Keul_Melinda_dissertation.pdf
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- KSH Gyorstájékoztató (2019): Foglalkoztatottság, 2018. december–2019. február letölthető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog1902.html>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Magyar Nemzeti Bank (2013): Elemzés az államháztartásról – Kivétel a költségvetési egyenleg és az államadósság alakulásáról (2013–2027)
letölthető: <https://www.mnb.hu/letoltes/elemez-es-allamhaztartasrol-201302.pdf>
- Magyar Nemzeti Bank (2017): Versenyképességi jelentés letölthető: <https://www.mnb.hu/letoltes/versenyeke-esse-gi-jelente-s-hun-digita-lis.pdf>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Magyar Nemzeti Bank (2018): 180 lépés a magyar gazdaság fenntartható felzárkózásáért letölthető: <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-180-pontja.pdf>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Magyar Nemzeti Bank (2019): Versenyképességi Program 330 pontban letölthető: <https://www.mnb.hu/letoltes/versenyekepesegi-program.pdf>
Letöltés ideje: 2019. április 30.
- Magyar Nemzeti Bank (1993): Pénztári idősorok letölthető: <https://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak>

Letöltés ideje: 2019. április 30.

OECD (2017) Pensions at a Glance 2017

letölthető: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2017_pension_glance-2017-en
Letöltés ideje: 2019. április 30.

OECD (2018) Pensions Outlook 2018

letölthető: https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook-2018/the-role-of-supplementary-pension-provision-in-retirement_pens_outlook-2018-4-en#page8
Letöltés ideje: 2019. április 30.

Letöltés ideje: 2019. április 30.

Palotai Dániel – Virág Barnabás (2016): Versenyképesség és növekedés (Magyar Nemzeti Bank, 2016)

Pandurics Anett – Szalai Péter (2017): A második és harmadik nyugdíjpillér szerepe a magyar nyugdíjrendszerben (Pénzügyi Szemle 2017/2)

letölthető: https://www.penzugyiszemle.hu/documents/pandurics-szalai-2017-2-mpdf_20170717152417_4.pdf

Letöltés ideje: 2019. április 30.

Simonovits András (2019): Az MNB nyugdíjtervei (Élet és Irodalom, 2019. március 8)

Sütő Teréz (2014): Soproni idős korú lakosságának felmérése és az ebből adódó feladatok (Soproni Szemle 2014/4)

letölthető: http://epa.oszk.hu/01900/01977/00265/pdf/EPA01977_soproni_szemle_2014_4_441-445.pdf

Letöltés ideje: 2019. április 30.

Tagesschau (2013): Eine Reform mit Wirkungen und Nebenwirkungen (Florian Pretz)

letölthető: https://www.tagesschau.de/inland/agendazwanzigzehn-hintergrund100~_page-3.html

Letöltés ideje: 2019. április 30.

Thaler R. (2015): Rendbontók (HVG Kiadó Zrt, 2016)

MÚLTUNK EMLÉKEI ROVAT

100 ÉVES LENNE A BIOSZ

Horváth Gyula – Tamás Gábor

Idén volt éppen egy évszázada, hogy 1919. február 7-én megalapították a Mabisz elődjét, a Biztosító Intézetek Országos Szövetségét, amelyet fennállásának közel 30 éve alatt a szakma és a sajtó is csak BIOSZ-ként emlegetett.

A szövetség deklarált célja volt a magyar állam területén működő biztosító magánvállalatok közös érdekeit előmozdítani és közhatóságokkal, testületekkel, érdekképviseletekkel és magánszemélyekkel szemben képviselni. A BIOSZ alapítása a lehető legzűzavarosabb időpontban történt: mindössze néhány hét telt el az őszirózsás forradalom és a háború elvesztését deklaráló fegyverszünet óta, alig egy hónap múlva kikiáltják a Tanácsköztársaságot, amelyet vörös-, majd fehérterror, román megszállás, teljes közigazgatási és gazdasági káosz és hiperinfláció követ. A politikai és gazdasági környezet az ágazat konszolidációját előmozdító erős érdekképviseletért kiáltott, de indokolta ugyanezt már önmagában a biztosítási ágazat nagysága is. A háború kitörésekor 63 társaság működött a Magyar Királyság területén, és ugyanennyi volt a számuk a konszolidáció végpontját jelentő 1927-es, jóval kisebb államterületen is.¹ Ekkor hazánkban körülbelül 40 ezer ember élt a biztosításból, ami több mint kétszerese a biztosítók által manapság alkalmazott vagy vállalkozóként foglalkoztatott munkatársak számának.²

A BIOSZ számára az első nagy erőpróbákat az állami szabályozás érdekében vagy éppen az ellen folytatott lobbitevékenység jelentette. A Tanácsköztársaság néptörvényeit a biztosítótársaságok állami felügyeletéről, majd azok szocializálásáról és pénzügyi népbiztosok általi irányításáról még nem befolyásolhatták, azt a kommün bukása oldotta meg a szakma számára. Az 1921-22-es évek azonban már a BIOSZ hatásos lobbizását igényelték. A hiperinfláció miatt gyakorlatilag nullára csökkenő alaptőke-követelmények következményeként néhány hónap alatt több mint százal emelkedett a biztosítók száma, amit az ország iránt ismét érdeklődést mutató angol cégek visszaáramlása is tetézt. A megoldást az ún. „koncessziómoratórium” jelentette, amely sem új cégek alapítását, sem új külföldi cégek betelepülését nem engedélyezte, és egészen a második világháborúig érvényben maradt. A BIOSZ közreműködésével – noha nem mindig egyetértésével – születtek meg az egyéb piacconszolidációs szabályozások is, mint a díjtartozások perelhetőségét lehetővé tevő, a koronás életbiztosítások valorizációját biztosító törvények és a Monarchia utódállamaival kötött egyezmények a határon túl rekedt életbiztosítási állományokról és azok díjtartalékáról.

Más jellegű kihívást jelentett a BIOSZ és tagjai számára az 1920-as évek elejének tisztviselői bérharca. Az ágazat tisztviselői már jóval korábban elkezdtek kialakítani közös érdekképviseleti szerveiket: 1891-ben a Biztosítási Tisztviselők Országos Egyesületét, majd 1912-ben ugyanezek Szövetségét hozták létre. Az inflációs viszonyok között

a bérek nem tartottak lépést a tisztviselők megélhetési költségeinek az emelkedésével, ez a szövetségek közötti vitákhoz, végül több vállalatnál sztrájkhoz vezetett 1922-23-ban.

Hasonló érdekképviseleti jellegű kihívások a konszolidáció utáni években, a Nagy Válság alatt, illetve az azt követő „Phönix botrány”³ következtében is érték a BIOSZ-t, de fő tevékenysége mégis a piaci szereplők önszabályozásában, a piaci verseny „vadhajtásainak” lenyesegetésében, magyarul a kartellszerű versenykorlátozásban merült ki. Ez természetesen nem volt előzmények nélkül való a Monarchiában. A BIOSZ közvetlen elődjének az osztrák és magyar társaságok köteléke, az ún. „Verband” tekinthető, amelyet 1899-ben alapítottak Bécsben, de Budapesten is tartott fenn irodát.⁴ A kartell azonban nem sok eredményt hozott, abban az osztrák és a magyar társaságok érdekei nagyon nehezen voltak összeegyeztethetők. A „Verband” létrehozásának pillanatától folyamatosan napirenden volt egy önálló, csak a magyarországi társaságokat tömörítő szövetség létrehozása. A Biztosítási és Közgazdasági Lapok szerkesztője, Török Jenő Endre egyenesen gyámoltalanságnak tartotta, hogy a magyar intézetek Bécsbe mászkálnak a Verbandhoz, ahelyett, hogy saját szövetséget alapítanának.⁵ Gyakran ostromozta a Köteléket annak tehetetlensége miatt: az üzletszerzők szabályozásával, az életbiztosítási bagatell károk rendezésével kapcsolatos javaslatokról évek alatt sem tudtak dönteni, és több év kellett az egységes életbiztosítási kötvényfeltételek kidolgozásához is.⁶

A Biztosítási és Közgazdasági Lapok szerkesztője, Török Jenő Endre egyenesen gyámoltalanságnak tartotta, hogy a magyar intézetek Bécsbe mászkálnak a Verbandhoz, ahelyett, hogy saját szövetséget alapítanának.

Persze ágazati kartellmegállapodások, sőt közös szervezetek is léteztek már a Verband előtt is. Ezek közül az első jelentősebb a Gyári Viszontbiztosítási Szerződés, amelyet 1858-ban a frissen alakult Első Magyar jelentette veszély kiküszöbölésére alapítottak trieszti és bécsi társaságok. A szerződést többször megújították, és egészen a Monarchia megszűnéséig létezett. A gyáripari tarifák kérdése a BIOSZ számára is az első megoldandó problémák közé tartozott. A Gyáriparosok Országos Szövetségével kötött, 30 százalék díjkedvezményt + 10 százalék kárhányadtól függő kedvezményt tartalmazó megállapodás rengeteg kritikát kapott, és az 1930-as években már nem is került megújításra.

Másik rendkívül sikeres előzményszervezet az 1890-ben 5 társaság által alapított Jégekár-biztosításra Egyesült Társaságok Központi Irodája, amely 1898-tól Jégekárrelvételi Iroda néven működött tovább, és már az egész piac számára dolgozott. Az iroda a háború után is fennmaradt, és a BIOSZ-tól független szervezatként működött az államosításig.

Kisebb-nagyobb sikert hozó egyezmények működtek az életbiztosítások és a folyambiztosítás területén is, a BIOSZ azonban a két világháború között új szintre emelte ezeknek az egyezményeknek a működését. Egyrészt minden jelentősebb ágazatra létrejött egy-egy egyezmény, másrészt ezekhez szervezeti háttérrel is biztosított.

A szövetséget 35 társaság alapította, de csakhamar minden lényeges biztosító csatlakozott hozzá, a később piacra lépő – elsősorban angolszász – cégek idővel szintén beléptek. A néhány kimaradó ellen az egész időszakban komoly sajtóhadjárat folyt az ún. egyezményes társaságok részéről.

A BIOSZ stratégiai irányítását a – legnagyobb társaságokból álló – Végrehajtó Bizottság és az általa évente választott elnöklő társaság látta el. Ez 1938-ig minden évben az Első Magyar volt, amelynek képviselőjében előbb Balabán Adolf vezérigazgató-helyettes, majd az ő halála után Gergely Tódor vezérigazgató töltötte be a BIOSZ elnöki posztját. A szövetség napi munkáját 1923-tól önálló igazgató, Dr. Kutasi Elemér irányította. 1938-tól a BIOSZ elnöke is főállású pozíció lett, a Phönix-, majd a Magyar-Hollandi-botrányok miatt nem túlzottan vonzó székbe – némi, a sajtóban is megszégyesített „casting” után – végül a Gazdától nyugalomba vonult Gebhardt Domonkos ült be.

Az egyre szaporodó ágazati egyezményeket az egyes szakosztályok gondozták. A második világháború végére a BIOSZ hat ágazati szakosztálya összesen nyolc egyezményt és az ezekkel kapcsolatos napi tevékenységet ellátó hét irodát felügyelt (lásd 1. táblázat). Az egyezmények működése rengeteg vitát váltott ki. A napi sajtóban, sőt az országgyűlésben az egymással az ügyfelek kárára összejáró biztosítókat ostromozták, míg a szakmán belül az együttműködés betartásának kikényszeríthetlensége jelentett rendszeres vitatémát.

A BIOSZ a fentiekén túl természetesen sok más tevékenységet is ellátott, ilyen volt az oktatás szervezése és a közvélemény tájékoztatása. 1938-ban például, amikor az első zsidótörvény miatt a társaságok tisztikarában komoly személycserét kellett végrehajtani, és 600 új tisztviselőre volt szükség, a középiskolát végzett keresztény ifjúság átképzési akciójának keretében a kormánybizottság által kijelölt 200 hallgató átképzését is a BIOSZ vállalta. Az 1940-es évektől pedig a szövetség a mai Mabisz Évkönyvhöz hasonló éves ágazati jelentéseket adott ki.

A biztosítók államosítása a BIOSZ végét is jelentette, a szövetség 1948. szeptember 29-én oszlatta fel önmagát, de ekkor már ezt sem tehetette meg miniszteri ellenjegyzés nélkül. A közgyűlési határozatot végül 1948. december 18-án hagyta jóvá Rónai Sándor kereskedelmi és szövetkezetiügyi miniszter, eredeti szakmája szerint kőműves, aki a BIOSZ alapításával egy időben, a Tanácsköztársaság alatt tette meg a politikai karrierjét megalapozó első lépéseket, mint a miskolci munkástanács tagja.

HIVATKOZÁSOK

¹Magyar Statisztikai Évkönyv 1914, 1928.

²Vaktor Ferenc (1931): A Triesti általános biztosító társulat (Assicurazioni Generali) és a biztosítási intézmény 100 éves története Magyarországon. Budapest. 251; valamint Magyar Biztosítók Évkönyve 2018

³Részletesebben lásd Horváth – Tamás (2018): A Phönix-botrány. Biztosítás és Kockázat V. évf. 4. szám (2018. december) pp. 96–100.

⁴Gründung des Österreichisch-Ungarischen Verbands der Privat-Versicherungs-Anstalten in Wien.

⁵Török Jenő Endre (1904): A biztosításügy Magyarországon 1902-ben. Magyar Biztosítási Évkönyv 6. szám (1904) II. 105.

⁶Török Jenő Endre (1905): A magyar biztosításügy 1903-ik évben. Magyar Biztosítási Évkönyv 7. szám (1905) II. 311.

⁷Szikszay Károly (1939): A magyar biztosításügy helyzete 1938-ban. Magyar Biztosítási Évkönyv 31. szám (1939/40) p. 202.

1. táblázat: A Biztosító Intézetek Országos Szövetségének szervezete 1947-ben

Szakosztály	Egyezmény	Elnöklő társaság	Végrehajtó szervezet
Életbiztosítási Szakosztály	Életbiztosítási Egyezmény	Első Magyar	
	Kötelék Anormális Életbiztosítási Kockázatok Vállalására	Foncière	
Tűz- és Betöréses-lopásbiztosítási Szakosztály	Magyar Gyári Viszontbiztosítási Kötelék	Első Magyar	Egyezményes Iroda, Egyezményes Társaságok Leszámítoló Irodája
	Tűz- és Betöréses-lopásbiztosítási Egyezmény	Első Magyar	Egyezményes Iroda, Post War Risk Betörésbiztosítási Pool Irodája
Üvegbiztosítási Szakosztály	Üvegbiztosítási Egyezmény	Közép-európai	
Autó-, Baleset- és Szavatossági Biztosítási szakosztály	Autó-, Baleset- és Szavatossági Biztosítási szakosztály		Autóbiztosítási Ellenőrző Iroda
Jégbiztosítási Szakosztály	Jégbiztosítási Egyezmény	Adriai Biztosító	Biztosító Társaságok Jégkárfeleteli Irodája
Szállítmánybiztosítási Szakosztály	Szállítmánybiztosítási Egyezmény	Foncière	Szállítmánybiztosítási Ellenőrző Iroda

Forrás: *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 1947–1948/1. kötet pp. 147–148.*

A táblázat megjelent a *Biztosítás és Kockázat VI. évfolyam 2. számában is (Tamás Gábor: Háborúból válságba, válságból háborúba, 62. oldal)*

SZERZŐI ÚTMUTATÓ A BIZTOSÍTÁS ÉS KOCKÁZAT FOLYÓIRATBAN PUBLIKÁLÓK RÉSZÉRE

A kéziratokat elektronikus (Word/Excel fájl) formátumban mellékletként csatolva kérjük beküldeni a főszerkesztő (erzsebet.kovacs@uni-corvinus.hu) és a szerkesztő (katalin.lencses@mabisz.hu) e-mail címére.

A kézirat befogadásához csatolni szükséges a kitöltött szerzői nyilatkozatot is, mely a MABISZ honlapjáról is letölthető (www.mabisz.hu) különböző verziókban (egyszerős, többszerzős nyilatkozat).

Terjedelmi ajánlás: 1-1,5 ív (1 ív=40.000 karakter). A közlemények hossza a 60.000 karaktert (szóközökkel) ne haladja meg. A karakterszámok tartásakor kérjük figyelembe venni, hogy amennyiben a cikkben/tanulmányban ábra vagy egyéb bokszt jelenik meg, akkor az ábránként 300 karakterrel kerül beszámításra. A publikálás főszabályként magyar nyelven, indokolt esetben pedig angol nyelven lehetséges. A Biztosítás és Kockázat eddig megjelent számai elérhetőek az alábbi linken keresztül:

<http://www.mabisz.hu/hu/esemenyek-publikaciok/450-biztositas-es-kockazat.html>

A kézirat a következő elemeket tartalmazza az alábbi sorrendben:

- CÍMOLDAL
 - A cikk címe, szerzője, elérhetősége. A cikk beadásának dátuma. Több szerző esetén a levelező szerző neve és elérhetősége is.
- CIKK CÍME
 - Alcím (opcionális)
- SZERZŐK NEVE ÉS AZOK AZ ADATOK, MELYEKET PUBLIKÁLÁSRA SZÁNNAK
 - Tudományos fokozat, munkahely, beosztás, e-mail cím
- ÖSSZEFOGLALÓ
 - Magyar nyelven, maximum 1000 karakter
- SUMMARY
 - Angol nyelven, maximum 1000 karakter
- KULCSSZAVAK
 - Maximum 5
- KEYWORDS
 - Maximum 5
- JEL
 - DOI szám
 - Ezt a MABISZ adja.
- CIKK, TANULMÁNY
 - Törzsszöveg (ajánlott terjedelem 60 000 karakter)
 - Ábrák, táblázatok, képletek, lábjegyzet (opcionális)
 - Összefoglalás, következtetések
- IRODALOMJEGYZÉK

1. A címdalton sorrendben a következők szerepeljenek: a kézirat címe, esetleg alcíme, a szerzők neve, a szerzők tudományos fokozata, titulusa, a szerzők munkahelye, a szerzők beosztása, elérhetősége. A cikk beadásának dátuma. Amennyiben a szerző(k) hozzájárul(nak) az e-mail cím(ük) közléséhez, akkor itt ezt is kérjük megadni. Több szerző esetén a kapcsolattartáshoz mindenképpen kérjük megadni a levelező szerző e-mail címét, telefonszámát.

2. Az összefoglalót magyar és angol nyelven kérjük elkészíteni és a cikk elejére beszerkeszteni. Az összefoglaló nem tartalmazhat rövidítéseket. Ennek megbeszélésekor az alábbiakat kérjük figyelembe venni: „Bevezetés”, „Célkitűzés”, „Módszer”, „Eredmény” és „Következtetések” lényegre törő megfogalmazása oly módon történjen, hogy csupán az összefoglalás elolvasása is elegendő legyen a dolgozat lényegének megértéséhez. A magyar és az angol összefoglaló hossza igazodjon egymáshoz, a maximális karakterszám 1000 lehet.

Az összefoglalókat követően a kulcsszavakat kérjük szerepeltetni. Maximum öt kulcsszó adható meg magyar és angol nyelven egyaránt, szerepeljenek továbbá a JEL-kódok is (<https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>)

3. A kézirat világos, jól tagolt szerkesztése különösen fontos, beleértve az alcímek megfelelő alkalmazását is. Az eredeti közleménynél a bevezetőben néhány mondatban meg kell jelölni a kérdésfelvetést. A módszertani részben a szerző világosan és pontosan mutassa be és hivatkozzon azokra a módszerekre, amelyek alapján az eredményeket megkapta. Az eredmények és a diszkusszió részeket külön és érthetően szükséges megbeszélteni. A diszkusszió rész legyen kapcsolatban az idevonatkozó legújabb ismeretanyaggal, valamint azokkal a megállapításokkal, amelyekből a szerző a következtetéseket levonta. Az eredmények újszerűsége, illetve a szerző saját tudományos hozzáadott értéke világosan tűnjön ki az írásból! A módszerek, eredmények, megbeszélés részek megfelelő alcímet kapjanak. A kéziratban az ábrák helyét, címét kérjük arab számokkal jelölni! A cikken belül lehetőség szerint csak akkor legyen alfejezeteken belüli számozás, ha azt a téma jellege és feldolgozása indokolja.

4. A táblázatokat címmel kell ellátni, és minden táblázatot külön lapon szükséges megadni. A táblázat ne legyen kép, a táblázatokat Wordben/Excelben kérjük elkészíteni!

5. Az ábrák a kéziratban megfelelő helyen, számozottan (arab számok) szerepeljenek, és címmel is el legyenek ellátva. Kérjük a mértékegységek, jelmagyarazatok értelemszerűen történő megadását! Az ábra forrását is kérjük megjelölni, így a szövegben megfelelő helyen jelenjen meg az ábrákra, táblákra, jegyzetekre való hivatkozás! Az ábrákat és grafikonokat nagyfelbontású képként és xls formátumban egyaránt külön kérjük csatolni a beküldött íráshoz.

6. Az ábrák és táblák elnevezése az ábra, illetve táblázat felett szerepeljen, a forrás-megjelölés pedig alul kerüljön feltüntetésre. A cikk szöveges része is tartalmazzon utalást arra, hogy az ábra, illetve táblázat mely részekhez szolgál illusztrációként. Pl. „ahogy azt a 3. sz. ábra mutatja...”.

7. A képleteket képletszerkesztővel kérjük elkészíteni, és azokat a jobb oldalon, zárójelben folyamatosan kérjük számozni!

8. A lábjegyzetek a felhasznált irodalom elé, a folyószöveg után kerüljenek!

9. Az irodalomjegyzék felsorolásánál ne legyen számozás, vagy bármilyen egyéb jelölés (bullet pont stb.) Az irodalmi hivatkozásokat a legújabb eredeti közleményekre és összefoglalókra kell korlátozni. Kizárólag azok az irodalmi felsorolások sorolhatók fel, amelyekre a szövegben utalás történt, és közvetlen kapcsolatban vannak a kutatott problémával. Háromnál több szerző esetén a három szerző neve után „et al” irandó.

A szövegközi szakirodalmi utalásokat zárójelben kérjük feltüntetni, amennyiben a hivatkozás nem szerves része a mondatnak. Például (Osipian, 2009). Amennyiben valamelyik szerzőtől több, azonos évben megjelent munkára hivatkozik, a művek megkülönböztetésére használja az évszám mellé írt a, b, c stb. indexet. Szó szerinti idézetnél az oldalszám kötelezően jelölendő. Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén abc-sorrendben közöljék a következőképpen:

- Könyveknél:
 - Dickson DCM (2005): Insurance Risk and Ruin, Cambridge University Press
 - Tanulmánykötetekben, gyűjteményes kötetekben megjelent publikációknál: Mario Jametti & Thomas von Ungern-Sternberg (2003): Assessing the Efficiency of an Insurance Provider – A Measurement Error Approach, CESifo Working Paper Series 928, CESifo Group, Munich
 - Folyóiratban megjelent cikkeknél:
 - Wiltrud Weidner – Robert Weidner (2014): Identifikation neuer Ansätze zur individuellen Kfz-Tarifierung, Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft May, Volume 103, Issue 2, pp. 167-193.
 - Dickson DCM. (2006): Premiumsand reserves for life insurance products, Australian Actuarial Journal, vol. 12 (2), pp. 259-279.
 - Webcímeknél:
 - Insurance Europe (2012): How insurance works
 - Online: <http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/how-insurance-works.pdf>
- Weboldal hivatkozások zárójelben a letöltés dátumát is szerepeltetni kell.

10. Két-három oldalanként kérünk javasolni egy-egy kiemelésre szánt mondatot vagy mondatrészt a szövegből.

11. A Biztosítás és Kockázat folyóirat csatlakozott a DOI CrossRef rendszerhez, ami növeli a folyóiratban megjelenő cikkek láthatóságát, illetve elérhetőségét. Kérjük a szerzőket, hogy a cikkek irodalomjegyzékében link formátumban tüntessék fel azonosítókat DOI azonosítókat, melyeket más folyóiratok/kiadók már regisztráltak a CrossRef-nél. A források ezen szempontból való ellenőrzésére használható a CrossRef keresője: <http://search.crossref.org/>. A DOI-ból úgy képezhető link, hogy elé kell írni: <http://dx.doi.org/>, illetőleg amennyiben a CrossRef fenti keresőrendszerét használják, akkor az ott található DOI link egyszerűen átmásolható.

A Biztosítás és Kockázatban megjelent cikkeket a szerkesztőség az MTMT-n keresztül a REAL repozitóriumban archiválja.

12. A szerkesztőség szívesen fogad recenziókat is, melyek egy biztosításpolitikai szempontból érdekesnek ítélt könyv ismertetését tartalmazzák azzal a céllal, hogy felhívják a figyelmet az adott műre mivel szélesebb körben felhívják. A recenzióval szembeni elvárások az alábbiak:

- Szükséges feltétel a mű valamennyi bibliográfiai adatának pontos feltüntetése.
- Tartalmaznia kell minimálisan a könyv szakszerű ismertetését, szerkezeti felépítését. A recenzió szerzője ezen túlmenően megosztja az olvasóval a könyvvel kapcsolatos észrevételeit, benyomásait, akár kritikai értékelését is.
- A jó recenzió felkelti a vágyat az olvasásra, miközben annak tudományos értéke is tetten érhető, szakmai szemmel – az ajánlott szempontjain keresztül – orientálja a könyv potenciális olvasóját.
- Az idézetek és források megjelölésénél – amennyiben ilyenek vannak – be kell tartani a Biztosítás és Kockázat szerzői útmutatójában foglaltakat.
- Ajánlott terjedelem: 2-5 oldal.

Köszönjük, hogy a megfelelően előkészített kéziratral Ön is segíti munkánkat!

Biztosítás és Kockázat Szerkesztősége

